

Міністерство освіти і науки України
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
Інститут педагогічної освіти
Кафедра загальної педагогіки та дошкільної освіти

Педагогічна етика вихователя закладу дошкільної освіти та протидія булінгу

Навчально-методичний посібник для студентів
педагогічного факультету
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

Рівне-2021

Мельничук Л.Б. Педагогічна етика вихователя закладу дошкільної освіти та протидія булінгу : навчально-методичний посібник для студентів педагогічного факультету спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Рівне : Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. Степана Дем'янчука, 2021. 92 с.

Рецензенти:

Марчук О.О. – доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»;

Яковишина Т.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету.

Навчально-методичний посібник уміщує теоретичний матеріал, методичні вказівки до практичних занять, список рекомендованих джерел, тестові завдання, глосарій.

Призначений для студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта».

Затверджено Вченою радою ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет Імені академіка Степана Дем'янчука» (протокол № 1 від 31.08.21 р.)

© Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука.
2021

ЗМІСТ

Вступ	4
Рекомендована література	5
ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ	9
Тема 1. Сутність і зміст педагогічної етики	9
Тема 2. Етичні засади педагогічної професії	20
Тема 3-4. Педагогічна мораль і її прояви в освітньому процесі закладу дошкільної освіти	27
Тема 5. Педагогічний такт як основа професійної діяльності вихователя ЗДО	45
Тема 6. Педагогічна культура вихователя	56
Тема 7. Конфлікт і взаємодія в педагогічній діяльності закладу дошкільної освіти	67
Тема 8. Протидія булінгу в дитячому середовищі	81
Завдання і методичні рекомендації для практичних занять	91
Тестові завдання	96
Глосарій	117

Вступ

Навчальна дисципліна «Педагогічна етика вихователя закладу дошкільної освіти та протидія булінгу» належить до переліку нормативних дисциплін здобувача вищої освіти. Вивчення цієї дисципліни має свою специфіку, оскільки її основним завданням є формування у студентів високого рівня морально - педагогічної підготовки вихователя й озброєння їх знаннями, користуючись якими, протиріччя в освітньому процесі закладу дошкільної освіти можуть бути вирішені більш ефективно; розвиток у студентів вмінь додержуватися педагогічної етики, моралі, ознайомлення студентів з правами, обов'язками та кодексом педагогічної етики педагогів.

Мета: Формування у майбутніх вихователів моральних цінностей педагогічної професії через засвоєння її нормативних засад, розвиток і саморозвиток професійної етичної культури на рефлексивній основі. Для досягнення мети поставлені такі основні **завдання:** розкриття соціальної та виховної значущості дотримання вихователем норм педагогічної етики у професійній діяльності; ознайомлення майбутнього вихователя з принципами, нормами і правилами професійно-педагогічної поведінки та чітке їх засвоєння; формування моральних цінностей професії вихователя та відповідних якостей майбутнього педагога; розвиток у майбутніх вихователя етичної культури на рефлексивній основі, спонування їх до самоаналізу своїх вчинків; визначення типових помилок педагогічної поведінки, пов'язаних із порушенням норм педагогічної моралі; розкриття особливостей етичної поведінки вихователя при розв'язанні складних педагогічних ситуацій; планування діяльності вихователя щодо протидії булінгу в ЗДО; розробка алгоритму індивідуальної педагогічної траєкторії та взаємодії.

Навчально-методичний посібник «Педагогічна етика вихователя закладу дошкільної освіти та протидія булінгу» має чітку, продуману структуру. Основна частина видання – це виклад тем лекційних занять та методичні вказівки до виконання практичних занять з лаконічним, системним викладом теоретичного матеріалу, з методичними порадами та вказівками. Крім того, до кожної теми представлено список рекомендованої літератури. У кінці навчально-методичного видання представлено тести, розв'язання яких забезпечить краще засвоєння студентами навчального матеріалу.

Рекомендована література

Основна

1. Васянович Г.П. Педагогічна етика: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2011. 248 с.
2. Вознюк Н. Етика : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 300 с.
3. Донцов А.В. Моральна культура вчителя : Монографія. Харків : ХНУ имени В.Н.Каразіна, 2008. 240 с.
4. Етика та естетика : навч. пос. для підготовки до іспитів / Упор. І. Тетарчук. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 316 с.
5. Етичний кодекс українського педагога (Проект). URL : http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=11292
6. **Закон України № 2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18.12.2019 року.** . URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
7. Комплект освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації». Київ: Громадська організація «Ла Страда-Україна», 2018. 140 с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/1-komplekt-programmediatsiya.pdf>
8. Педагогічна етика : конспект лекції для студентів магістратури за спеціальністю 8.000005 Педагогіка вищої школи / Упоряд. Ю.О. Шабанова. Дніпро: Національний гірничий університет, 2008. 13 с.
9. Петрук О.П., Мельничук Л. Б. Педагогічна етика. Курс лекцій: навчальний посібник для студентів заочної форми навчання спеціальностей 7.010102 «Початкова освіта», 7.040104 «Географія». Рівне : МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2014. 56 с.
10. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. / Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с.
11. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект : Навч.-метод. посібник. Київ : ФОП Стеценко В.В., 2016. 192 с. 543-548.
12. ШевченкоЮ. М. Ш. Педагогічна деонтологія : навч.-метод. посіб. [для студ. спеціальності «Початкова освіта»] / Авт.-укл. Юлія Михайлівна Шевченко. Мелітополь : Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2018. 130с. URL : <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2963/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D>

Додаткова

1. Безсонова О. Вчимся діяти у конфліктах із батьками. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2019. Травень, № 5. С. 12-13.
2. Гресь А. Як навчити дитину розв'язувати конфліктні ситуації / ведуча рубрики Анна Гресь. *Зростаємо разом : розвиток, виховання, психологія*. 2017. № 5. С. 4-5.
3. Запобігання та протидія булінгу в ЗДО. URL : <https://www.pedrada.com.ua/article/2625-bulng-v-zdo-mf-chi-realnst>
4. Колесник А. Конфлікти та їх вирішення в процесі комунікативної взаємодії учасників педагогічного процесу закладу дошкільної освіти. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. No 1 (68), лютий 2020. С. 122-125. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/ped-visnik-68-2020-23.pdf>
5. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року). (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
6. Консультації для вихователів «Педагогічний такт як запорука успішної взаємодії вихователя з батьками». URL : <https://vseosvita.ua/library/konsultacii-dla-vihovateliv-pedagogicnij-takt-ak-zaporuka-uspisnoi-vzaemodii-vihovatela-z-batkami-229695.html>
7. Литвиненко С., Дерев'яно В. Співпраця без конфліктів. *Дошкільне виховання* : наук.-метод. журн. МОН України для педагогів і батьків. 2017. № 5. С. 10-12.
8. Марчук О.О., Мельничук Л.Б. Еволюція основних педагогічних понять в історії педагогічної думки України XIX–XXI століття. *Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика* : Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26–27 лютого 2021 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2021. 160 с. С. 18-20.
9. Мельничук Л.Б. Діагностика рівнів сформованості мовленнєвого етикету дошкільників 5-го року життя. *Освіта дітей раннього та дошкільного віку в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку* : Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. Луцьк, 10-12 червня, 2021. С. 25-28.

10. Мельничук Л.Б. Модель формування культури педагогічного спілкування майбутніх викладачів. *Психолого-педагогічні основи гуманізації освітнього процесу в школі та ВНЗ : збірник наукових праць.* № 1 (13). Рівне: РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2017. 342 с. – С. 118-124.
11. Мельничук Л.Б. Модель формування професійної культури майбутніх педагогів початкової ланки освіти. *Психолого-педагогічні основи гуманізації освітнього процесу в школі та ВНЗ : збірник наукових праць.* № 1 (13). Рівне: РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2015. 342 с. С. 118-124.
12. Мельничук Л.Б. Технология формирования профессиональной культуры будущих учителей начальных классов. *Содружество наук. Барановичи- 2015 : Материалы XI Международной научно-практической конференции молодых исследователей (Барановичи, 1-2 мая 2015 г.).* Барановичи : БАРГУ, 2015.
13. Мельничук Л.Б., Левкулич Т.В. Інноваційні технології формування професійно-педагогічної культури майбутніх педагогів в умовах вищого навчального закладу. *Психолого-педагогічні основи гуманізації освітнього процесу в школі та ВНЗ: Збірник наукових праць.* № 2 (16). Рівне : РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2016 . С. 165-171.
14. Мельничук Л.Б., Шкабаріна М.А. Кейс метод (кейс-стаді) як засіб підготовки вихователів до професійної діяльності. *Вісник науково-дослідної лабораторії «В.О. Сухомлинський і школа XXI століття» за матеріалами III Наук.-практ. конференції «Сучасні інноваційні технології у дошкільній освіті» (м. Умань, 21-22 травня 2021 р.). Вип. 14 / МОН України, Уманський держ. пед.ун-т імені Павла Тичини, ф-т дошк. та спец. освіти ; [гол. ред. Проф. В.М. Кушнір ; від. За вип. : Н.І. Скрипник, О. Л. Мікаелян]. Умань : ВПЦ «Візаві», 2021. 172 с. С. 109-112.*
15. Наказ Управління освіти Рівненської міської ради "Про протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти м.Рівного" №83-осн. від 18.02.2019р. URL : https://drive.google.com/file/d/17VEtNZ5wm_X9yZK9pV1D9s2XR8vArbnP/view
16. Основні положення та питання реагування на випадки булінгу у закладах освіти. Презентація. URL : https://drive.google.com/file/d/1dNNGJkUyJNuZDGpBinsqPnxQh6N_UnXN/view
17. Педагогічна етика сьогодення: збірник матеріалів педагогічних читань викладачів Вишнянського коледжу Львівського національного

- аграрного університету. Львів, 2018. 77 с. URL : http://ihormormil.at.ua/Dopovidi/pedagogichna_etika_sogodennja-konvertirovan.pdf
18. Педагогічне спілкування з батьками. *Методичний вісник : консультація для вихователів*. URL: <http://dnz1.kupyansk.info/info/page/3681>
  19. План заходів щодо запобігання та протидії булінгу в дошкільному навчальному закладі (ясла-садок)компенсуючого типу «Посмішка Пізнайки» №12 Енергодарської міської ради на 2020-2021 навчальний рік. URL : https://drive.google.com/file/d/1rAHm2ylDqOz7dKqoMHi4ANEWVjWzeT_Pj/view
  20. План заходів щодо запобігання та протидії булінгу в Закладі дошкільної освіти (ясла-садок) №28 на 2020-2021 н.р. URL : <https://drive.google.com/file/d/1KhvWguZnyMtt8dNQgeJLCaN7M2ziYvPW/view>
  21. Протидія булінгу в дитячому середовищі. URL : https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4%D1%96%D1%8F_%D0%B1%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D1%83_%D0%B2_%D0%B4%D0%B8%D1%82%D1%8F%D1%87%D0%BE%D0%BC%D1%83_%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D1%96
  22. Професійно-педагогічне спілкування й типологія особистості викладача вищої школи. *Педагогіка вищої школи: підруч.* URL : <http://www.infolibrary.com.ua/books-text-4050.html>
  23. Сергієнко О. Способи вирішення конфліктних ситуацій: робота з педагогами. *Психолог : всеукр. газ. для психологів, учителів, соц. педагогів*. 2018. № 19/20. С. 34-43.
  24. Стельмах Н. В. Професійна етика як складова деонтологічної культури педагога. Молодий вчений, 2017. № 2 (42) лютий. С. 543-548. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/2/127.pdf>
  25. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. Для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович, В. М. Шwirка. Старобільськ, 2015. 112 с. URL : <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/402/1/Strukturno-logichni%20shemu.pdf>
  26. Сухомлинский В.О. Сердце отдаю детям. Київ : Рад. школа, 1977. 384 с.

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ

Тема 1. Сутність і зміст педагогічної етики

План

1. Суть і завдання педагогічної етики.
2. Суб'єктивно-об'єктивні відносини, які характеризують педагогічний процес.
3. Категорії педагогічної етики.
4. Етична компетентність педагога.

Література

1. Основна: 1, 2, 4, 8, 9, 12.
2. Допоміжна: 8, 11, 17, 24, 26.

1. Суть і завдання педагогічної етики

Педагогічна діяльність – це постійне перебування в ситуаціях морального вибору, що зобов'язує застосовувати чіткі критерії в їх пізнанні, оцінюванні і використанні співмірних обставинам моделей поведінки. Для переконливості педагогічних дій, усвідомлення педагогом їх правильності важливо враховувати моральні наслідки, які вони породжують, покладаючись на розуміння добра і зла, тлумачення яких у педагогічній справі має специфічні особливості. Цю проблематику досліджує педагогічна етика, яка на основі відповідальності за долю підростаючих поколінь обґрунтовує педагогічну мораль та її принципи, моральний обов'язок, моральну самосвідомість, моральну відповідальність, особливості моральних відносин педагога, моральні наслідки зайнятої ним позиції і його вчинків.

У наш час зростає значення педагогічної етики в школах різних напрямів і різних рівнів підготовленості. Це пов'язано з прагненням постійно вдосконалювати педагогічні норми щодо відносин, які змінюються в школі.

Крах системи етичних цінностей попереднього покоління, відсутність етичних орієнтирів у більшості молоді, що вчиться, невміння скоювати вибір етичної поведінки роблять проблему що вивчається надзвичайно актуальною.

Наприкінці ХХ століття, коли багато фахівців у галузі етики почали говорити про кризу етики, про втрату нею престижу й ролі в

суспільстві, стало зрозуміло, що в сучасних умовах в розвитку етики виявляються дві основні тенденції.

Перша – неспроможні або малопродуктивні в сьогоднішній ситуації постмодерну претензії етики на беззастережне моралізаторство, і на подальші теоретико-аналітичні зусилля, що приводять нерідко до схоластики.

Друга тенденція – рятівна, на нашу думку, для етики й, безумовно, продуктивна для суспільства – це звернення її до проблем прикладного характеру, реальне перетворення її в те, про що говорив ще Аристотель – у «практичну філософію».

Етика педагога – феномен абсолютно особливий. Та все ж її сутність і зміст, як і будь-якої професійної етики, найбільш повно й послідовно розкривається за допомогою аналізу її структури, у якій виділяють **чотири основні блоки**:

1) етика ставлень педагога до праці, до предмета своєї діяльності;

2) етика стосунків «по вертикалі» – у системі «вихователь – дошкільник», яка розглядає основні принципи, норми цих стосунків і вимоги, що висуваються до особи й поведінки педагога.

3) етика стосунків «по горизонталі» – у системі «педагог – педагог», у якій розглядаються ті стосунки, що регламентовані не стільки загальними нормами, скільки специфікою діяльності й психології педагога.

4) етика адміністративно-ділових стосунків педагога й керівних структур, яка приписує обом сторонам певні «правила гри», спрямовані на оптимізацію управління системою освіти.

З ростом соціальної ролі вихователя, зміцненням авторитету закладу дошкільної освіти і розширенням її функцій обумовлено виділення професійної етики вихователя в самостійну галузь знань.

Предметом дослідження педагогічної етики є *педагогічна мораль*, яка відображає загальні принципи, вимоги і норми моралі. Кожен, хто обрав професію вихователя, повинен розуміти і дотримуватись педагогічної моралі.

Педагогічна мораль – це система етичних вимог, що висуваються до вихователя в його ставленні до самого себе, до своєї професії, до суспільства, до дітей та інших учасників освітнього процесу. Вона є одним з регуляторів поведінки вихователя в педагогічній праці. Система вимог педагогічної моралі є виявом

професійного обов'язку вихователя, його етичних обов'язків перед суспільством, педагогічним колективом і перед своїм покликанням. Загальна норма педагогічної моралі є широкою й змістовною вимогою, охоплює найтипівіші ситуації й становить найширшу вимогу вихователя до педагогічної праці, дошкільників та їхніх батьків, колег, що дає загальний напрям його поведінці. Окрема етично-педагогічна норма узагальнює більш вузьке коло стосунків і фактів поведінки вихователя й розкриває частину змісту й обсягу вимоги, що міститься в тій або іншій загальній формі.

Педагогічна етика **вивчає** закономірності розвитку моральної свідомості вихователя, специфіку прояву загальних норм моралі в умовах професійної педагогічної діяльності, визначає характер взаємовідносин учасників педагогічного процесу, розкриває моральну і соціальну суть якостей особистості вихователя при виконанні своїх професійних обов'язків. Своїм змістом педагогічна етика здійснює комплексний вплив на соціальну адаптацію, формування ціннісно-мотиваційної сфери, самооцінку, психічний стан, емоційну стабільність дитини дошкільного віку. Вона спрямована на поглиблення і розвиток механізмів, що організовують і регулюють моральні основи життя дошкільників, їх життєдіяльність.

Отже, педагогічна етика – це наука про закономірності розвитку моральних вимог, що породжуються особливостями педагогічної діяльності, які проявляються у взаємовідносинах між вихователем і дошкільником, вихователем і батьками дошкільників, між вихователем і адміністрацією, а також взаємовідносинами, що складаються в самому педагогічному колективі, визначальними умовами яких є особистісні і професійні якості вихователя.

Теоретично прикладними завданнями педагогічної етики в сучасних умовах є:

- формування гуманістичної спрямованості педагогічної діяльності, орієнтації особистості педагога на моральне виховання дітей;
- виявлення чинників, які сприяють зростанню рівня моральності педагога і дітей або, навпаки, гальмують цей процес;
- дослідження зв'язку між моральним досвідом дітей та їх батьків;

- розкриття механізмів взаємозв'язку, гармонії моральних і професійних якостей педагога;
- дослідження механізму вдосконалення морально-правових відносин між особистістю педагога і суспільством;
- розв'язання проблем моральної мотивації педагогічної діяльності, її морального, матеріального стимулювання і суспільного визнання;
- реалізація комплексу завдань педагогічної етики сприятиме моральному вихованню дітей, їхніх батьків та самовихованню педагогів.

2. Суб'єктивно-об'єктивні відносини, які характеризують педагогічний процес.

Визначення змісту професійної етики можливе при умові всестороннього аналізу суб'єктивно-об'єктивних відносин, які характеризують педагогічний процес:

- 1) відносини «вихователь – дошкільник»;
- 2) «вихователь – батьки дошкільників»;
- 3) «вихователь – педагогічний колектив».

Моральні відносини виникають на основі реальних взаємодій людей, які вступають в певні контакти в педагогічному процесі. Характер цих контактів осмислюється ними і закріплюється у вигляді норм і правил поведінки, які регулюють відносини між людьми. **Моральні відносини** проявляються в діях, вчинках, оцінках, в мірі добровільної і зацікавленої участі старших в справах і долях дітей, в характері відповідальності, виконання особистого і громадського обов'язку, в характері їх взаємодії. Від їх характеру залежить моральний стан будь-якого колективу.

1) Моральні відносини: «Вихователь – діти дошкільного віку».

Дошкільники є безпосереднім об'єктом впливу педагога. Особливістю цього впливу є те, що діти мають морально-психологічну незахищеність і в процесі спілкування практично оволодівають азами морально - соціальних взаємин. Діти оволодівають певною сумою знань через свідомість і світогляд вихователя. Видатний педагог В.О.Сухомлинський визначаючи роль вихователя підкреслював що «вихователь стає вихователем лише

оволодівши найтоншим інструментом виховання – наукою про моральність, етикою. Етика у шкільництві це «практична філософія виховання».

Взаємодія вихователя з дитиною дошкільного віку повинна будуватися на основі взаємоповаги, на сприйнятті почуття гідності кожного вихованця. У процесі виховання вихователь знайомить дошкільників з основами моралі, критеріями моральних оцінок, можливостями свободи вибору морального вчинку і мірою відповідальності. Педагогічний такт вихователя віддзеркалює його мораль у його взаєминах з дитиною дошкільного віку. Шанобливе ставлення до вихованців, вимогливість, врівноваженість, принциповість, уважність і чуйність є запорукою виховання творчої особистості.

Відносини **«Вихователь – дошкільники»** виконують такі функції:

- функцію моральної орієнтації і адаптації;
- стимулювання моральної активності;
- попереджувальну (профілактичну);
- коректування поведінки;
- обмежуючу;
- проєктування поведінки;
- контрольну функцію.

2) Моральні відносини: «Вихователь – батьки дошкільників».

У процесі виховання всебічно-розвинутої особистості необхідність співробітництва педагога з батьками дошкільників являє собою значний педагогічний фактор, який має вплив на формування моральних принципів дошкільників. Сімейне виховання накладає відповідний відбиток на формування моральності дитини і до закладу дошкільної освіти дитина йде з певним ставленням до оточуючого середовища. Вихователь повинен знати, які уявлення вже сформувалися в дитини і в яких умовах вони формувалися. Тому необхідно налагоджувати взаємно конструктивний контакт з батьками дошкільників для успішного виховання дітей. Дошкільний досвід дитини є різний, тому моральні відносини між вихователем і батьками повинні будуватися з метою коригування відхилень моральних норм дитини. При такому поєднанні тільки порозуміння, взаємна турбота здатна коригувати моральність дитини дошкільного віку.

В нинішній час відносини вихователів і батьків являють собою проблему. Засоби масової інформації певним чином висвітлюють педагогічну інформацію, з боку сім'ї теж іде процес «виховання» вихователя, як йому слід виховувати їхню дитину. Різний рівень компетентності в освітньому процесі перешкоджає встановленню взаємин. Тут визначальним повинна бути моральна свідомість і моральна відповідальність вихователя перед батьками дошкільників за результати навчання і виховання їхньої дитини. Сім'я повинна бути важливим джерелом формування моральності дитини. При взаємодії «вихователь-батьки дошкільників» виявляється оптимальний варіант формування морально-психологічних установок дитини дошкільного віку.

Функціонування цих відношень залежить від ряду факторів, а саме:

- наявність творчої атмосфери в педагогічному колективі;
- єдина педагогічна практика закладів дошкільної освіти і сімейних мікроколективів;
- ступінь відповідності рівнів педагогічної компетентності дошкільного і педагогічного колективів;
- рівень керівництва життєдіяльністю закладу дошкільної освіти зі сторони адміністрації;
- погодженість дій педагогічного колективу закладу дошкільної освіти і закладів розвитку дітей дошкільного віку;
- рівень керівництва органами батьківського активу;
- вміння визначати ті сторони життя і навчання дітей, які беруться під одночасний контроль закладу дошкільної освіти і сім'ї.

3) Моральні відносини: «Вихователь – педагогічний колектив».

Морально-педагогічний стан колективу є симбіозом індивідуальних морально-педагогічних образів вихователів. Моральні відносини всередині колективу складаються таким чином, щоб колектив був єдиним суб'єктом педагогічної діяльності. Окремий педагог повинен усвідомлювати свою відповідальність, мати необхідний авторитет, бути шанованим колегами, робити свій внесок до спільної справи колективу. Щоденна праця повинна відбуватися в атмосфері доброзичливості, співробітництва, колективної відповідальності за кожного вихованця. Фахове вдосконалення кожного вихователя підвищує якість освітнього процесу, а

загальноприйняті моральні стосунки в колективі сприяють згуртуванню педагогічного колективу як єдиного цілого. Високий моральний рівень та інтелект людей з різним віком і досвідом, спеціальностями і педагогічними поглядами, об'єднаних одним загальним педагогічним завданням спроможний функціонувати для виконання єдиної мети – виховання всебічно розвинутої особистості. Адже особливістю педагогічної діяльності є те, що індивідуальні зусилля окремих вихователів не принесуть бажаних успіхів, якщо вони не погоджені з діями всього педагогічного колективу.

Ці моральні відносини можна поділити на **4 групи**:

- норми, які допомагають втіленню високих моральних основ у відносини вихователів з дітьми дошкільного віку та їх батьками;
- норми, що забезпечують всебічний і гармонійний розвиток вихователів (самоосвіта, вивчення передового педагогічного досвіду, авторитет, суспільна активність);
- норми, які регулюють відношення вихователя до педагогічної професії, а через неї і до суспільства;
- норми, спрямовані на регулювання поведінки вихователів в побуті, дотримання правил етикету і культури поведінки.

Якщо вихователь є художником, то він сам є натурщиком, зразком для наслідування. Він сам є наочним посібником в моральному вихованні. Рушійною силою професійного росту вихователя може бути ідеал, в якому відбивається його професійно-моральне кредо.

3. Категорії педагогічної етики

Педагогічна етика розглядає сутність основних категорій педагогічної моралі й моральних цінностей. **Моральні цінності** – це система уявлень про добро і зло, справедливість і честь, які є своєрідною оцінкою характеру життєвих явищ, етичних достоїнств і вчинків людей тощо. *До педагогічної діяльності застосовують усі основні моральні поняття*, проте окремі поняття відображають такі риси педагогічних переконань, діяльності й стосунків, які виділяють педагогічну етику у відносно самостійний розділ етики.

Категорії педагогічної етики визначають норми поведінки по відношенню до вихованців таким чином, щоб не тільки слова, але і вчинки, дії являли собою зразок для наслідування. Діти є особливо

чутливими до несправедливості, до порушення їх прав і свобод. Але вони ще не можуть повноцінно відстоювати свої інтереси, тому особливо важливо зуміти не порушити їх віру у справедливість суспільства. Справедливість, повага персональності, принцип дотримання моралі – це не просто категорії педагогічної етики, але регулюючий принцип поведінки людей, які причетні до справи виховання підростаючого покоління. Добровільне підпорядкування принципам корпоративної етики служить елементом менеджменту багатьох організацій і підприємств. Вміння домовитися і дотримуватися принципів етичного поведінки – особлива властивість людської спільноти.

До категорій педагогічної етики належать професійний педагогічний обов'язок, педагогічна справедливість, педагогічна честь і педагогічний авторитет.

Професійний педагогічний обов'язок – одна з найважливіших категорій педагогічної етики. У цьому понятті сконцентровано уявлення про сукупність вимог і моральних розпоряджень, що висуває суспільство до особи вихователя, до виконання професійних обов'язків: здійснювати певні трудові функції, правильно будувати взаємостосунки з дитиною дошкільного віку, їхніми батьками, а також колегами по роботі. Основою професійного педагогічного обов'язку є об'єктивні й актуальні потреби суспільства в навчанні й вихованні підростаючих поколінь.

У професійному обов'язку педагога запрограмована необхідність творчого ставлення до своєї праці, особлива вимогливість до себе, прагнення до поповнення професійних знань і підвищення педагогічної майстерності, необхідність поважного й вимогливого ставлення до дошкільників і їхніх батьків, уміння вирішувати складні колізії й конфлікти шкільного життя.

Педагогічна справедливість взагалі характеризує відповідність між вартостями людей та їхнім суспільним визнанням, правами й обов'язками; педагогічна справедливість має специфічні риси, будучи своєрідним мірилом об'єктивності вихователя, рівня його етичної вихованості (доброти, принциповості, людяності), що виявляється в його оцінках вчинків дошкільників, їхнього ставлення до різних видів діяльності та ін. **Справедливість** – це етична якість вихователя й оцінка його впливу на дошкільників, що відповідає їхнім реальним

заслугам перед колективом однолітків. Специфіка педагогічної справедливості полягає в тому, що оцінка дії й відповідна реакція на неї знаходяться в педагога й дошкільників на різних рівнях етичної зрілості, визначення міри об'єктивності більшою мірою залежить від педагога.

Справедливість тісно пов'язана з поняттям добра. Немає добра без справедливості. У свою чергу, добро, як умова досягнення блага, є справедливістю. Але добро ширше справедливості. Доброта педагога – це, перш за все, велике почуття відповідальності за сьогодення і майбутнє дитини. Право на доброту, право бути наставником має той, хто чуйним серцем вловлює найтонші порухи душі свого вихованця. «Одним з найголовніших, що визначають відтінки доброти є твердість волі вихователя, непримиренність до найменшої ознаки духовної порожнечі, фальші, - писав В. О. Сухомлинський. - Справедливість - це основа довіри дитини до вихователя. Але немає якоїсь абстрактної справедливості - поза індивідуальністю, поза особистих інтересів, пристрастей і поривів. Щоб бути справедливим, треба до тонкості знати духовний світ кожної дитини ».

Професійна честь у педагогіці – це поняття, що виражає не лише усвідомлення вихователем своєї значущості, але й суспільне визнання, суспільну пошану його моральних заслуг і якостей. Високо розвинуте усвідомлення індивідуальної честі й особистої гідності в професії педагога виділяється виразно. Якщо вихователь у своїй поведінці й міжособистісних стосунках порушує вимоги, що висуває суспільство до ідеалу педагога, то відповідно він демонструє зневагу до професійної честі й гідності. Честь і гідність вихователя в суспільстві оберігається не тільки ним самим, а й усіма писаними і неписаними законами, всім укладом шкільного життя, звичаями і традиціями, системою моральних відносин у педагогічному колективі.

Честь вихователя – суспільна оцінка його реальних професійних переваг, що виявляються в процесі виконання ним професійного обов'язку.

Педагогічний авторитет вихователя – це його моральний статус у колективі дошкільників, їхніх батьків і колег, це своєрідна форма дисципліни, за допомогою якої авторитетний вихователь регулює поведінку вихованців, впливає на їхні переконання. *Педагогічний авторитет залежить від попередньої морально-етичної та*

психолого-педагогічної підготовки вихователя. Рівень його визначається глибиною знань, ерудицією, майстерністю, ставленням до роботи і т. ін.

4. Етична компетентність педагога

Переорієнтація сучасної професійно - педагогічної освіти на європейські стандарти, передбачає, у першу чергу, підготовку компетентного фахівця, здатного «практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки та досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики». Серед ключових компетентностей, якими повинен оволодіти майбутній педагог (методична, соціально-психологічна, інформаційна, діагностична та інші), **етична має пріоритетне значення**. Вона виступає показником і одночасно результатом професійно - особистісної готовності вихователя до роботи у закладі дошкільної освіти, тому що виконання будь-якого педагогічного завдання має моральний зміст. Етична компетентність вихователя репрезентує головні регуляції його дій, що закріплюються у звичках, традиціях, принципах життя та професійній діяльності, психічних станах, діях, учинках і якостях педагога, забезпечує вибір ним свідомої етичної поведінки згідно з професійно-педагогічними нормами.

Етична компетентність за специфікою реалізації належить до так званих надпредметних компетентностей. Вони мають інтегрований характер і поєднують у собі певний комплекс знань, умінь і ставлень, які набуваються майбутніми вихователями протягом засвоєння всього змісту педагогічної освіти.

Прикладом етичної компетентності можуть бути такі здатності вихователя:

- усвідомлення гуманістичних цінностей, інваріантного характеру норм, принципів педагогічної етики;
- розуміння морального змісту педагогічної професії; необхідності розвитку культурних потреб та інтересів;
- здійснення етичної рефлексії власних учинків,
- виявлення сутності моральних колізій у різних педагогічних ситуаціях, прогнозування результатів своїх дій;
- уміння розв'язувати конфлікти, розуміти почуття та потреби вихованців;

- реалізація у професійній поведінці стратегії й тактики етично адекватного спілкування з різними учасниками освітнього процесу.

Змістовою основою етичної компетентності є педагогічна етика як професійна галузь філософської дисципліни «Етика».

Основними **ціннісними орієнтаціями педагога**, які з'являються з системи цінностей цієї професії й визначають його поведінку в професійній діяльності й ставлення до навколишнього світу, є:

- увага й визнання гідності людини;
- прийняття її такою, якою вона є;
- визнання різноманітності й неповторності її особи;
- визнання права людини на самовизначення тією мірою, якою це створює загрозу її особі або тим, хто її оточує, на реалізацію власних потенційних можливостей і право на помилку;
- не засуджуване ніким ставлення до людини;
- віра в людську здатність до змін, поліпшення, розвитку;
- реалізацію права особи на підтримку з боку найближчого оточення й суспільства.

Для становлення педагога як професіонала гуманістичну спрямованість його особи необхідно розвинути до гуманістичної системи світогляду й переконань у необхідності надання допомоги людині, зміни її ситуації. А цей розвиток можливий лише через розвиток *морально-гуманістичних якостей особи педагога*, таких, як альтруїзм, доброта, справедливість, терпимість, порядність, відповідальність, обов'язок, честь, гідність тощо.

Узагальнюючи й систематизуючи особистісні якості, значущі для професії педагога, їх можна розподілити на чотири групи.

Перша група якостей – морально-гуманістична – є визначальною. Важливе місце тут займає альтруїзм – здатність робити добро іншій людині, незалежно від її походження, віри, соціального статусу, користі, яку вона приносить суспільству. Установка альтруїзму висуває до педагога високі вимоги – уміння піднятися над особистими бажаннями та потребами й віддати безумовний пріоритет потребам дитини. До цієї групи належить: любов до людей, гуманність, доброзичливість, альтруїзм, толерантність, відповідальність, обов'язок, честь і ін.

Друга група якостей – це психологічні характеристики особи, які визначають здібності до цього виду діяльності. Для педагога важливими вимогами до психічних процесів є: сприйняття, пам'ять, міркування, мислення; психічні стани: апатії, стресу, тривожності, депресії, уваги як частини усвідомлення; емоційність (стриманість) і вольові (наполегливість, послідовність) характеристики.

Третя група пов'язана з психоаналітичними якостями, такими, як самоконтроль, самокритичність, самооцінка власних вчинків, самоаналіз своєї діяльності, а також стресостійкість, фізична тренуваність, самовиклик, уміння переключатися й керувати своїми емоціями.

До **четвертої групи** (психолого-педагогічних) **якостей** належать: комунікативність (здатність швидко встановлювати контакт); візуальність (зовнішня привабливість); красномовність (уміння слухати й переконувати); терпимість, фактичність.

Таким чином педагогічна етика визначає характер взаємовідносин між вихователем і вихованцем, які активно впливають на результативність педагогічного процесу. Морально-гуманістичні якості педагога визначаються основою педагогічної етики.

Тема 2. Етичні засади педагогічної професії

План

1. Етика як складова педагогічного ідеалу.
2. Етика як умова гуманізації педагогічного процесу.
3. Етичні засади педагогічної професії.
4. Етика як регулятор взаємин між вихователем і дитиною дошкільного віку.

Література

3. Основна: 1, 2, 4, 8, 9, 12.
4. Допоміжна: 8, 11, 17, 24, 26.

1. Етика як складова педагогічного ідеалу.

Витоками сучасної теоретичної етико-педагогічної думки є етичні концепції філософів античного світу. Моральність у них розглядається як визначальне, змістоутворююче явище людського буття. Формуються головні етичні вимоги та правила до людей, які

навчають і виховують дітей. Так, давньокитайський мислитель Конфуцій, переконливо доводив, що кінцева мета виховання людини полягає у зміцненні моралі, що дозволить подолати труднощі в майбутньому гармонійному суспільстві. У працях Аристотеля: «Нікомахова етика», «Евдемова етика», «Велика етика», розкривається суспільна природа моралі, її вплив на формування етики особистості.

Аналіз соціокультурних витоків дозволяє систематизувати й узагальнити наукові погляди діячів освіти і культури, починаючи від донаукового періоду та закінчуючи сьогоденням, зазначити декілька взаємопов'язаних етапів (ідей) формування етико-педагогічних ідей в історії педагогічної думки. А саме, етика як:

- складова педагогічного ідеалу, відображення суспільних цінностей і потреб;
- умова гуманізації педагогічного процесу;
- етичні засади педагогічної професії;
- регулятор взаємин між вихователем і учнем;
- базова складова педагогічних систем.

Характеризуючи **етику як складову педагогічного ідеалу**, відображення суспільних цінностей і потреб, слід відзначити, що вперше поняття «ідеал» виникло у християнській моралі, а починаючи з XVIII ст., широко вивчається німецькими філософами (Ф. Шиллер, Ф. Шеллінг). У етиці зміст і структуру ідеалу вперше спробував визначити Й. Кант.

Як елемент моральної свідомості етичний ідеал є ціннісним уявленням про досконалого педагога з позицій його професійного обов'язку. Протягом тривалого часу ідеал педагога, де етика мала переважне значення, формулювався як абстрактний образ. У Древній Греції народилися такі етичні цінності як краса, добро, чесність, сумлінність.

Висвітлюючи педагогічний ідеал, доцільно звернути увагу на пам'ятки Київської Русі. Наприклад, у праці «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона опосередковано віддзеркалюються етичні вимоги до педагога.

До проблеми педагогічного ідеалу звертались педагоги всього світу. Свій доробок до генезису цих ідей зробили італійський мислитель Челіо Куріоне (трактат «Школа, або три книги про

досконалу Граматику»), Кирило Ставровецький Транквіліон («Євангеліє учительное...»), «Перло многоценное...»), Йоган Генріх Песталоцці, який називав «силою серця» моральні якості людини, Адольф Дістервег, який визначив головні вимоги до справжнього вихователя:

- знання свого предмета, уміння його викладати, любов до дітей;
- процес викладання має здійснюватися таким чином, щоб збудити в учнів прагнення до знань;
- бути ентузіастом своєї справи, захоплюватися нею;
- мати сильну волю, бути суворим, вимогливим і справедливим;
- мати педагогічний такт, високі моральні якості та громадянську мужність.

Продовжуючи кращі європейські традиції, у вітчизняній педагогічній науці також окреслюється моральний ідеал вихователя. У працях О. Духновича «Книжка читальна для початківців» і «Народна педагогія» зазначається, що вчитель - це найбільший художник, оскільки він вибудовує людину й людство.

Відомі педагоги К. Ушинський, П. Юркевич, М. Драгоманов, Б. Грінченко, Т. Лубенець у своїх працях не тільки визначили риси ідеального педагога, а й досліджували внутрішні резерви розвитку такого вихователя.

Отже, відомі вчені, педагоги минулого розробили етичне ядро педагогічного ідеалу, який в сучасних умовах майже не змінився. У процесі історичного розвитку зміст етики у складі педагогічного ідеалу формувався та набував цілісності. Як багатокomпонентне явище він увібрав у себе такі складові:

- загальні моральні вимоги до педагога (любов до дітей, добро, чесність, справедливість, сумління тощо);
- єдність професійних знань і моральних чеснот;
- міра виховного впливу, педагогічний такт;
- готовність педагога до самореалізації, прагнення до самоосвіти та самовдосконалення;
- громадянський, національний, народний характер.

Виявлення етичного ядра педагогічного ідеалу впливає на формування деонтологічних засад педагогічної професії.

2. Етика як умова гуманізації педагогічного процесу.

Розкриваючи зміст іншої історичної лінії «етика як умова гуманізації педагогічного процесу», слід відзначити, що ідеями гуманізму наповнена вся історія людської духовності. У багатьох літературних пам'ятках часів Київської Русі засуджується зло і прославляється добро, утверджуються гуманістичні основи виховання. У творах «Повчання» Володимира Мономаха дітям, «Повість временних літ» Нестора Літописця, «Остромирове Євангеліє» звертається увага на добрі починання та почуття, любов до ближнього, розвиток навичок благородної поведінки, вміння вести бесіду, важливість особистого прикладу у вихованні дітей, самовдосконалення.

Гуманісти бачили людину вольовою, діяльною, емоційно прив'язаною до світу. Етика педагога як складова гуманізму найбільш висвітлена у працях П'єтро Верджеріо. У його трактаті «Про благородні нрави й вільні науки» містилися принципи гуманної педагогіки:

- соціальна, громадянська спрямованість освіти;
- повага особистості дитини;
- орієнтація на природні особливості, вік, схильність, інтереси дитини;
- майстерність педагога, його вміння здійснювати диференційований підхід до учнів;
- відмова від фізичних покарань, вибір «м'яких» засобів виховання.

Вагомий внесок у становлення системи загальнолюдських гуманістичних цінностей зробили французькі матеріалісти XVIII століття - Гельвецій, Гольбах, Дідро, Ламері.

Видатні письменники - гуманісти української демократичної думки П. Грабовський, М. Коцюбинський, Л. Українка, І. Франко, Т. Шевченко сприймали мораль як вищий принцип гуманізму, критерій людського життя. Совість, добро, справедливість, співчуття вони розглядали як основні чесноти кожної людини. Високим гуманізмом сповнена наукова спадщина М. Грушевського. Особливу увагу він звертав на гуманне ставлення до вихованців, застосування найдоцільніших засобів впливу, наголошував на значенні особистого

прикладу вихователя, наявності у нього ідеалу, який би він хотів втілити у своїх вихованців.

Проблемам етики педагога в контексті розвитку ідей гуманізму присвячені праці видатних представників наукового напрямку гуманістичної психології - А. Маслоу, К. Роджерса, В. Франкла, Ф. Перлза. Базовими в гуманістичній психології є поняття «відповідальність», «любов», «самореалізація», «самоактуалізація», які за своєю сутністю складають категоріальний апарат етики.

Розгляд генезису етико-педагогічних ідей у контексті гуманізації має суттєве значення для змісту сучасної професійно-педагогічної освіти, яка розвивається саме шляхом гуманізації та демократизації, упроваджує принципи особистісно зорієнтованого навчання та виховання школярів.

3. Етичні засади педагогічної професії.

Для майбутнього вихователя досить актуальним є вивчення етичних засад педагогічної професії, а саме ознайомлення з історією виникнення та становлення педагогічних кодексів, правил професійної поведінки.

Педагогічна думка розвивалась у контексті еволюції конкретно-історичних, культурних, моральних, ідеологічних цінностей, що впливало на відповідні моральні вимоги до педагога. У педагогічній науці та практиці протягом історичного часу неодноразово робилися спроби уніфікувати ці вимоги та створити кодекси моральної поведінки вихователя, які б могли бути засобами контролю за діяльністю педагогів.

Одним із перших зазначив актуальність цієї проблеми ще Сократ, який розмірковував над життєздатністю ідей етичного раціоналізму. Він наполягав на єдності етичних вимог як до учнів, так і до вихователя.

В Україні за часів Трипільської культури вимоги до пестунів, які здійснювали свій педагогічний вплив на особистість вихованця шляхом співпраці та взаємодопомоги, виникла система табу (моральних заборон).

В епоху середньовіччя Єпифаній Славинецький у педагогічному трактаті «Громадянство звичаїв дитячих» сформулював своєрідний громадянський кодекс, який спирається на засади народних чеснот,

норми християнської моралі і може розцінюватися як перший моральний кодекс учителя в Україні.

Довгий час у історії педагогічної теорії і практики, у зв'язку з конкретними історичними умовами, недоступністю освіти для більшості людей, питання розробки кодексів професійної поведінки вчителів було не актуальним.

Розвиток прагматичної педагогіки, «вільної школи», запропонований американським педагогом Д. Д'юї, активізував питання розробки моральних вимог до діяльності вихователя. У своїй педагогічній системі вчений розширює сферу реалізації педагогічної етики: взаємодія вихователя з учнями на основі співпраці; уміння зайняти поруч з учнем місце не керівника, а помічника й консультанта; відмовитись від покарань, осуду, оцінок, що принижують особистість; використання діалогічних форм спілкування тощо.

У радянські часи в наукових роботах І. Синиці, Е. Гришина, І.Чернокозова, В. Писаренка та інших учених значна увага приділялася розробці нормативних етико-педагогічних вимог до вихователя.

У сучасних зарубіжних дослідженнях у кодексах професійної моралі педагога робиться акцент на виявленні вчителем компетентності, обов'язковості та відповідальності. Проблемно-генетичний аналіз етики як результату формування й самовдосконалення педагога повинен підвести до висновку, що моральний розвиток особистості - це діалектична тріада процесів: виховання, самовиховання та самовдосконалення.

Звертаючись до праць відомих педагогів, можна знайти чимало підтверджень зробленому висновку. Так, у роботах німецького ученого, педагога Йогана Гербарта велика увага приділяється вивченню механізмів формування етичної поведінки вихователя. Учений констатує, що для цього необхідна: внутрішня свобода; досконалість, що виробляється на основі організованої волі; доброзичливість, що спрямована на встановлення гармонії між індивідуальною волею та волею інших людей; розуміння індивідуальних прав і обов'язків індивіда у стосунках з іншими членами суспільства; справедливість.

У творах видатного українського мислителя Григорія Савовича Сковороди «Вхідні двері до християнської доброчесності», «Дружня розмова про душевний світ», «Вдячний Єродій» висвітлюється ідея щодо змісту людського існування, яка полягає в самопізнанні та самовдосконаленні, досягненні щастя цілковитою перемогою духу й душевним спокоєм.

У науковій спадщині Я. Мамонтова сформульована ідея самовдосконалення вихователя у професійній діяльності. Він зазначав, що учитель - «вічний студент», він повинен постійно розвиватись, мати яскраву індивідуальність, гармонійну натуру.

Сучасні вчені (І. Зязюн) надають великого значення розвитку педагогічної етики, а саме емоційно-чуттєвої сфери педагога як базової в її формуванні. Більшість дослідників приходять до висновку, що професійна етика педагога набувається в результаті цілеспрямованого формування й самовдосконалення, розвивається в сукупності з іншими психологічними характеристиками особистості.

4. Етика як регулятор взаємин між вихователем і дитиною дошкільного віку.

Вивчення етики як регулятора взаємин між вихователем і дитиною дошкільного віку дозволяє зосередити увагу педагогів саме на процесуальній стороні поведінки вихователя.

Ще у античні часи Демокрит акцентував на моральній природі взаємин вихователя з вихованцями: дбайливе ставлення до особистості, її повага, ненасильницьке формування будь-яких якостей тощо.

Ці ідеї активно розвиваються в період Відродження. Вони знаходять своє відображення у працях видатних італійських учених-гуманістів - Вітторіо Рабальдоні да-Фельтре, Маффео Веджо.

У працях Еразма Роттердамського («Про виховання дітей»), Мішеля Монтеня («Досліди») критикується невігластво вчителів і жорстокі педагогічні методи того часу. Окремо звертається увага на особливості взаємодії вихователя з вихованцями. Е. Роттердамський писав, що для дитини молодшого віку потрібен такий вчитель, який приваблює душевністю, а не той, який лякає жорстокістю. Поводження наставника з вихованцями має бути врівноваженим.

В Україні у Статуті Львівської Братської школи були сформульовані моральні вимоги до вихователя: гуманно й рівно ставитися до всіх дітей; не мати заздрості; бути добропорядним, чесним; спиратися на такі методи виховного впливу: особистий приклад, зміст навчальних предметів, заохочення та покарання, участь у обрядах, моральні бесіди, основи самоврядування.

У період Нового часу Жан-Жак Руссо в романі «Еміль, або про виховання» виступає проти схоластичної школи із зубрінням і жорстокою дисципліною, з тілесними покараннями та приниженням особистості. Етика поведінки педагога за Руссо, це - створення умов для саморозвитку особистості дитини.

Проблема етики педагогічної взаємодії вихователя з дитиною активно розроблялась видатними вітчизняними вченими та педагогами: К. Ушинським, С. Русовою, М. Демковим, Я. Чепігою та іншими. Так, К. Ушинський, надаючи велике значення характеру взаємин педагога з вихованцем, стверджував, що виважений, свідомий вплив на учнів можливий тільки за умови тісних, доброзичливих контактів. Якщо вчитель не любить дітей і не може викликати в них симпатії, йому треба залишити педагогічну справу. Учений звертає увагу на педагогічний такт, сутність якого він бачив у інтуїтивному відчутті особливостей дитини.

Отже, у багатьох працях учених різних часів педагогічна етика розглядається як регулятор взаємодії учителя з учнями, визначаються певні моральні вимоги до характеру такої взаємодії: гуманно й рівно ставитись до всіх дітей; поважати особистість; бути добропорядним, чесним, справедливим тощо.

Тема 3-4. Педагогічна мораль і її прояви в освітньому процесі закладу дошкільної освіти

План

1. Сутність та функції педагогічної моралі.
2. Моральні норми педагога.
3. Культура педагогічної взаємодії дошкільного педагога.
4. Етика взаємин вихователя з колегами по роботі, вихованцями та їхніми батьками.
5. Кодекс честі вихователя.

Література

Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 12.

Допоміжна: 8, 10, 11, 17, 24, 26.

1. Сутність та функції педагогічної моралі

Мораль – у філософській і етичній літературі – сфера (спосіб) нормативної регуляції діяльності людини в суспільстві, особлива форма суспільної свідомості та вид суспільних відносин.

За походженням мораль історично є однією з перших форм соціальної регуляції, появу якої зумовило виникнення первісних відносин у системах «людина – людина», «людина – рід», «людина – плем'я», «людина – колектив» тощо. Як перша форма суспільної свідомості мораль контролювала основні сфери людської життєдіяльності: трудову і виховну діяльність, розподіл матеріальних благ тощо. Уже в первісних колективах мораль регулювала цілепокладальну, ціннісно орієнтовану людську активність. Звернення до авторитету предків, посилення на усталені поведінкові зразки («так повинно бути тому, що так заповідали предки», «так завжди було» та ін.) було достатньо для регуляції поведінки, яка не відхилялася від стереотипів, що сформувалися. Тому панував звичай, який ґрунтувався на табу (забороні). Норми заборони мали велику силу, оскільки спиралися на жорсткі санкції (навіть позбавлення життя людини, яка порушила моральне табу).

Моральна регуляція – це безперервний процес приведення у відповідність до моральних норм реальної поведінки особистостей, груп і колективів, які діють у суспільстві. Вона здійснюється з допомогою загальних для колективу фундаментальних уявлень про добро і зло, гідне і негідне, справедливе і несправедливе, тобто системи моральних цінностей, які формувалися й узагальнювалися протягом століть.

Елементи педагогічної моралі з'явилися разом з виникненням педагогічної діяльності. Вивчення, обговорення питання педагогічної етики дає змогу підняти рівень морально-педагогічної підготовки вихователя і відповідальності за доручену справу.

Педагогічний процес являє собою вид людської діяльності, без якої неможливо існування і розвиток суспільства. Будь-яка професія має свої неповторні ситуації, труднощі і протиріччя, які необхідно

вирішувати в ході самої діяльності, що спричиняє її специфічну мораль. Але в педагогічній справі роль етики, моралі дуже велика, так як тут сама мораль виконує педагогічні функції.

Педагогічна мораль являє собою систему змістовних, нормативних суджень, які виражають певні вимоги до поведінки вихователя.

До загальних функцій педагогічної моралі належать:

1. **Гносеологічна (пізнавальна) функція моралі.** Вона виявляється в тому, що мораль дає людині нові знання про світ і водночас є формою суспільної свідомості. Моральна діяльність у педагогічній сфері ґрунтується передусім на загальних моральних поглядах, нормах, оцінках та орієнтаціях. Проте в педагогічній діяльності більшою мірою втілюється програмувальна здатність моральної свідомості. Справжній педагог і увесь педагогічний колектив не обмежуються пізнанням минулого та сучасного моралі, соціальної діяльності. Соціальна, у т. ч. моральна перспектива, орієнтація на майбутнє - професійний обов'язок учителя.

2. **Ціннісно-орієнтаційна функція моралі.** Вона полягає у тому, що людина оцінює події, явища та поведінку інших людей із погляду сенсу людського життя з допомогою певної системи ціннісних орієнтацій. У педагогічній моралі ця функція реалізується по-різному. Будь-яка педагогічна діяльність має бути морально орієнтованою, адже її результат має велику соціальну цінність і спрямований на виховання моральності учнів. Реалізація ідей педагогічної моралі забезпечує формування ціннісних орієнтацій на моральну діяльність і вдосконалення моральних відносин між індивідами.

3. **Виховна функція моралі.** Моральні настанови, норми, оцінки, стимули та моральні орієнтації спрямовані на виховання моральної особистості дошкільника. Педагогічна мораль вимагає від учителя особливого рівня вихованості. Його внутрішній світ, манера поведінки та звички повинні бути підпорядковані принципам, нормам і правилам, які акумульовані в педагогічному середовищі та здійснюють виховний вплив і на самого вихователя.

Крім загальних, педагогічна мораль має **специфічні функції**. До них В. Писаренко, І. Писаренко зараховують:

1. Функцію педагогічного корегування. Суть її полягає в тому, що в дії, вчинки, діяльність учителя та учнів вносять певні поправки (методами навчання, моральної оцінки і самооцінки). Продуктивний метод групової психокорекції розробила і впровадила в педагогічну практику сучасна українська вчена Тамара Яценко. З його допомогою у процесі активного соціально-пізнавального навчання здійснюється корекція системи відносин шляхом впливу на основні структурні компоненти особистості (пізнавальний, емоційний і поведінковий).

2. Функцію випереджального впливу. Згідно з нею учитель має впливати на діяльність і взаємини учнів, запобігаючи відхиленню від моральних норм і правил. Педагог повинен оцінювати свою діяльність як із позицій сучасності, так і з позицій майбутнього.

3. Функцію відтворення моральних знань. Вона виявляється в тому, що педагогічна мораль не лише охоплює усталений комплекс знань про мораль, а й постійно збагачується новими.

4. Функцію вироблення імунітету проти моральних спотворень. Передбачає захист моральності особистості від різноманітних чинників і явищ: інтенсивних модернізацій цих процесів; некритичного запозичення ззовні та примусового застосування економічних і політичних моделей; руйнації базових цінностей християнської культури та експансії нетрадиційних релігій; маніпулювання з допомогою ЗМІ суспільною свідомістю (дезінформація, демонстрація натуралістичних сцен жорстокості, вбивств, насильства, розпусти; цілеспрямоване нав'язування асоціальних і протиправних еталонів поведінки та стилів життя за рахунок подання інформації про форми і способи існування злочинного світу тощо). Педагогічна мораль має протистояти аморальним явищам на всіх рівнях: індивідуальному, колективному, національному та загальнолюдському.

Для педагога проблема моральної регуляції має передусім практичне значення, оскільки як керівник учнівського колективу він повинен не лише бути зразком моральної поведінки, а й виховувати високі моральні якості в учнів, уміло керувати їх моральним станом.

2. Моральні норми педагога

Моральна регуляція педагогічної діяльності здійснюється завдяки специфічній диференціації моральних норм на норми-заборони, норми-рамки і норми-зразки:

1. Норми-заборони. Вони обмежують деякі моральні прояви і не дають змоги педагогові принижувати гідність вихованця, ставитися до нього лише як до об'єкта виховання тощо. Проте іноді педагог не усвідомлює моральних заборон і вони не переходять у його внутрішні переконання. Тоді він стає нестримним у своїх діях і здатним на аморальні вчинки. А.Макаренко зазначав, що людина без «гальма» — зіпсована машина, вона більше підвладна дії різноманітних вад: недобросовісно виконує свій професійний обов'язок, порушує дисципліну, пасивна в суспільному житті тощо.

2. Норми-рамки. Вони визначають межі допустимої вільної дії педагога і містять збуджувальну силу активної діяльності. Якщо норми-заборони виконують примусову функцію, то норми-рамки, як правило, — спонукальну функцію обов'язку. Норми-рамки (будь чесний, справедливий, шануй гідність учнів, не чини зла тощо) переважно втілені в моральних заповідях, кодексах, статутах навчальних закладів тощо. Вони виникають як вияв соціальної потреби щодо впорядкованості поведінки людей у різних сферах суспільного й особистого життя.

3. Норми-зразки. Вони не виконують примусової функції, а їх збуджувальна сила спирається на авторитет суспільної думки і самосвідомість, моральний позитивний вибір суб'єкта моральних відносин. Вони є своєрідною моделлю майбутньої поведінки, постаючи спочатку у формі ідеалів, а потім набуваючи практичного характеру. Утілення норми-зразка у практичну норму поведінки стає кінцевою метою моральної регуляції.

Моральні норми не єдиний елемент реалізації регулятивної функції. Із ними пов'язані моральні принципи, громадська думка, авторитет, традиції, звичаї та ін. У сукупності вони становлять своєрідну програмувальну, мотивувальну і санкціонувальну «конструкцію» в механізмі моральної регуляції.

3. Культура педагогічної взаємодії дошкільного педагога.

Основою культури педагогічної взаємодії дошкільного педагога є наявність у нього певних знань та умінь. Насамперед це стосується

знання закономірностей психічної діяльності співрозмовників, вміння застосовувати їх у конкретних ситуаціях, що дає змогу створити сприятливий психологічний клімат, скласти добре враження про себе, зрозуміти партнера. В управлінні педагогічною взаємодією під час спілкування важливими є такі якості як вихованість, уміння володіти собою, ввічливість, гуманність, почуття міри, гідність, інтелігентність тощо.

Майстерність жити з людьми справа нелегка і водночас необхідна : тут важливими є знання не лише принципів і норм гуманістичних відносин, правильна оцінка людей і обставин, але й уміння чинити відповідно до цих знань і принципів.

Моральна свідомість особистості педагога – ідеальне віддзеркалення і регулювання моральних відносин у сфері педагогічної діяльності. Її структуру розглядають на двох рівнях : раціонально-теоретичному і чуттєвому (морально-психологічному).

У моральних почуттях вихователя з більшою емоційною силою, ніж на теоретичному рівні, відбувається схвалення чи осуд, симпатії або антипатії. Через свій зовнішній вияв, емоції й почуття допомагають педагогу налагоджувати зв'язок з дітьми, колегами, батьками та самим собою. Найпростіші моральні почуття виражають безпосереднє оціночне ставлення до того, що відбулося. Такі ситуативні почуття рухомі та відображають моральний настрій та стан людини.

Важливими компонентами моральної свідомості на чуттєвому рівні є почуття відповідальності, любові, суспільного переживання, моральні мотиви та ціннісні орієнтації.

Моральні почуття відповідальності стійкі і дають можливість вихователю відчувати суспільно-громадську значущість вчинків, професійно виконувати соціально цінні дії. Вони глибоко усвідомлені та функціонують відповідно до норм, пройшовши через внутрішній світ, переконання, свідомість особистості дошкільного педагога. З ними тісно пов'язані почуття правової відповідальності, які ґрунтуються на раціональних критеріях оцінки поведінки, визначених законом.

Моральна свідомість визначається значущістю почуття любові до дітей, яке характеризується вищою духовною напругою і ґрунтується на відкритті максимальної цінності конкретної людини. Любов – це

фундамент виховання, на якому утворюються надійні взаємовідносини з дітьми. Вихователь повинен турбуватися про виявлення в собі цих почуттів, бути терплячим, доброзичливим, небайдужим. Адже він не просто приклад для наслідування, а джерело пробудження серця свого вихованця.

Любов до дітей у педагогічному аспекті – це морально-емоційні почуття, які засвідчують рівень розвитку моральної свідомості вихователя. Виявляються на рівні відносин з ними, що характеризуються довірою, повагою, почуттям міри, справедливості, шляхетності, доброти.

Найважчим прорахунком у педагогічній взаємодії спілкуванні вважається підозра, сумнів. Вони завдають шкоди, коли є на то підстави і навпаки – коли їх немає. Антвіра утверджує в людині антисумління, підводить до думки, що каються не має сенсу. Тоді як *віра в добро* зміцнює і активізує сумління дитини, спонукає її саму засуджувати свій вчинок. Так само й надмірні, набридливі застороги, що виявляють недовіру, неповагу в кінцевому результаті можуть привести дитину до поганого вчинку.

Граничним принципом, абсолютним масштабом довіри, взаємності, відкритості партнерів виступає любов до людини. Тільки педагог, який любить своїх вихованців може відкрити в них добро і вказати на нього іншим. Звичайно, педагогічна взаємодія не завжди переповернена любов'ю, проте вона повинна орієнтується на її ідеал, хоча б у перспективі. Дошкільнята через свою непристосованість до життя і звичку до постійної опіки батьків та інших членів сім'ї просто не можуть перебувати у дитячому садку, якщо не відчують доброзичливого, чуйного, ласкавого ставлення вихователя.

Для повноцінного спілкування людям потрібно співіснувати один з одним, миритися з розбіжностями у поглядах, орієнтаціях, стилі життя – “терпіти” один одного. Саме від латинського дієслова *tolero* – “несу”, “витримую”, “терплю” – походить термін “*толерантність*”. Бути толерантним насамперед і означає сприймати (витримувати) іншого – таким, яким він є.

Для дошкільного педагога це означає володіти основними характеристиками толерантної особи : терпіння, довіра, уміння володіти собою, поблажливість, доброзичливість, уміння не

засуджувати інших, терпимість до відмінностей інших, здатність співпереживати, уміння слухати.

До загального змісту толерантності імператив *поваги* додає утвердження ціннісного статусу іншій людині. Повага – визнання людської гідності, що реалізується у відносинах з людиною (в діяльності, поведінці, взаємодії). За своєю суттю повага має цілісно-людський характер та постає як значущий моральний прояв налаштованості до спілкування. Важко спілкуватися з тим, хто тебе не поважає (не зважає на твою гідність). Вихователь зі свого боку повинен створювати умови для активності, творчості самостійності дитини, спрямованої на реалізацію потенцій людяної особистості.

Для спілкування повага – необхідна передумова, але недостатня. Можна поважати людину, але не бажати спілкуватися з нею. Власне педагогічне спілкування передбачає, що вихователь не просто цінує особистість дитини чи партнера спілкування, поважає її гідність, але й хоче з нею говорити, цікавиться нею, що неможливо без знання її проблем, особливостей, бажань. Моральною парадигмою такого спілкування є *співчуття* – здатність реагувати на зміни у внутрішньому стані особистості. Це живе сприйняття чужого горя, чужих проблем, а також відверте захоплення успіхами іншого.

Формування моральних почуттів (співчуття й співпереживання) є основою виховання християнського почуття милосердя. За своїм об'єктивним змістом поняття *милосердя* досить близьке до поняття співчуття. Проте співчуття (співстраждання), пов'язане з тим, що одна людина переймається проблемами іншої. Милосердна ж людина чинить добро навіть тим, кого усвідомлює не такими як вона сама. Милосердя – висока етична цінність. Якщо толерантність по суті зводиться до “терпіння” людини, до визнання за нею права на самобутнє існування, повага – передбачає визнання окремішності (іншості) людини як самодостатньої цінності, то милосердя – ставлення до людини як до Іншого не потребує, хоча й не відкидає співчуття, схильності до нього. Такі відносини ґрунтуються на діяльній прихильності, вільному даруванні комусь можливостей буття й самореалізації. Діяльно допомагати Іншому бути й залишатися собою – важкість і сенс милосердя.

Моральними вимірами професійного педагогічного спілкування є любов, толерантність, повага, співчуття, милосердя. Саме вони

визначають рівень освіченості, вихованості, ступінь досконалості, загалом культуру педагогічної взаємодії вихователя. Одночасно правдивість, щирість і віра у вихованця – важливі умови позитивного морального впливу на дитину.

До моральних почуттів також належать **почуття суспільного переживання**, які за своїм змістом є морально-політичними (морально-громадськими). У почуттях патріотизму, національної приналежності та єдності виражається емоційне віддзеркалення і ставлення до моральних явищ соціального значення. Дошкільний педагог не може стояти осторонь суспільно-громадських інтересів, оскільки саме він виховує людське в людині, готує справжнього патріота й особистість із планетарним мисленням.

Важливим елементом чуттєвого рівня структури моральної свідомості педагога є **моральні мотиви**, які виражають зацікавленість певною дією. Виділяють зовнішню (нагороди, покарання) та внутрішню (потреби, бажання досягти успіху, мрії та плани на майбутнє, а також цілі й ідеали) мотивації.

Моральні потреби виражають добровільне і некорисливе прагнення творити добро, стверджувати справедливість, викорінювати зло. Це потреба педагога у спілкуванні з дітьми, співпереживанні, співучасті у їх справах.

Ціннісні орієнтації як складові моральної свідомості вихователя диференціюють на продуктивні (вільні, активні, творчі) і непродуктивні (авторитарні, корисливі). Обираючи ту чи іншу цінність, людина тим самим формує своєрідний довгостроковий план своєї поведінки й діяльності. Розрізняють цінності, сенс яких визначається наявними потребами й інтересами людини та цінності, які надають смислу існуванню самої людини (вищі). Орієнтиром для людської свідомості насамперед є вища цінність – ідея Добра.

Вихователь дивиться на світ, на своє оточення, оцінює факти і події через призму своїх ціннісних уявлень, смислових структур, стереотипів. Моральні ціннісні утворення визначають спрямованість, мотивацію, мету його діяльності, включаючись у структуру його самосвідомості.

Високий рівень педагогічного спілкування характеризується можливістю дошкільного педагога реалізовувати свої задуми,

передавати зміст думок, почуттів, прагнень, його здатністю сприймати і розуміти іншу людину.

Основними структурними елементами моральної свідомості вихователя на раціонально-теоретичному рівні є етичні знання, ідеали, погляди, переконання, норми, принципи, категорії та ін.

Етичні знання – особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу віддзеркалення моральної дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності. Вони охоплюють знання моральних вимог, норм, правил поведінки, виконують роль висхідних орієнтирів у світі цінностей, є передумовою відповідального ставлення до власної поведінки і поведінки інших. Етичні наукові знання активно сприяють формуванню в особистості педагога морального ідеалу.

Моральний ідеал – уявлення про найвищу моральну досконалість, яка як взірець, норма, найвища мета визначає певний спосіб і характер дії людини. Це активний творчий процес, спрямований на вдосконалення існуючої моральної дійсності. Його функція – відігравати у системі моральної свідомості роль вищої життєвої мети.

Переконання – внутрішня основа розуму, моральна настанова, яка визначає мету і напрям вчинків людини, тверда впевненість у чомусь, заснована на певній ідеї, на світогляді. У їх формуванні беруть участь усі компоненти людської психіки : розум, знання, почуття. Вони спираються на особистий і колективний досвід, логічні обґрунтування і теоретичні положення.

Переконання виявляються у практичній діяльності та поведінці педагога, дисциплінують волю, здійснюють самоконтроль, стримують бажання, які суперечать потребам інших, розвивають, зміцнюють ті якості, які забезпечують внутрішню цілеспрямованість і зібраність, владність мети над ситуативними бажаннями. Під впливом уже сформованих переконань утворюються звички, які виявляють сенс вчинків педагога.

Моральні вимоги до особистості педагога, його діяльності містяться у таких моральних принципах :

1. *Педагогічного гуманізму*. Основний для педагогічної моралі. Гуманізм передбачає віру в людину та її можливості. В ньому зафіксована загальна основа любові до людини не просто як індивіда,

а як соціальної істоти. Любити дитину – означає любити її незалежно від її зовнішності, здібностей, поведінки. Цей принцип передбачає також повагу прав і свобод дітей, вимагає визнання права особистості на повну відмову від формування тих якостей, які суперечать її переконанням, врахування думки та позиції вихованця. Сутнісні риси гуманізму : цілісність людської особистості, свобода, щастя, рівність та ін.

2. *Педагогічного оптимізму.* Оптимізм – світовідчуття, просякнуте життєрадісністю, вірою в майбутнє, в успіх, схильність у всьому бачити хороше, світле. Ґрунтується на джерелах радості, є невід’ємною і незаперечною цінністю та потребою освітнього процесу. Дитина не просто бачить і розуміє, вона емоційно оцінює, любить, захоплюється, дивується, ненавидить, прагне стати на захист добра проти зла. Початком радості є творча праця, яка розкриває природні обдарування, загартовує волю, характер, формує моральний ідеал. Оптимізм усуває недобррозичливість, злість, підозру, створює живу атмосферу спілкування. Його природним джерелом є гумор педагога, який повинен сприяти духовному комфорту вихованців, заохочувати дітей до навчання, надихати на добре.

3. *Колективізму.* Внутрішній світ особистості малюка з одного боку автономний, а з іншого – залежить від соціального середовища, моральних взаємин, духу дитячої групи. Колективізм проголошує пріоритет інтересів і мети групи дітей як соціальної спільноти людей, об’єднаних суспільно значущими цілями над прагненням індивіда, проте не заперечує значення саморозвитку й самовизначення особистості, а навпаки сприяє розвитку індивідуальної неповторності, виконує захисну роль щодо інтересів, прагнень дитини. Позитивний вплив колективу на особистість характеризується доброзичливим, дбайливим ставленням до внутрішнього стану індивіда, єдністю, дружбою, взаємодопомогою.

4. *Громадянськості й патріотизму.* Громадянськість дає можливість людині відчувати себе юридично, соціально, морально й політично дієздатною. Виражається в почутті власної гідності, внутрішньої свободи, дисциплінованості, у повазі й довірі до інших громадян і до державної влади, здатної виконувати свої обов’язки, у гармонійному поєднанні патріотичних, національних і наднаціональних, загальнолюдських почуттів. Педагог несе

персональну відповідальність перед законом, державою, народом за виховання моральних, громадянських якостей молоді.

Однією з можливих позитивних вимог до педагога є вимога бути справедливим. Ідея справедливості ґрунтується на засадах любові, милосердя до ближніх. Вона не заперечує покарання, яке не має бути жорстоким і повинно знати межі, задані нормами справедливості.

Справедливість – це одна із найхарактерніших властивостей вихователя. Дошкільний педагог повсякденно спілкується з дітьми, які надзвичайно різні і цілком природно, що до одних він може виявляти більшу симпатію, ніж до інших. Не має бути несправедливого, упередженого ставлення з боку вихователя до дітей, які йому в чомусь менш симпатичні. Кожен малюк має рівні права на увагу і добре ставлення вихователя. Відсутність об'єктивності, повної справедливості у ставленні до дітей підірве моральний авторитет вихователя і буде перешкоджати успіху навчання і виховання. Принцип справедливості вимагає особливо чуйного й уважного ставлення до малюків, яким важко засвоїти новий матеріал, правила гри, вимоги до поведінки. Піднімати на глум і дорікати не дуже здібним, мало приділяти їм уваги, а більше займатися з високо обдарованими їх друзями – означає здійснювати акт великої несправедливості.

Дошкільний педагог повинен володіти такими моральними якостями : людяність, терпеливість, порядність, чесність, відповідальність, справедливість, обов'язковість, об'єктивність, щедрість, доброта, висока моральність, оптимізм, емоційна врівноваженість, потреба у спілкуванні, інтерес до життя вихованців, доброзичливість, самокритичність, скромність, достойність, патріотизм, релігійність, принциповість, чуйність, емоційна культура та інші.

Передумовою ефективного спілкування суб'єктів освітнього процесу (вихователів, батьків, дітей) є нормативна регуляція їхніх стосунків на етично обґрунтованих засадах. Дотримання етичних вимог та правил налагодження взаємодії між співрозмовниками – основа (фундамент) культури педагогічної взаємодії.

Спілкування між учасниками освітнього процесу відбувається ефективно тоді, коли воно відповідає прийнятим зразкам, тим ролям, які виконують співрозмовники (вихователі, діти, батьки). Як вже

зазначалося, визначальною у дошкільному навчальному закладі є комунікативна взаємодія та діяльність педагога. При цьому важливе значення має його *культура мовлення* (інтонація, голос, дикція, дихання, тембр, темп, логічне структурування, гнучкість та ін.) та *культура зовнішнього вигляду* (техніка рухів, жести, пластика, міміка, пантоміміка, догляд за зовнішністю, уміння добирати одяг та взуття, прикраси, аксесуари, макіяж, парфуми). Доповнюючим елементом високого рівня спілкування (культури педагогічної взаємодії) є поведінка вихователя. Дотримання певних правил і норм допомагає налагоджувати відносини з дітьми, батьками, колегами. Від цього залежить продуктивність педагогічного спілкування. Дошкільний педагог повинен володіти моральними принципами, ідеалами на рівні власних переконань, як звичними формами поведінки. Відтак за ступенем відповідності певним правилам характеризують *культуру поведінки*, що дає змогу зрозуміти вчинок, визначити добре чи зле зробила людина.

Вихователь – головна фігура педагогічного процесу. Його *особистий приклад* – могутній фактор виховного впливу. Завдяки спілкуванню з дітьми дошкільний педагог виховує їх не тільки словом, а й всіма якостями своєї особистості. Діти копіюють вихователя, наслідують його у всьому. “Золотим правилом” науки виховання вважав К. Ушинський тезу : “Вчителеві треба бути таким, якими він хоче бачити своїх вихованців”. Істотне значення мають його вміння тримати себе з гідністю, бути завжди бадьорим і життєрадісним, дисциплінованим, внутрішньо зібраним і підтягнутим, стриманим, чемним, привітним.

Дошкільний педагог має бути для вихованця *взірцем* у всьому. Адже, діти переймають від нього не тільки манеру поведінки, але й уявлення про цінності, переконання, філософію життя. На цій основі у них формуються моральні знання, почуття, а відтак і певна модель поведінки, утверджуються принципи загальнолюдської моралі (правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності) та інших добродійностей.

Спостерігаючи за поведінкою вихователя, дошкільник наслідує її : намагається називати дорослих на “ви”, звертатися по імені та по батькові, не відвертатися, якщо до нього звертаються чи говорять

дорослі, відповідати на запитання про батьків, улюблені іграшки, окремі події з життя тощо.

На прикладі поведінки дорослих дитина вчиться проявляти прив'язаність до близьких, виражати доброзичливість, виконувати прохання, повторювати дії, читати віршика, співати пісеньку тощо. У відповідь на прохання малюки здатні стримувати негативні реакції (не кричати, не вередувати). Дошкільники можуть помічати настрій членів родини і правильно на нього реагувати. За дорученням дорослих вони намагаються робити близьким приємне : подарувати квіти, принести дідусю окуляри, показати бабусі свої іграшки та інше.

Недостатньо сформовані в дошкільників емоційна та інтелектуальна сфери часто стають причиною несподіваних вчинків, конфліктних ситуацій. Вихователь має бути терплячим, уважним, спостережливим. Йому необхідно вивчати дітей. Знаючи вікові та індивідуальні особливості психіки кожного, він зможе розв'язати педагогічну проблему, що виникла, обрати правильну тактику поведінки та спрогнозувати розвиток ситуації, що склалася.

У досягненні високого рівня культури спілкування важливе значення має *доброзичливе ставлення* до дітей. Доброта, чуйність у поєднанні з волею є необхідною умовою роботи вихователя дошкільного закладу. При цьому *вимогливість, вольовий вплив* ефективні тоді, коли педагог сам є людиною дисциплінованою і ставить до себе високі вимоги. Будь-які прояви неохайності, недисциплінованості вихователя завжди помічають діти і наслідують у власній поведінці.

Велике значення має *авторитет* вихователя, який значною мірою залежить від вміння давати справедливую оцінку вчинку дитини. Дошкільники дуже чутливі і не сприймають несправедливості до них. У створенні авторитету важливі такі риси педагога як ерудиція, глибокі фахові знання, толерантність, прихильне ставлення до людей, принциповість, людяність, єдність слова і діла, високе почуття відповідальності. Не менш істотне значення мають вміння гідно триматися, бути завжди бадьорим, життєрадісним, дисциплінованим, внутрішньо зібраним, стриманим, чемним, привітним. Позитивні якості становлять основу визнання інтелектуальної, моральної сили і переваги дошкільного педагога, а звідси й глибока пошана і віра в нього. Авторитетний вихователь привабливий для дошкільників не

тільки розумом і почуттями, знаннями й уміннями, а й своєю зовнішністю, майстерністю, поведінкою.

Висока експресивність, емоційна виразність вихователя викликають відповідні почуття у малюків, співпереживання. З людиною, яка не вміє проявляти свої почуття, дітям сумно, нецікаво. Це ставить високі вимоги до емоційної сфери вихователя. Для дітей дошкільного віку особливо важливо, щоб будь-яке почуття – радості, подиву, незадоволення проявлялося яскраво. З іншого боку, вихователь має бути *емоційно стійкою особистістю*, стримувати спалахи роздратованості і гніву. Постійні нотації дають негативний ефект : діти звикають до них, перестають на них реагувати.

Визначальною є *позитивна емоційна налаштованість* вихователя, яка виявляється в умінні залишати за дверима дошкільного навчального закладу неприємні переживання, поганий настрій. Водночас педагог не повинен приховувати свого невдоволення чи навіть обурення, якщо діти того заслужили. Гнів, як і радість, мають бути педагогічно спрямовані, не переходити межі, за якими вони стають шкідливими у вихованні.

З іншого боку, вихователеві необхідно завойовувати симпатію у співрозмовників. Цьому сприяють : використання прийому “власного імені” (звук його підсвідомо викликає приємні емоції, свідчить про повагу до особистості); привітна, щира усмішка (підбадьорення, заохочення, розуміння); приховування негативних емоцій, обурення (навіть цілком справедливого, зрозумілого); використання механізмів навіювання (переконання) з метою формування віри в свої сили, наявність позитивних рис (прийом компліменту); терпляче, з розумінням і співчуттям, вислуховування співрозмовника, що дає змогу задовольнити потребу у самовираженні, формує позитивне ставлення до педагога.

4. Етика взаємин вихователя з колегами по роботі, вихованцями та їхніми батьками.

Вихователь виступає перед дітьми в різних ролях, які потребують різної тональності : на занятті – чіткості, коректності, а деколи й сухого звернення, поза групою – невимушеності, розкутості, задушевності, які особливо важливі в індивідуальній розмові, спілкуванні під час гри, в поході. Особливого значення тактовність

набуває у конфліктних ситуаціях. Педагогові, зокрема молодому, важливо дотримуватися певних правил тактовної поведінки, розроблених психологами.

Дошкільний педагог повинен бути відкритим у спілкуванні, вміти слухати співрозмовника, не нав'язувати рішення, виявляти повагу до міркувань іншого, замість звинувачень і вимог, висловлювати власні почуття і думки з приводу критичної ситуації. Терплячий, толерантний, принциповий при розв'язанні проблеми, але тактовний з людьми у пошуках виходу, він спонукає дитину до осмислення й самостійного розв'язання проблеми.

Діти дошкільного віку дуже чутливі, сприйнятливі, легко переймаються настроєм, з яким до них прийшов вихователь. Дошкільний педагог не має права ходити набундюченим, роздратованим, виплескувати свої негативні емоції на колег, вихованців, батьків. Спілкуючись з дітьми, необхідно помірно виявляти емоції, враховуючи особливості своєї індивідуальності та пам'ятати про приклад, який вихователь дає вихованцям.

Культура поведінки виховується у процесі міжособистісних взаємин, активної взаємодії педагога і середовища, в якому він існує, коли зміна й розвиток однієї якості зумовлює зміну та розвиток іншої, а потім і всієї системи загалом.

Характер суб'єкт-суб'єктної взаємодії між дошкільним педагогом і вихованцями залежить від психолого-педагогічних знань, умінь та навичок вихователів, а культуру педагогічної взаємодії є тим рівнем рівень міжособистісних взаємин, в основі яких лежать морально-етичні цінності і норми життєдіяльності сучасного суспільства, доброзичливе, чуйне і щире ставлення один до одного. Зовнішньо вона проявляється як взаєморозуміння, взаємодопомога і взаємоповага. Культура означає перш за все турботу. Високий рівень культури має той педагог, який дотримується правил педагогічного спілкування у професійній діяльності.

6. Кодекс честі вихователя

Кодекс честі вихователя – це сукупність традиційних морально-етичних норм, які базуються на національно-ціннісних ідеалах світогляду українського народу, його історичної та культурної спадщини.

Вихователь є центральною постаттю всього освітнього і виховного процесу – Вихователь, Педагог, Вихователь.

Основна місія вихователя: навчатися самому передавати свої знання іншим. Чесне, відверте і послідовне слово вихователя стає для учнів нормою поведінки, стимулює їх до самостійної пізнавальної діяльності.

Пріоритетним напрямком в організації виховного процесу є індивідуальний підхід до виховання дошкільників як особистостей, стимулювання їх внутрішніх зусиль до саморозвитку і самовиховання, духовного пошуку, створення виховного середовища, широке залучення до здобутків духовної та моральної культури нації.

Вихователь сучасного закладу дошкільної освіти є творцем здорового морального клімату в колективі, принциповим противником будь-яких проявів недисциплінованості, безкультур'я та безвідповідальності.

Правила Кодексу честі однакові для всіх вихователів, незалежно від посади і терміну роботи.

Особистісні якості вихователя.

Вихователь – патріот України, своєї школи.

Патріотизм – це прояв у створенні умов для засвоєння цінностей свого народу; оволодіння духовними скарбами української культури; створення умов для ознайомлення з культурою народів світу.

Індивідуальність визначає цінність суспільства, в якому він живе, власної незалежності і свободи, дотримання загальнолюдських принципів моралі, гуманізму, плюралізму думок, поваги до особистості як вищих цінностей суспільства.

Наявність творчого потенціалу виявляється у соціальній сфері, і, передусім, у таких формах як праця, пізнання, спілкування.

Конкурентоспроможність – це специфічна особливість демократичного суспільства, яка припускає формування відповідного типу людини, здатної до динамічної горизонтальної та вертикальної соціальної та професійної мобільності, зміни діяльності, знаходження ефективних рішень у складних умовах конкуренції в усіх сферах життєдіяльності.

Здоровий спосіб життя – наявність у вихователя власних навичок підтримувати цей спосіб та забезпечення формування у дітей

потреби в здоровому способі життя, ствердження престижності здоров'я.

Об'єктивність, самостійність та цілеспрямованість – це вміння не лише приймати самостійні рішення, сміливо запроваджувати їх у життя, але й нести повну відповідальність перед суспільством і перед собою за їх наслідки.

Педагогічна майстерність – це не лише висока всебічна загальна та методична освіченість вихователя, але й уміння досягти того, щоб кожне його слово дійшло до дошкільника, було цілком ним сприйняте та засвоєне. Педагогічна майстерність складається з кількох складових, а саме: світогляду вихователя, його переконань; вихователь повинен бути носієм моралі, її виразником і захисником; глибокого знання дисциплін які він викладає, знання науки, якій служить, знання усіх норм, правил, навичок, які повинні бути прищеплені студенту як майбутньому фахівцю; доскональне володіння методикою навчання і виховання.

Вихователь – це не просто джерело знань. Він повинен не лише трансформувати знання, надавати їм зрозумілого дошкільникам вигляду, але й сприяти організації педагогічного середовища і освітнього процесу, створювати умови, в яких учень прагнув би розвиватися та керувати своїми потенційними можливостями.

Вихователь повинен володіти почуттям гумору, бути доброзичливим та комунікабельним. Комунікабельність – уміння спілкуватися з людьми, гнучкість поведінки, емоційність.

Варіативність включає різні варіанти технології та сенс виховання, націленого на відтворення досвіду попередніх поколінь, їх ідеалів і цінностей на формування варіативного способу мислення, прийняття ймовірних рішень у сфері професійної діяльності, готовність до адекватних дій в умовах невизначеності.

Толерантність є одним з найважливіших факторів виховання дошкільників в умовах розвиненої демократії, яка припускає плюралізм думок, підходів, різних ідей задля вирішення одних і тих самих проблем.

Інтелігентність – це висока загальна культура, інтелект, який є єдиним практично невичерпним ресурсом, а також бездоганна моральність.

Чесність – це якісне виконання своїх обов'язків заради забезпечення національних інтересів України, що є суттєвою рисою вихователя.

Тема 5. Педагогічний такт як основа професійної діяльності вихователя ЗДО

План

1. Підходи щодо тлумачення педагогічного такту
2. Поняття педагогічного такту у професійній діяльності вихователя
3. Принципи педагогічного такту.
4. Ознаки педагогічної нетактовності
5. Педагогічний такт у взаємодії вихователя з батьками дітей

Література

1. Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 12.
2. Допоміжна: 6, 9, 10, 11, 17, 18, 24, 26.

1. Підходи щодо тлумачення педагогічного такту

Педагогічний такт – найхарактерніша професійна особливість вихователя. В будь-якій професії є щось особливе, що відрізняє її від інших професій. Виявляємо це й у звичках людини, і в її мові, у зовнішньому вигляді. Особливість професії вихователя передусім полягає в педагогічному такті. Саме слово «такт» (від латинського *tactus*) – це форма людських взаємовідносин.

Такт – необхідна умова успішного спілкування між людьми. Тактовна людина намагається поводити себе в колективі так, щоб ні своїм зовнішнім виглядом, ні необережним словом не зіпсувати настрої оточенню.

Педагогічний такт необхідний вихователю для успішного виконання виховних і освітніх функцій, досягнення взаєморозуміння з батьками вихованців, колегами. Поняття “педагогічного такту” вченими-педагогами розглядаються по-різному, як : почуття міри у застосуванні педагогічного впливу на вихованців, коли оптимально враховуються соціальні (не втратити добрих стосунків) та педагогічні (досягти прогресивних змін, тобто розвитку дітей) наслідки; одна з форм педагогічної моралі; форма активної морально-педагогічної

творчості педагога, в якій злиті воедино моральна свідомість і дія; невід'ємна ознака педагогічної майстерності.

Педагогічний такт у широкому розумінні – це професійна якість вихователя, за допомогою якої він у кожному конкретному випадку застосовує до дітей дошкільного віку найбільш ефективний спосіб виховного впливу. Кожен педагогічний спосіб, кожне зауваження, яке робить вихователь учням, повинні підвищувати авторитет вихователя.

Педагогічний такт можна вважати основою педагогічної майстерності. Педагогічний такт – це педагогічно грамотне спілкування в складних педагогічних ситуаціях, уміння знайти педагогічно доцільний і ефективний спосіб впливу, відчуття міри, швидкість реакції, здатність швидко оцінювати ситуацію і знаходити оптимальне рішення.

Педагог, який володіє педагогічним тактом, стриманий, але вимогливий вихователь, який не буде закривати очі на неприпустимі вчинки учнів, не боїться зробити будь кому з них суворе зауваження, але робить це вміло, у формі, що не принижує ні особу учня, ні особу вихователя.

Тактовний педагог володіє великим і активним запасом різноманітних способів впливу на школярів. Це і сила волі, стриманість, уважність, послідовність, кмітливість, гумор та іронія, усмішка, погляд, десятки відтінків голосу. Вчителі, які з широкого діапазону способів впливу користуються лише незначними, втрачають чимало можливостей встановити контакт із учнями. Тактовний вихователь, який враховує різноманітні відтінки в поведінці учнів, почуватися в їх середовищі вільніше. Тактовному вчителю не потрібно весь час слідкувати за дітьми. Його стосунки з учнями побудовані на взаємній довірі і взаємній повазі. Тому він може дозволити собі пожартувати з ними, зробити комусь із них іронічне зауваження. Все в поведінці тактовного вихователя є природнім. Тактовна поведінка з учнями стала його звичкою, невід'ємною рисою його характеру.

Такий вихователь володіє спеціальним умінням спілкуватися з дітьми. Цим умінням повинен володіти кожен педагог. Педагогічний такт як форма взаємовідносин з учнями пов'язаний із розмаїттям характеристик особистості вихователя, його ідейними переконаннями, культурою поведінки, загальною і спеціальною освітою, набором

відповідних умінь і навичок. Оволодіти педагогічним тактом, не маючи педагогічної майстерності, неможливо.

Педагогічний такт не засвоюється шляхом заучування, запам'ятовування чи тренування. Він є наслідком творчості вихователя, показником гнучкості його розуму. Педагогічний такт не буває стереотипним. Педагогічний такт найбільше необхідний у конфліктних ситуаціях, але основне його призначення – попереджувати такі ситуації.

Отже, педагогічний такт – це спеціальні педагогічні вміння, за допомогою яких вихователь у кожному конкретному випадку застосовує до учнів найбільш ефективні засоби виховання.

Вихователь повинен бути мислителем, передбачати можливі наслідки своїх слів і вчинків, правильно оцінювати їх, щоб, змінивши форму поведінки, послабити небажані і шкідливі для педагогічного процесу впливи. Він, розв'язуючи складні проблеми взаємин у колективі, повинен відкидати будь-які догматичні підходи. Найкращим інколи може бути несподіване, оригінальне, неповторне рішення. Такт – це також уміння стримувати свої почуття, якщо вони стоять на перешкоді загальній справі, не показувати неприязні. Отже, щоб бути тактовним, треба навчитися керувати своїми почуттями, створювати таку психологічну атмосферу, щоб можна було критично поставитись до себе, бути чуйним до учнів та оточення. Психологи встановили залежність між психічним станом вихователя, з одного боку, і його здібністю бути тактовним під час уроку – з іншого. Емоційна збудливість ускладнює встановлення ділового контакту і може викликати порушення такту. І навпаки, емоційне пожвавлення і спокійна врівноваженість створюють сприятливі передумови для такту

2. Поняття педагогічного такту у професійній діяльності вихователя

Використання загального такту в педагогіці, в навчанні й вихованні дітей є педагогічним тактом. Тактовній людині притаманні такі риси характеру, як ввічливість, привітність, кмітливість, повага до чужої думки, врівноваженість, почуття гумору. Ці риси особистості повинні бути й у тактовного педагога.

До дітей дошкільного віку необхідно ставитись так само ввічливо і з повагою, як і до дорослої людини, тільки ще більш уважно і обережно. Педагогічний такт – це професійна якість вихователя. Він є складником педагогічної майстерності і набувається разом із педагогічною освітою й педагогічною практикою. Повага до учнів, уважне ставлення до особистості кожного лежить в основі педагогічного такту.

Такт потрібний вихователю не тільки в його взаєминах із учнями, а й з їхніми батьками, своїми колегами, взагалі з іншими людьми. І скрізь, у різних умовах вихователь виступає не тільки як тактовна людина, а й як носій педагогічної професії, що відповідно позначається на його поведінці.

Ставлення вихователя до інших людей є складником частиною його педагогічної діяльності і певним чином, безпосередньо або опосередковано, формує стосунки з учнями, впливаючи на них.

Вдала форма і міра вчинку потрібні для того, щоб можна було діяти не тільки правильно, а й не порушити гарних взаємин із людьми, не образити їх, не погіршити проти своєї професійної честі – завжди і скрізь нести істину, справедливість і добро.

Рецептів, що допомагали б знаходити міру і форму свого вчинку в кожному окремому випадку,— немає. Правильний шлях повинне підказати особисте «чуття».

«Розглянемо це на прикладі.

...Вихователь неправий щодо дітей. Антипедагогічний учинок він робить на очах свого колеги. Якщо не стримати його, станеться велика неприємність і для вихователя, і для колективу. Як бути?

Моральне почуття справедливості примушує втрутитися в те, що відбувається. Але втручання відбудеться на очах учнів і вплине на авторитет вихователя, який, крім того, може сприйняти допомогу неправильно – обуритися на колегу. Ситуація складна. Мораль підказує: «треба навести справедливість». Водночас важливо не принизити, не образити вихователя на очах учнів. Де вихід?

Врятувати справу в таких умовах допоможе тільки такт. Потрібна така форма і міра вчинку, поведінки, втручання, яка, з одного боку, сприяла б припиненню неправильних дій вихователя, а з іншого – не ображала б його як особистість, як педагога. І от наче ненароком доводиться втручатися в гостру розмову вихователя з учнем, робити

вигляд, що ніякого конфлікту не видно, вибачатися і, розряджаючи атмосферу, дати учневі завдання, а увагу вихователя відволікти якимось запитанням. Так можна запобігти неправильному вчинку педагога. Вихователь не образиться на свого колегу, бо все відбулося ніби само собою.

Мети досягнуто. Небажаного наслідку – образи на товариша за непрохане втручання і підрив його авторитету – не сталося. Мине час, і за інших обставин, коли вщухнуть пристрасті, можна буде наодинці з колегою правильно оцінити те, що відбулося. Вдумливий вихователь залишиться вдоволений із того, що його стримали від неправильного кроку. Можливо, він здогадається, що йому непомітно допомогли в складній ситуації. Тактовний колега допоміг розв'язати суперечність, що виникла, майже безболісно. Він своєчасно припинив конфлікт, не давши можливості довести його до такої гостроти, коли розв'язання було б нелегкою справою. Такий вчинок є виявом чутливості до людей, до учнів.

Потреба в педагогічному такті нерідко часто відчувається у взаєминах вихователя з учнями, бо педагог з почуття професійного обов'язку змушений реагувати на поведінку дітей, повсякчас оцінювати її і вести боротьбу з негативними вчинками, домагатися дисципліни, засуджувати лінощі, нечесність, недбайливість. І все це він повинен робити так, щоб не втратити поваги з боку учнів, зміцнювати дружні взаємини з дитячим колективом. Дуже важливо також зважати на особливості конкретних обставин, індивідуальні риси кожного учня.

Ведучи боротьбу проти лінощів, недбайливості, вихователь не повинен бути настирливим і надокучливим. Якщо він не впевнений у чесності і щирості учня, то не має права звинувачувати того в недоліках без достатніх підстав. Спрямовуючи вплив колективу на важкого учня, педагог водночас не повинен принижувати гідності дитини перед її товаришами. Коли він карає учня, то не має права виявляти неприязні і ненависті до нього. Ставлячи незадовільну оцінку, не повинен позбавити свого вихованця надії виправити її.

Дотримуючись педагогічного такту, вчитель мусить дбати про те, щоб вчинки і дії учнів мали не тільки моральний, а й навчально-виховний вплив, обирати таку форму поведінки, завдяки якій можна було б досягти позитивних наслідків в обох сферах діяльності –

моральній і виховній. Єдність обох цих аспектів робить вимоги педагогічного такту цілком реальними.

Коли ми говоримо про моральну мету, то маємо на увазі захист учителем добрих і справедливих вчинків, непримиренність до порушення норм моралі, боротьбу з нечесністю, індивідуалізмом, самолюбством, лінощами та іншими негативними явищами. Звичайно, недостатньо тільки засуджувати аморальність; треба, щоб заходи, яких вживає вчитель, сприяли усуненню недоліків, не порушуючи добрих взаємин з учнями. Боротьба з недоліками повинна мати глибоко людський характер.

У стосунках з вихованцями завжди потрібне *почуття міри (такту)*, неприпустимість крайнощів, що виходять за межі пристойності й педагогічної доцільності. Від цього залежить якість навчально-виховної роботи, стан взаємин вихователя з вихованцями, авторитет педагога в очах вихованців та їхніх батьків. Педагог, якому властиве відчуття міри, рішуче і неухильно вимагає від дітей виконання своїх обов'язків, будучи при цьому розсудливим, спокійним.

Вихователь завжди має бути твердим, непохитним, послідовним у своїх вимогах і водночас гнучким, здатним переглядати окремі свої рішення, поведінку, якщо це зумовлено конкретними обставинами та інтересами справи. Він є старшим другом, товаришем дітей, але насамперед, їхнім наставником, опікуном. Дружні взаємини дошкільного педагога й вихованця не повинні переходити у фамільярність та панібратство. Педагог, якому властиве відчуття міри, рішуче і неухильно вимагає від вихованців виконання своїх обов'язків, будучи при цьому розсудливим, спокійним. Він завжди доброзичливий, але не ліберальний; чемний і делікатний, але не улесливий; охочий на похвалу, але не захвалює малюків.

Відчуття педагогом вихованця, усвідомлення своєї ролі у педагогічному процесі і мети виховних дій зумовлює педагогічний такт, сутність якого полягає у творчому вмінні обирати в кожному конкретному випадку таку лінію поведінки, такий підхід (за допомогою слова, вчинків, тону, погляду, жестів, міміки тощо), які оберігають честь і гідність дитячої групи, кожної дитини зокрема, не принижуючи і не возвеличуючи їх.

Обов'язкова передумова педагогічного такту – знання індивідуальних особливостей психічного стану, настроїв і переживань вихованців. Один і той самий засіб виховного впливу може дати різні результати, залежно що, до кого, коли, за яких умов і яким чином застосовують. Тут немає стандартних розв'язків. Педагогічний такт є регулятором організації поведінки вихователя і засобом, за допомогою якого дошкільний педагог може організувати вплив на особистість дитини.

Такт – це не пригладжування суперечностей, а розв'язання їх у найкращій формі: часом замість критики краще захистити учня. Це сприятиме усуненню хиб і перевихованню.

3. Принципи педагогічного такту

Головними вихідними положеннями, яких слід дотримуватися вихователів є *принципи педагогічного такту* :

Гуманістична спрямованість впливу педагога. В ній виявляються повага до особистості дитини, колег, батьків і прагнення зберегти їхню гідність, сприяти подальшому розвитку. Гуманістично спрямований вихователь намагається встановити духовний контакт з кожним вихованцем, відчувати дитину, розпізнавати її настрої, прагнення, що особливо важливо у стосунках зі слабкими, хворими й дратівливими дітьми, а також із тими, хто помиляється в оцінюванні своїх дійсних учинків, слів.

Підхід до дітей з оптимістичною гіпотезою. Віра у можливість перевиховання педагогічно занедбаних дітей, у здатність до морального вдосконалення людини, навіть із ризиком помилитися, виявляється у впевненій позиції педагога та його бадьорому настрої, у прагненні створити мажорну атмосферу спілкування, готовності допомогти кожному відчувати свою силу.

Опора на позитивне у вихованця. Пошук позитивного в особистості, звернення до гідності, щоб разом із дитиною, опираючись на її сильні риси, долати недоліки у поведінці – необхідна умова тактовного підходу до чуйної душі малюка.

Принцип єдності вимоги й поваги до дитини. У педагогічній діяльності вимога є важливим способом впливу на дошкільнят. Педагогічний такт вихователя дає змогу дитині побачити в цій вимозі вияв поваги до його особистості. Позиція педагога – бути водночас і

вимогливим, і добрим до дітей, виявляючи довіру й турботу. Залишаючись непримиренним до порушень норм моралі з боку вихованців, вихователь обов'язково зберігає повагу й гарні стосунки з дітьми, допомагаючи виходити із складних ситуацій.

Принцип міри. “Золота середина”, певна гармонія у розподілі суворості й ласки має бути завжди. Надмірна вимогливість призводить до непослуху, надмірна серйозність – до легковажності, надмірна поблажливість – до грубості і т. д. Вміння не переборщити – ознака здібного педагога.

Збереження власної гідності, зміцнення педагогічного авторитету. Руйнування авторитету зводить нанівець силу виховного впливу педагога. Інтерпретація вихователем провини дитини не повинна розривати психологічного зв'язку з ним, а, поглиблюючи гуманні стосунки, створювати в його свідомості зразок для наслідування у ставленні до себе та інших. Застосування цього принципу дає педагогу можливість розумно відступати, зберігаючи гідність.

Раціоналізація негативних емоцій. Характеризує тактику дій вихователя. Позитивні емоції, що виникають під час спілкування, слід безпосередньо й відкрито виражати, а негативні – пропускати через фільтр свідомості. Дошкільному педагогові потрібно вчитися змінювати емоційні реакції на розсудливі.

Піклування про фізичне й моральне здоров'я дитини. Вияв поваги до особистості – це не лише моральне явище, це також вплив на психічний і фізичний стан дошкільника. Педагогічний такт дає змогу торкнутися цих сфер особистості дуже обережно.

Дотримання названих принципів, передбачає наявність у вихователя певних морально-психологічних якостей, любові до дітей, чуйності, витримки, принциповості, спостережливості, врівноваженості, послідовності, поміркованості, щирості, розсудливості, справедливості, доброзичливості, передбачливості, відвертості, творчого мислення, що характеризують гнучкість поведінки, тактику та культуру спілкування.

Витримка й самовладання сприяють вибору розумного й продуманого рішення навіть у гострих конфліктних ситуаціях. Витриманий педагог контролює себе і стримує вияв негативних емоцій, намагаючись бути критичним до себе й чуйним до вихованця.

Передбачливість – здатність подумки уявити можливі наслідки своїх слів і вчинків – дає змогу значно зменшити моральні втрати під час педагогічної взаємодії.

Творче мислення потрібне дошкільному педагогові для проектування особистості вихованця, побудови стратегії й тактики у складних педагогічних ситуаціях.

4. Ознаки педагогічної нетактовності

Нетактовність вихователя є результатом багатьох причин, що пов'язані з його невмінням зрозуміти іншу людину, поставити себе на її місце, уявити її думки та почуття.

Найпоширенішими формами нетактовності є:

а) завдання душевних ран людям шляхом підриву їхнього авторитету, створення атмосфери непорозуміння, відчуження і неприязні в межах формальної правильності;

б) застосування будь-яких засобів впливу на учня як наслідок безсилля вихователя, його невміння використати більш доцільні моральні методи;

в) формальний підхід до учня, нерозуміння мотивів його дій, необґрунтована оцінка вчинків;

г) будь-які дії, пов'язані з виявом неприязні до учня, наслідком чого є неправильні вчинки дітей;

д) однобічність оцінки вчинку, небажання осмислити дії.

Виділяють основні ознаки педагогічного такту, що відрізняють педагогічний такт від нетактовності:

- природність і простота спілкування без фамільярності;
- довіра без потурання;
- серйозність тону без натягнутості;
- іронія і гумор без насмішкватості;
- вимогливість без дріб'язкової прискіпливості, грубості;
- доброзичливість без залицяння;
- діловий тон без дратівливості;
- своєчасність виховного впливу без поспішності;
- принциповість і наполегливість без упертості;
- уважність і чуйність до учнів без підкреслення цього;
- навчання без підкреслення своєї переваги в знаннях і уміннях;
- вислуховування без вираження байдужості.

Спілкування багато в чому залежить і від самого вихователя, від того, як він себе тримає з дітьми. Тактовний вихователь може швидко і безпомилково розібратися у ситуації, що виникла, зрозуміти труднощі спілкування з дітьми, визначити його стан з урахуванням цього, знайти єдино правильне рішення, підібрати оптимальну форму впливу на дошкільника, знайти правильні слова, інтонацію, щоб не поставити вихованця в незручне становище.

5. Педагогічний такт у взаємодії вихователя з батьками дітей

Контакт між вихователем і батьками можливий тоді, коли й ті, й інші усвідомлюють, що в них загальна мета - добре виховання й навчання дітей, котрої можна досягти тільки загальними зусиллями. Для цього педагогу необхідно показати батькам, що він любить дітей такими, які вони є, з усіма плюсами та мінусами, а також стурбований їхньою долею, як і батьки.

Основним засобом установлення контакту з батьками для педагога є він сам, вірніше, його педагогічний імідж, що включає в себе професійні знання, уміння їх давати та любов до дітей. Тому вихователю необхідно керуватись такими правилами взаємодії та способами встановлення контактів з родиною.

Перше правило. В основі роботи педагога з родиною повинні бути дії та заходи, спрямовані на зміцнення та підвищення авторитету батьків.

Повчальний, авторитарний, категоричний тон неприпустимий у роботі вихователя, тому що це може бути джерелом образ, роздратування, незручностей. Потреба батьків порадитись після категоричних "повинні", "зобов'язані" зникає. Єдина правильна норма взаємин педагога і батьків - взаємна повага. Тоді й формою контролю стає обмін досвідом, порада та спільне обговорення, єдине рішення, що задовольняє обидві сторони. Цінність таких відносин у тому, що вони розвивають і у вихователя, і в батьків почуття відповідальності, вимогливості, громадянського обов'язку.

Друге правило. Довіра до виховних можливостей батьків. Підвищення рівня їхньої педагогічної культури й активності у вихованні.

Психологічно батьки готові підтримати всі вимоги, справи та починання дошкільного закладу. Навіть ті батьки, які не мають

педагогічної підготовки та вищої освіти, із глибоким розумінням і відповідальністю ставляться до виховання дітей.

Третє правило. Педагогічний такт, неприпустимість необережного втручання в життя родини.

Вихователь - особа офіційна. Але за родом своєї діяльності він мусить торкатись інтимних сторін життя родини, нерідко він стає вільним чи мимовільним свідком відносин, приховуваних від чужих.

У пошуках допомоги батьки йому довіряють таємне, радяться. Якою би не була родина, якими би вихователями не були батьки, педагог зобов'язаний бути завжди тактовним, доброзичливим. Усі знання про родину він повинен залучати на утвердження добра, допомоги батькам у вихованні.

Четверте правило. Життєстверджуюче налаштування в рішенні проблем виховання, опора на позитивні якості дитини, на сильні сторони сімейного виховання. Орієнтація на успішний розвиток особистості.

При спілкуванні з батьками вихователь має так будувати бесіду, щоби батьки переконались, що вони мають справу із професіоналом, який любить і вміє вчити та виховувати дітей.

Тому при підготовці до бесіди з батьками педагог повинен добре обміркувати:

- мету;
- зміст бесіди;
- манеру поведінки, стиль мови, одягу, зачіски.

Кожна деталь повинна сприяти створенню образу дійсного фахівця.

Може бути два варіанти такого спілкування: з ініціативи вихователя та з ініціативи батьків.

Проведення бесіди з батьками з ініціативи вихователя

1. Постановка психологічної мети
2. Організація початку діалогу. Церемонія вітання
3. Установлення згоди на контакт
4. Проведення діалогу
5. Завершення діалогу

Проведення бесіди вихователя з ініціативи батьків

1. Установлення згоди на контакт. (Учасники діалогу обговорюють час його протікання)

2. Вислухайте батька. Дайте батькові "випустити пару".
3. Закінчити бесіду треба також з ініціативи педагога.

Тема 6. Педагогічна культура вихователя

План

1. Основи педагогічної культури.
2. Дві форми прояву педагогічної культури: статична й динамічна.
3. Складові педагогічної культури.
4. Культура спілкування і етика педагога.
5. Імідж вихователя закладу дошкільної освіти

Література

1. Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 12.
2. Допоміжна: 9, 10, 11, 12, 13, 17, 18, 22, 24, 26.

1. Основи педагогічної культури.

Проблема культури є вічною і завжди актуальною. Проте останнім часом до цієї проблеми прикута увага філософів, політологів, соціологів, культурологів, психологів і педагогів. Причиною цього є побудова в Україні нового демократичного суспільства. Демократизація суспільства можлива і обов'язково передбачає високий рівень культури усього населення.

Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття» одним із напрямів реформування освіти визначає підготовку нової генерації вихователів з високим загальним рівнем педагогічної культури, які б втілювали в життя основні принципи перебудови освіти, а саме: гуманізації, гуманітаризації, демократизації, етнізації, диференціації, індивідуалізації.

У філософському розумінні термін «гуманізм» тлумачиться як визнання цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток і вияв своїх здібностей, на гідне життя. У психологічному плані сутність гуманізму полягає в моральними цінностями установці на інших, здатності до переживання за них, співчуття, співучасті і співпраці. У педагогічному плані гуманізм означає людяність, рису характеру, яка найповніше виявляється у любові та повазі до людей і передбачає високий рівень вимогливості. Ще А.С.Макаренко запропонував принцип: чим більше поважаю, тим більше вимагаю, ало вимогливість має бути стабільною і доброзичливою. Принципи

гуманізації, демократизації, індивідуалізації реалізуються в новому демократичному напрямі педагогіки - педагогіки співробітництва

У формуванні особистості вихователя є два головних аспекти - професійний і культурний. Отже, вищий навчальний заклад покликаний давати не тільки знання, а й формувати особистість педагога, виховувати такого педагога, який за словами Т.Г.Шевченка був би апостолом правди і науки та уособленням совісті нації, яка потребує культурного вихователя. Культурний педагог — це не взірець формально-етикетної шляхетності, а інтелігентна людина за своєю найвищою духовною сутністю із творчим і гуманним способом світобачення, світосприймання. Саме культура є підґрунтям формування особистості вихователя. Ще у Великій Хартії університетів у 1638 році в Сорбонні з метою їх об'єднання було проголошено: вища школа є інститутом відтворення і передачі культури.

Отже, особливої актуальності саме сьогодні набуває теза «Від людини освіченої — до людини культури», що означає відродження національної інтелігенції, створення внутрішніх передумов для розвитку творчої індивідуальності. Тільки у культурному середовищі можуть формуватися спеціалісти, здатні вільно і широко мислити, створювати інтелектуальні цінності, яких завжди потребує суспільство і школа зокрема.

Термін «культура» латинського походження й означає оброблювання, вирощування, це сукупність всіх видів діяльності людини та суспільства, а також результатів цієї діяльності. Розрізняють матеріальну та духовну культуру. До першої відносять всю сукупність матеріальних благ, засоби їхнього утворення. Інша (духовна) передбачає сукупність знань, форми мислення, сферу світосприйняття: філософію, науку, етику, право та ін. В. Беспалько вважає культуру способом людської діяльності. Для деяких авторів культура є системою збереження та передачі досвіду. Є. Боголюбова називає культуру втіленням творчої сили людства у певних цінностях. М. Кларін розуміє культуру як сукупність матеріальних і духовних цінностей.

Науковці визначають педагогічну культуру як інтегральну якість особистості педагога, міру та засіб привласнення ним загальнокультурного досвіду людства, його кращих надбань у власній

фаховій діяльності, синтезом високого професіоналізму й особистісних якостей педагога. Отже, педагогічна культура є соціальним явищем, характеристикою особливостей міжпоколінної та педагогічної взаємодії, засобом педагогізації оточуючого середовища, передачі соціально-культурного досвіду, носіями і творцями якого є педагоги, батьки, спільноти.

Педагогічна культура має своїм змістом світовий педагогічний досвід в історичному процесі зміни педагогічних цивілізацій та освітніх парадигм. У педагогічній культурі закарбовано матеріальні й духовні цінності освіти, способи творчої діяльності, необхідні для забезпечення історичних процесів соціалізації та інкультурації особистості. Уведення поняття “педагогічна культура” до категоріального апарату педагогіки дозволяє інтегрувати процес педагогічної практики, диференціювати рівні її функціонування та виявляти її цілісну картину. Педагогічна культура є певним зрізом цілісної системи культурних знань, цінностей і діяльностей вихователя. Завдяки педагогічній культурі, зазначає О. Шевнюк, відбувається трансляція знань, наявних моделей світу, поведінкових і моральних норм, принципів діяльності. Вона виступає мірою реалізації загальнокультурного потенціалу вихователя у різних видах його педагогічної діяльності.

Людина культури - це гуманна особистість. Гуманність - цариця моралі, в якій любов до людей передбачає милосердя, чуйність, доброту, симпатію, піклування, розуміння і їх захист. Людина культури - це духовно багата особистість, яка володіє творчими здібностями, віддана своїй справі, захоплена нею. Людина культури - творча особистість, яка постійно розмірковує, мислить альтернативно, незадоволена одержаними здобутками, наділена розвинутим прагненням до творіння.

Людина культури - це незалежна особистість, здатна до самовизначення у світі культури. Самостійність суджень у поєднанні з повагою до поглядів інших людей, почуття самоповаги, здатність орієнтуватися у світі духовних цінностей в оточуючому середовищі, уміння приймати рішення і нести відповідальність за свої вчинки, здійснювати самостійний вибір змісту своєї життєдіяльності, стилю поведінки, способів розвитку.

Виділення педагогічної культури, однієї з найважливіших складових суспільства, зумовлене специфікою педагогічної діяльності вихователя, спрямованої на формування особистості, здатної у майбутньому відтворювати й збагачувати культуру суспільства. Культура педагога пройшла повні етапи свого розвитку разом з розвитком культури суспільства. Вона, як феномен педагогічної практики, існувала завжди, але мала різне соціальне й професійне «забарвлення» залежно від впливу різних чинників: політики в сфері освіти; моральних відносин, що склалися в суспільстві; пануючої релігії; певного типу виховання, котрий був необхідний державі. Міркування про педагогічну культуру, про те, яким має бути вихователь, вихователь, наставник, висловлювалися уже в давніх цивілізаціях. Власне поняття «педагог» з'явилося в Афінійській державі.

Грунтовно розкриті поняття «педагогічна культура учителя» В.О.Сухомлинським, який пов'язував її з умінням орієнтуватися в складних питаннях науки і практики: «Якщо учитель вдумливо аналізує свою роботу, у нього не може не виникнути інтерес до теоретичного осмислення свого досвіду, прагнення пояснити причинно-наслідкові зв'язки між знаннями дітей і своєю педагогічною культурою». Він також стверджував, що педагогічна культура має прояв у постійній увазі до духовного світу вихованців. Встановлено, що педагогічна культура діалектично пов'язана з усіма елементами особистісної культури: моральною, естетичною, розумовою, правовою, політичною, екологічною та ін., оскільки вона є інтегральним показником інших видів культур, їх складовою і в той же час включає їх у себе.

Завершальною складовою культурологічного підходу В.О.Сухомлинського є азбука духовно-моральної культури дітей, абетка правил культурної поведінки, в якій йдеться про те, як мають поводитися учні в процесі спілкування з іншими. Ось декілька з них:

- Робіть так, щоб людям, які вас оточують, було добре.
- Знайте, що існує межа між тим, що вам хочеться, і тим, що можна.
- Люди дають вам щастя дитинства, отрочтва і юності. Платіть їм за це добром.

- Усі блага й радощі життя створюються працею і тільки працею. Праця - корінь моральності, в ній людина здобуває найвищу радість оптимістичного світосприймання — радість творення.

- Гуманність, чуйність до людини, готовність прийти їй на допомогу — ці елементарні риси людяності, порядності мають стати особистим моральним багатством кожного вихованця.

2. Дві форми прояву педагогічної культури: статична й динамічна.

У дослідженнях виявлено, що педагогічна культура має дві форми прояву: **статичну й динамічну**. Статична форма відбиває її як наявний рівень, який забезпечує її подальший розвиток. Динамічна форма педагогічної культури виявляється у розвитку вміння реагувати на зміни, що відбуваються в навколишній дійсності й оточенні, удосконалювати себе відповідно до умов навколишнього середовища, використовуючи набуту систему педагогічних цінностей, що відповідає більш високим (конструктивному, евристичному, творчому) рівням культури. Завдяки динамічній формі у процесі педагогічної діяльності створюються умови для розвитку особистості та її педагогічної культури. У цьому процесі розвитку вбачаємо сутність і діалектику педагогічної культури: статична форма переходить у динамічну, яка потім, заперечуючи саму себе, переходить у статичну, але на більш високому рівні розвитку культури вихователя. Прояв як статичної, так і динамічної форм, їх діалектична взаємодія відбувається лише у процесі професійно-педагогічної діяльності й спілкування, відбиваючись у кожному з компонентів педагогічної культури.

3. Складові педагогічної культури

Учені виокремлюють такі складові педагогічної культури вихователя: психолого- педагогічна ерудиція та інтелігентність; педагогічна спрямованість особистості; моральна чистота; гармонія раціонального й емоційного; педагогічна майстерність; уміння сполучати педагогічну та наукову діяльність; система професійно-педагогічних якостей; педагогічне спілкування та поведінка; вимогливість; потреба у самовдосконаленні.

Отже, складові педагогічної культури - науковий світогляд, наукова ерудиція, духовне багатство, педагогічна майстерність, педагогічні здібності, природно-педагогічні людські якості, педагогічна техніка (культура зовнішнього вигляду, культура мови, культура спілкування, педагогічна етика, педагогічний такт, прагнення до самовдосконалення). Зрозуміло, що цією педагогічною культурою має володіти і вихователь сучасної школи, бо, як писав Адольф Дістервег, «як ніхто не може дати іншому того, що немає сам, так не може розвивати, виховувати й навчати той, хто сам не розвинений, не вихований, не освічений».

4. Культура спілкування і етика педагога.

Спілкування – один із компонентів педагогічної діяльності. Відомо, що педагогічна діяльність складається із змістового, методичного, соціально-психологічного компоненту. Коли учитель іде на урок, він продумує змістовий і методичний компонент; соціально-психологічний же, тобто спілкування, часто лишається поза увагою педагога. А між іншим, якщо оволодіння першими двома компонентами відбувається у процесі навчання, то третьому, тобто спілкуванню, ніхто ніде цілеспрямовано не навчає, хоча спілкування відіграє велику роль у нашому житті. Нефахове спілкування дуже часто є причиною багатьох хвороб (нервових стресів). Між іншим, лікарі стверджують, що із 100 дітей, хворих на невроз, 80 набули такого захворювання з причини непрофесійного спілкування з педагогами, їх низької культури.

Спілкування займає особливе місце в роботі вихователя, оскільки він має «комунікативну професію». Професійно-педагогічне спілкування - це система прийомів органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, пізнання один одного, організація діяльності і стимулювання діяльності вихованців, організація і корекція взаємин у колективі вихованців, обмін ролями, співпереживання і створення умов для самоствердження особистості вихованця. Педагогічне спілкування - особливий вид творчості.

У професійному спілкуванні вихователя можна виділити два взаємопов'язаних компоненти:

1. По-перше, це **загальні принципи** (основа) спілкування, що закладаються самим характером суспільного ладу, наслідуванням цінностей минулого, в яких реалізується педагогічна діяльність педагога, єдина мета і задачі навчання і виховання.

2. По-друге, його **індивідуальні принципи** (основа) спілкування, **громадянська позиція, стиль спілкування** - сукупність конкретних прийомів і засобів, які вихователь доцільно, залежно від конкретних умов і можливостей навчання і виховання реалізує у своїй діяльності на основі власних знань, професійного досвіду, здібностей і умінь. Педагогічне спілкування - це професійне спілкування викладача-педагога з вихованцями на занятті і після зайняття, що виконує певні педагогічні функції і спрямоване (якщо воно повноцінне і оптимальне) на створення сприятливого, здорового психологічного клімату, на оптимізацію навчальної діяльності і стосунків між педагогом і студентом та в студентському колективі.

Педагогічно грамотне спілкування знімає у вихованців негативну емоційну напругу (страх, невпевненість); воно має викликати радість, бажання спільної діяльності. Оптимальне педагогічне спілкування - це спілкування, яке створює найкращі умови для розвитку мотивації дитини, творчого характеру діяльності, для формування його особистості, забезпечує сприятливий психологічний клімат, попереджує створення психологічних бар'єрів, дозволяє максимально використовувати у навчальному процесі особистісні та професійні якості викладача.

Серед вихователів можна виділити притаманні їм рівні спілкування:

Примітивний - в основу ставлення до дитини покладено примітивні правила і реакції поведінки — амбіції, самовдоволення, зловтіха. Вихователь демонструє свою зверхність. Дитина для вихователя виступає засобом досягнення мети.

Маніпулятивний - взаємини із дітьми будуються на грі, сутність якої полягає у бажанні будь-що виграти, використовуючи різні прийоми, лестоці. Дитина при цьому є об'єктом маніпуляції.

Стандартизований - домінує формальна структура спілкування. Спостерігається слабка орієнтація на особистість; вихователь дотримується стандартів етикету, але така поведінка є поверховою і, не зачіпаючи особистісного рівня, реалізується на рівні масок.

Дитина, самостійний об'єкт, відчуває байдужість вихователя поза «маскою», і фактично залишається об'єктом маніпуляцій.

Діловий - орієнтуючись на справу, вихователь бере до уваги особистісні характеристики дитини лише в контексті ефективності діяльності. Вихователь дотримується стандартів етикету, визнає за дитиною право на самостійність. Дитина для вихователя є значущим залежно від внеску у спільну діяльність.

Особистісний — спілкування базується на глибокій зацікавленості до дитини, визнанні самостійності його особистості. Вихователь любить дітей, вся його діяльність спрямована на розвиток їхньої духовності, особистісне спілкування стає спілкуванням духовним. Дитина довіряє вчителю, вихователь є авторитетом і найкращим посередником між ним і знаннями про навколишній світ, людей, себе.

Набуття вихователем особистісного рівня спілкування є необхідною умовою високої культури взаємодії педагога і дитини. Такий рівень потребує від вихователя великої самовіддачі і притаманне лише тим педагогам, для яких їх професія є покликанням.

Культура педагогічного спілкування вміщує вміння слухати, ставити запитання, аналізувати відповідь, зрозуміти іншого, бути уважним, спостережливим, встановлювати контакт, бачити і зрозуміти реакцію аудиторії, передавати своє ставлення до того, про що йде мова, зацікавити, захопити поясненням, орієнтуватися в обстановці. Кожен з вихователів створює свій стиль спілкування.

Головною моральною основою етики педагогічного спілкування має бути добре, гуманне ставлення до людей, яке включає повагу до особистості, співчуття, любов.

Проявляти повагу до особистості означає уважно ставитися до неї, виявляти довіру, справедливість, доброзичливість, ввічливість. З повагою несумісні насильство, порушення прав і свобод, жорстокість, приниження. У ставленні до дітей надзвичайно важливо вміти поєднувати вимогливість і повагу.

Співчувати дитині - означає поділяти її радість чи сум, захоплюватися її успіхами, жаліти у невдачах. З поняттям «співчуття» тісно пов'язане поняття «милосердя», що може бути визначене як діяльне прагнення допомогти кожному, хто має в тому потребу.

Поняття «любов» сучасні мислителі здебільшого розглядають як відповідальність Я за Ти, прийняття однією людиною іншої з усіма її радощами, болями та сподіваннями. **Любов педагога до дітей** - одна з головних передумов досягнення належної результативності виховання через те, що має величезну силу позитивного впливу. Якщо ж педагог не любить дітей, він не зможе захопити їх своїми інтересами, прагненнями, зрозуміти їхню душу.

Чемність - форма взаємовідносин між людьми, яка включає в себе такі людські прояви, як уважність, готовність стати в пригоді кожному, хто цього потребує. У житті можуть зустрічатися ситуації, коли ми вимушені мати справу з людиною, котра з різних причин не заслуговує на повагу. Але це не дає нам права принижувати її. Треба за всіх обставин залишатися чемним. Чемність має декілька відтінків: коректність, люб'язність, гречність, делікатність.

Коректність - це здебільшого офіційна, суха чемність, уміння «тримати себе в руках» у будь-яких ситуаціях, навіть конфліктних. Проявляти коректність - означає зберігати свою гідність і свого партнера зі спілкування.

Люб'язність - чемність, у якій виразно проявляється прагнення бути приємним і корисним іншому. Люб'язна людина - це людина привітна, увічлива, з якою приємно вступати в контакт, вислуховувати її поради.

Гречність - вища міра вияву ввічливості, яка завжди має проявлятися у спілкуванні зі старшими людьми.

Делікатність - чемність, що виявляється педагогом особливо м'яко, чутливо стосовно невірніважених, уразливих, егоїстичних, навіть злих дітей. Часто це діти з проблемних чи неповних родин, де панують жорсткі взаємини, відсутній емоційно-позитивний мікроклімат.

Тактовність - почуття міри, котрої слід дотримуватися у стосунках з іншими людьми. Для її належного прояву педагогові необхідно:

- уміти відчувати ту межу, за якою в дитини, колеги чи в когось із батьків може виникнути образа;
- не робити зауважень у присутності інших людей;
- не ставити запитань, що можуть викликати біль у співрозмовника або поставити його в незручне становище.

Тактовність - надзвичайно важлива умова та обов'язкова ознака педагогічної культури. Вона передбачає чутливість до переживань іншої людини і здатність рахуватися з нею по доброті, а не заради власного благополуччя.

Точність - уміння цінувати своє слово, не кидати його на вітер, тобто виконувати те, про що обіцяли.

Скромність - уміння зіставляти власну самооцінку з думкою інших, не переоцінювати себе, свою значимість.

Вищезазначені гуманістичні норми моралі є критеріальними показниками етики спілкування вихователя, учителя з дітьми (звичайно, за умови засвоєння їх на належному рівні).

5. Імідж вихователя закладу дошкільної освіти

Опора на власний імідж потрібна сьогодні в кожній професії. Тим більше вихователю, який є представником великого колективу, несе свій образ, своє обличчя. Отже, коли говорять про імідж людини, говорять про те, який образ виник у інших людей. При цьому, під цим розуміється не тільки візуальний, зоровий образ, але і спосіб мислення, дій, вчинків. Імідж – це «думка, судження, що виражає оцінку чого-небудь, ставлення до чого-небудь, погляд на що-небудь».

Імідж вихователя – емоційно-забарвлений стереотип сприйняття образу педагога у свідомості вихованців, колег, соціального оточення, у масовій свідомості. При формуванні іміджу педагога реальні якості тісно переплітаються з тими, які приписують йому оточуючі. Сучасний вихователь дошкільного закладу повинен поєднувати в собі як риси власне вихователя (опіка, заміна матері), так і риси вчителя.

Виділимо основні складові іміджу вихователя:

- Візуальна привабливість
- Вербальна поведінка
- Невербальна поведінка
- Манери, етикет
- Чарівність

Зовнішній вигляд допомагає людині привернути до себе увагу, створити позитивний образ. Вихователь своїм зовнішнім виглядом привертає до себе увагу дітей і дорослих. У манері одягатися проявляється одне з головних правил: гарно виглядати – значить проявляти повагу до оточуючих людей. Вимоги, пропоновані до

зовнішнього вигляду людини, допомагають вихователю покращити свій професійний імідж, домогтися успіху.

У дошкільному віці соціальний простір освоюється поступово, через прагнення дитини реалізувати свою потребу в любові й емоційній підтримці. В силу вікової незахищеності дитина несе в собі потребу зустріти доброту і увагу. Доброта, щирість, переконаність і моральна чистота вихователя мають чарівний вплив на юні душі вихованців. Ці якості в надзвичайній мірі полегшують дитині процес тонкого і глибокого сприйняття та засвоєння вражень, формує в її психіці установку на очікування відповідного образу вихователя. Чарівність – невід’ємна частина іміджу вихователя.

Виховний вплив дорослого діти пропускають через призму свого життєвого досвіду, відкидають або приймають його, в залежності від цього будують свою поведінку. Малюки благополучно розвиваються і виховуються в атмосфері любові і доброзичливості. Така атмосфера створює сприятливі умови для формування ефекту психологічного комфорту. Без нього дитина не може повноцінно реалізовувати свої можливості для розвитку особистості. Дитина, представляючи свою непотворну особистість, вимагає і особливих, індивідуалізованих способів впливу.

Отже, педагог поставлений перед необхідністю творчо взаємодіяти зі своїми вихованцями, творчо перетворювати їх.

Виховний процес у дошкільній практиці – явище складне, багатогранне і динамічне. Тому, високий рівень вимог, що ставляться перед вихователем, стимулює його постійно розвиватися та удосконалювати свої професійні навички.

В сучасних умовах конкурентоспроможним ресурсом діяльності вихователя є не тільки спеціальні знання, володіння інформацією, освоєнні технології навчання і виховання, а й загальна і професійно-педагогічна культура, що забезпечує особистісний розвиток, вихід за межі нормативної діяльності, здатність створювати і передавати цінності, тобто, позитивний імідж педагога.

Тема 7. Конфлікт і взаємодія в педагогічній діяльності закладу дошкільної освіти

План

1. Поняття конфлікту. Стилі поведінки в конфліктних ситуаціях
2. Причини виникнення конфліктів у закладі дошкільної освіти
3. Види педагогічних ситуацій і конфліктів та їх особливості.
4. Технології роботи з батьками, спрямовані на конструктивну взаємодію з вихователями ЗДО

Література

Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12.

Допоміжна: 1, 2, 4, 7, 10, 11, 12, 17, 18, 22, 23, 24.

1. Поняття конфлікту. Стилі поведінки в конфліктних ситуаціях

Конфлікт (від лат. Conflictus - зіткнення) – зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремо взятого індивіда, в міжособистісних взаємодіях або міжособистісних відносинах індивідів або групи людей, які пов'язані з гострими негативними емоціями, переживаннями.

Якщо конфлікти сприяють прийняттю обґрунтованих рішень і розвитку взаємовідносин, то їх називають конструктивними.

Конфлікти, що перешкоджають ефективній взаємодії і ухваленню рішень, називають – деструктивними.

80% конфліктів виникає крім бажання їх учасників. Відбувається це через особливості нашої психіки і того, що більшість людей або не знає про них, або не надає їм значення.

Головну роль у виникненні конфліктів відіграють так звані конфліктогени.

Конфліктогени – це слова, дії (або бездіяльності), що можуть призвести до конфлікту.

Конфліктна ситуація передбачає інцидент, коли будь-яка зі сторін починає діяти, ігноруючи інтереси іншої. В основі будь-якого конфлікту лежить ситуація, яка охоплює або протилежні позиції сторін з певного питання, або протилежні цілі чи засоби їх досягнення за даних обставин, або різні бажання, інтереси опонентів педагогічного процесу.

Коли людина потрапляє в конфліктну ситуацію, для більш ефективного вирішення проблеми йому необхідно вибрати певну стратегію і стиль поведінки.

Психологи виділяють п'ять типових стилів поведінки в конфліктних ситуаціях:

- 1) конкуренція;
- 2) ухилення;
- 3) пристосування;
- 4) співробітництво;
- 5) компроміс.

Стиль конкуренції.

Ви намагаєтесь в першу чергу задовольнити власні інтереси на шкоду інтересам інших, змушуючи інших людей приймати ваше рішення проблеми.

Це може бути ефективним стилем в тому випадку, якщо ви володієте певною владою, і ви знаєте, що ваше рішення чи підхід у даній ситуації правильні, і ви маєте можливість наполягати на ньому.

Приклади тих випадків, коли варто використовувати стиль конкуренції:

1. Ви маєте достатній авторитет для прийняття рішення;
2. Рішення необхідно прийняти швидко, і ви маєте достатньо влади для цього;
3. Ви відчуваєте, що у вас немає іншого вибору і що вам нема чого втрачати;
4. Ви знаходитесь у критичній ситуації, яка вимагає миттєвого реагування;
5. Ви повинні прийняти нестандартне рішення, але зараз вам необхідно діяти і у вас достатньо повноважень для цього кроку.

Коли ви використовуєте цей підхід, ви можете бути недостатньо визнаним, але ви завоюєте прихильників, якщо він дасть позитивний результат.

Стиль ухилення.

Реалізується тоді, коли ви не відстоюєте свої права, не співпрацюєте ні з ким для вироблення рішення проблеми або просто ухиляєтесь від розв'язання конфлікту. Ви можете використовувати цей стиль, коли окреслена проблема не настільки важлива для вас, коли ви

не хочете витратити сил на її рішення або коли ви відчуваєте, що знаходитеся в безнадійному становищі.

Типові ситуації, в яких рекомендується застосовувати стиль ухилення:

1. Результат не дуже важливий для вас або ви вважаєте, що це настільки тривіально, що не варто витратити на нього сили.

2. У вас був важкий день, а рішення цієї проблеми може принести додаткові неприємності;

3. Ви хочете виграти час.

4. Ситуація є досить складною, і ви відчуваєте, що вирішення конфлікту зажадає занадто багато від вас.

5. У вас недостатньо влади для вирішення проблеми.

6. Ви відчуваєте, що в інших більше шансів вирішити цю проблему.

Стиль пристосування.

Він означає, що ви дієте з іншою людиною, не намагаючись відстоювати власні інтереси. Ви можете використовувати цей підхід, коли результат справи надзвичайно важливий для іншої людини і не настільки важливий для вас.

Найбільш характерні ситуації, в яких рекомендується стиль пристосування:

1. Вас це не особливо хвилює.

2. Ви пригнете зберегти гармонійні стосунки з іншими людьми.

3. Ви розумієте, що правда не на вашому боці.

4. У вас мало шансів здобути перемогу.

5. Ви вважаєте, що інша людина може отримати з цієї ситуації корисний урок, якщо ви поступитесь на користь її бажанням.

Стиль співробітництва.

Найбільш ефективний стиль, але і найбільш важкий. Якщо обидві сторони конфлікту розуміють, в чому полягає причина конфлікту, ви маєте можливість разом шукати нові альтернативи чи обрати прийнятні компроміси.

Такий підхід рекомендується використовувати в описаних нижче ситуаціях:

1. Вирішення проблеми дуже важливе для обох сторін, і ніхто не хоче повністю від неї усунутися.

2. У вас тісні, тривалі й взаємозалежні відносини з іншою стороною.

3. У вас є час попрацювати над виниклою проблемою.

4. Ви й інша людина обізнані про проблему, і бажання обох сторін відомі.

5. Обидві втягнуті в конфлікт сторони мають однакову владу або ігнорують різницю в положенні для того, щоб на рівних шукати вирішення проблеми.

Стиль компромісу.

Ви трохи поступаєтеся в своїх інтересах, щоб задовольнити їх частково, і інша сторона робить те ж саме. Як при співпраці, ви не шукаєте приховані потреби і інтереси. Ви розглядаєте лише те, що говорите один одному про свої бажання.

Типові випадки:

1. Обидві сторони мають однакову владу і мають взаємообумовлені інтереси.

2. Вас може влаштувати тимчасове рішення.

3. Ви можете скористатися тимчасовою вигодою.

4. Інші підходи до вирішення проблеми виявилися неефективними.

5. Задоволення вашого бажання має для вас не занадто велике значення, і ви можете дещо змінити поставлену спочатку мету.

6. Компроміс дозволить вам зберегти взаємини, і ви віддаєте перевагу отримати хоч щось, ніж все втратити.

В ідеальному випадку конфлікт сам підказує нам стиль поведінки. Важливо зрозуміти, що кожен з цих стилів ефективний тільки в певних умовах і жоден з них не може бути виділений як найкращий. Найкращий підхід буде визначатися конкретною ситуацією, а також складом вашого характеру.

Розв'язання конфлікту сприяє спаду напруги, переключенню уваги на трудові обов'язки. Після успішного подолання конфлікту поступово зростає активність колективу, люди прагнуть краще працювати й у будь-який спосіб зберегти єдність. Отже, конфлікти обов'язково треба вирішувати.

2. Причини виникнення конфліктів у закладі дошкільної освіти

Конфлікти в діяльності педагогів породжуються трьома групами причин: особистісними якостями членів педагогічного колективу дошкільного закладу; керівником, стилем його роботи; відсутністю оптимальних педагогічно доцільних стосунків з дітьми батьками вихованців, колегами закладу.

До причин першої групи відносять такі: відсутність свідомої дисципліни окремих членів колективу, що гальмує розвиток усього колективу; наявність у колективі безвідповідальних, дезорганізуючих, надто егоїстичних працівників чи кар'єристів; незацікавленість, інертність у стилі роботи всіх працівників чи певної групи, що викликає опір новому, зіткнення консерватизму і новаторства; недбале і недобросовісне ставлення до своїх професійних обов'язків; несприятливі матеріальні умови праці; неувага до особистості вихователя, невизнання з боку колективу; психологічна несумісність колег; низький рівень професіоналізму вихователя, який виявляється в нерозумінні дитини, байдужому ставленні до неї, неврахуванням її індивідуальних особливостей, інтересів, потреб; очікування вихователя, які не збулися (наприклад, за результатами атестації, претендував на вищу категорію, ніж підтвердив насправді).

До другої групи причин належать: невідповідність, і зокрема брак досвіду роботи з людьми, планування і розв'язання різних виробничих проблем, що призводить до певних недоліків в організації праці; недостатня морально-етична вихованість, що може виявлятися у грубості, кар'єризмі; недоліки характеру і, передусім, надмірна невірноваженість – спалахування, гнів, різкі звертання, грубе адміністрування, зверхність, відсутність гнучкості; авторитарний стиль керівництва колективом.

Серед причин третьої групи: порушення дисципліни, невиконання обов'язків, загальноприйнятих норм і правил поведінки з боку батьків вихованців; недооцінка ролі дошкільного виховання і вихователя батьками; відсутність єдиних вимог до дитини з боку дошкільного закладу і сім'ї; необ'єктивна оцінка вихованця батьками або ж вихователем.

Чого очікують батьки

Усі батьки хочуть для своєї дитини найліпшого. Однак уявлення про це «найліпше» можуть бути різними, не збігатися із поглядами

педагогів чи можливостями ЗДО. Саме такі розбіжності спричиняють конфлікти між батьками та вихователями.

Батьки хочуть, щоб...

... дитина була здоровою

... вихователі проявляли уважність та любов

... дитині було весело й цікаво

... адаптація пройшла швидко і легко.

Отже, що тривожить батьків найбільше? Мама і тати, зокрема, побоюються того, що:

– їм буде важко відпустити дитину й пережити розлуку з нею, вони сумуватимуть і відчуватимуть провину;

– дитина не впорається із новим досвідом, відчуватиме тугу за рідними й самотність, а не радість від спілкування з однолітками;

– за зачиненими дверима, без батьківського контролю у групі можуть відбуватися неприємні чи навіть травмивні для дитини речі;

– вихователь – найважливіша для дитини людина в новому просторі – не проявлятиме турботи та доброти до неї, і це стане настільки травмивним, що завадить її психологічному благополуччю;

– виникне конфлікт із вихователями й сила буде на боці останніх, тож доведеться шукати інший дитячий садок або залишати дитину вдома, доки вона не піде в школу.

Переживання батьків, мабуть, зрозумілі кожному. І для батьків конфлікт — крайня межа, дійти до якої вони насправді не бажають. Та головне – конфлікти між батьками та вихователями можна попередити.

3. Види педагогічних ситуацій і конфліктів та їх особливості.

У закладі дошкільної освіти часто виникають конфлікти ситуації між вихователями та батьками дітей. Зовсім уникнути їх неможливо, але можна мінімізувати. Розглянемо поширені конфліктні ситуації.

Як розв'язувати конфлікти з батьками

Ситуація. Батьки висувають претензії до вихователя:

- не примусили в обід дитину з'їсти котлету;
- приневолили зранку їсти молочну кашу;
- взяли за руку на святі не мою дитину;
- загубили у групі сукню (*відтак цю сукню знайшли вдома*).

Оцінка. Негативне ставлення до професії вихователя в суспільстві формує в батьків упередженість до конкретного педагога, який працює з дитиною.

Розв'язання. Якщо виникає конфліктна ситуація з батьками, слід ретельно вивчити причини та знайти способи її розв'язання. Ситуація конфлікту – це стрес, до якого не можна звикнути, приготуватися. Такий стрес кожного разу знесилює педагога та знищує бажання працювати з дітьми. Аби загасити конфлікт, дотримуйтеся певних дій.

Насамперед спробуйте з'ясувати в деталях усе, що відбулося: ставте запитання, аби уточнити події та ставлення до них батьків, проте не спростовуйте очевидного. Формулюйте запитання так, щоб одержати ствердну відповідь вже на початку бесіди. Продовжуйте розмову з тих питань, думки з яких збігаються. У будь-якої людини є причини поводитися саме так. Знайдіть причину і ви отримаєте ключ, який дасть змогу зрозуміти мотиви дій людини, визначити її особисті якості. Намагайтеся подивитися на ситуацію очима співрозмовника. Розв'язати конфлікт має прийнятна формула подальших дій, яка задовольнить усіх його учасників.

Що робити, якщо батьки втягують у сімейний конфлікт

Ситуація. Це була зразкова сім'я. Мати та батько добре ставилися одне до одного, до дитини. Та одного дня через сімейний конфлікт батьки стали мешкати окремо. Мати попросила вихователя не дозволяти батькові спілкуватися з дитиною в дитячому садочку та не віддавати йому дитину.

Оцінка. Мати боїться, що батько налаштуватиме дитину проти неї або взагалі може викрасти її.

Розв'язання. Обидві сторони конфлікту мають однакові права на виховання дитини.

Вихователь закладу дошкільної освіти має отримати від батьків відповідний припис суду про заборону або дозвіл на спілкування одного з батьків із дитиною.

Батьки мають владнати всі юридичні аспекти, які стосуються виховання дитини, та надати необхідні документи в дитячий садок. Якщо мати та батько не можуть самостійно домовитися про спільну участь у вихованні дитини, їм слід звернутися до суду та у судовому порядку встановити межі відповідальності.

Що робити, якщо конфлікт все-таки виник

Попри усі профілактичні заходи, конфліктні ситуації все одно можуть виникати. І в цьому немає нічого страшного, адже конфлікт — нормальна частина людського життя. Якщо конфлікт розв'язати конструктивно, можна навіть поглибити взаєморозуміння між батьками та вихователями.

Дотримуватися меж
Залучити третю сторону
Зробити паузу

Адекватно впливати на зазначені конфліктні або захисні стратегії батьків можна, дібравши відповідний спосіб взаємодії. Зазвичай у такому разі вихователь, практичний психолог чи завідувач ЗДО задіюють такі стратегії комунікації:

- 1) відверта розмова – дають батькам змогу зрозуміти реалії проблеми
- 2) чіткі аргументи – дають можливість зосередитися на певній логіці ситуації
- 3) приклади для порівняння – дають батькам змогу зрозуміти, до чого може призвести проблема
- 4) аналізування наслідків – посилюють відчуття відповідальності в батьків та мотивують їх до дій
- 5) надання рекомендацій – дають можливість вирішити, як діяти
- 6) консультування щодо особистих переживань – дають батькам змогу зрозуміти себе, віднайти сили для зміни ставлення до дитини, оточення, самих себе тощо.

У будь-якому разі і вихователь, і батьки, і психолог мають пам'ятати, що інтереси дитини – у пріоритеті. Тож якщо спроби налагодити комунікацію між батьками та вихователями будуть марними, ліпше запропонувати стороні, що не може стримуватися, подумати або про зміну професії – якщо це вихователь, або про зміну дитячого садка – якщо це батьки. Не варто витратити час і сили на перевиховання дорослих, адже це завдання неможливо розв'язати.

4. Технології роботи з батьками, спрямовані на конструктивну взаємодію з вихователями ЗДО.

Роботу із батьками, що спрямована налагодити конструктивну комунікацію з вихователями, слід розпочати до того, як дитина вперше переступить поріг дитячого садка. Оптимально провести

загальну зустріч батьків та вихователів за пів року до вступу дитини в ЗДО. Найліпший формат такої зустрічі – діалог, під час якого батьки матимуть змогу обговорити усі питання, що їх хвилюють.

Нині більшість педагогічних колективів чітко усвідомлюють пріоритетність сімейного виховання та важливість психолого-педагогічної допомоги батькам. Але, як свідчать наукові та емпіричні дані, цей напрям діяльності залишається для сучасного вихователя найскладнішим.

На організацію ефективної взаємодії із сім'ями *негативно впливають такі чинники:*

- 1) надмірна вимогливість до батьків;
- 2) навіювання батькам негативного образу дитини;
- 3) невпевненість вихователя у своїй правоті;
- 4) невміння вихователя поглянути на ситуацію з позиції батьків.

Крім того, критична налаштованість вихователя стосовно батьків, небажання шукати індивідуальний підхід до сім'ї загалом і до кожного її члена зокрема спричиняють виникнення складних ситуацій під час спілкування з батьками.

Розв'язання таких складних ситуацій не можна відкладати на якийсь час, оскільки **від характеру стосунків педагога із сім'єю залежить ефективність освітньої роботи з дитиною.** Непорозуміння, різне ставлення до деяких питань виховання і розвитку дошкільників – усе це призводить до сумних наслідків, коли батьки не довіряють вихователю і навпаки. Це розлагоджує їхні дії, ставить під сумнів можливість партнерства, про необхідність якого ми говоримо.

Види спілкування педагога з батьками

Вихователі визнають, що у повсякденному спілкуванні з батьками інколи трапляються ситуації, які неможливо розв'язати, не уникнувши конфлікту. На думку психологів, це пов'язано з тим, що педагоги не знають психологічних особливостей особистості батьків.

Наприклад, зчаста батьки ображаються на педагога, якщо їхня дитина не бере активної участі у ранках, навіть вірша не читає, тоді як інші діти задіяні у двох, а то й більше номерах чи сценках. Зазвичай аргументи вихователя щодо недостатньої готовності дитини до публічних виступів не допомагають. На думку фахівців, педагогові у

такій ситуації потрібно спочатку обов'язково похвалити дитину за участь у святі і наголосити на тому, що у неї найкраще вийшло, наприклад, вона була спритною у грі або гарно співала. Лише після цього слід пояснити, що прочитати вірш вона поки що соромиться, їй страшно одній стояти перед повним залом, але якщо підтримати дитину, все обов'язково вийде. Потім варто запропонувати мамі чи тату підібрати для наступного свята нескладний вірш, який вони могли б розповісти разом з дитиною. Слід пояснити батькам, що так вони допоможуть дитині подолати тимчасові труднощі, створивши для неї ситуацію успіху. За потреби педагог має допомогти батькам підібрати відповідний вірш, обіграти спільний виступ батьків і дитини під час свята.

Тож щоб запобігти виникненню складних ситуацій, вихователь повинен володіти прийомами ефективного спілкування з батьками. З огляду на те, що спілкування педагога з батьками вихованців зазвичай спрямоване на розв'язання пізнавальних і особистісно-розвивальних завдань, його правильніше буде назвати педагогічним спілкуванням.

Можна виокремити **дві форми** педагогічного спілкування педагога з батьками:

– *групове (фронтальне) спілкування* — передбачає спеціально організовані заходи, спрямовані на розв'язання низки інформаційних, пізнавальних та комунікативних завдань;

– *диференційоване спілкування* — передбачає як спеціально організоване, так і спонтанне спілкування педагога з мамою чи татом певного вихованця або з групою батьків. Таке спілкування спрямоване на розв'язання завдань індивідуальної роботи з батьками, зокрема індивідуального консультування, або диференційованої роботи з окремими групами батьків, сформованими за певними ознаками: неповні сім'ї, сім'ї з двома і більше дітьми, сім'ї майбутніх першокласників тощо.

Завдання групового педагогічного спілкування вихователь розв'язує найчастіше успішно. Провести традиційні: батьківські збори, прочитати лекцію або організувати групову тематичну консультацію може будь-який педагог.

Диференційоване педагогічне спілкування здебільшого викликає у вихователя великі складнощі, оскільки передбачає безпосередній індивідуальний контакт.

Характер спілкування педагога з батьками зазвичай обумовлений такими **особистими якостями** педагога:

- психолого-педагогічною підготовкою;
- комунікативною культурою;
- психологічною готовністю до спілкування.

Педагогічне спілкування з батьками буде малоефективним, якщо у вихователя бракує хоча б однієї із зазначених якостей, а діадичне спілкування (спілкування двох) у цьому випадку і взагалі неможливо налагодити.

Чи володіє сучасний вихователь усіма цими якостями? На жаль, ні. Більшість дослідників зазначають достатній рівень психолого-педагогічної підготовки педагогів й водночас низький рівень комунікативної культури та неготовність до ефективного педагогічного спілкування.

Основою комунікативної культури є товарицькість – стійке прагнення до контактів з людьми, уміння швидко їх встановлювати. Наявність у педагога товарицькості є показником високого комунікативного потенціалу.

Товарицькість як якість особистості передбачає:

- комунікабельність як здатність відчувати задоволення від процесу спілкування;
- емпатію як здатність до співчуття, співпереживання;
- ідентифікацію як уміння ставити себе на місце іншої людини, відчувати себе у її світі.

Педагогічна діяльність потребує спілкування постійного і тривалого. Тому вихователі з нерозвиненою комунікабельністю швидко стомлюються, роздратовуються і не отримують задоволення від своєї діяльності загалом. Крім того, у комунікативній культурі педагога виявляється рівень його моральної вихованості.

Психологічна готовність до спілкування передбачає достатній рівень володіння педагогом технікою спілкування. Вихователеві важливо навчитися спілкуватися з батьками так, щоб уникати позиції «обвинувача» та негативної оцінки дитини. Ефективно допомагає у цьому техніка «Я-повідомлення», запропонована американським психологом Томасом Гордоно. За умови умілого застосування вона знижує напругу і сприяє формуванню довірчих стосунків між педагогом і батьками.

Використання техніки «Я-повідомлення»

За допомогою «Я-повідомлення» можна не лише висловити ті почуття, які виникають у складних ситуаціях, а й коректно позначити існуючі проблеми і при цьому, що вкрай важливо, усвідомити власну відповідальність за їхнє розв'язання. Для того щоб опанувати цю техніку спілкування, необхідно навчитись усвідомлювати свої почуття й уміти правильно повідомляти про них.

Структурно «Я-повідомлення» складається з чотирьох частин.

Перша частина – слід об'єктивно, неупереджено описати ситуацію або поведінку людини, що викликає у вас негативні почуття (напруження, роздратування, невдоволення). Описувати ситуацію чи чийсь поведінку зазвичай починають зі слова «коли»: «Коли я бачу, що...»; «Коли я чую...»; «Коли я стикаюся з тим, що...». У цій частині «Я-повідомлення» потрібно констатувати факт, уникнувши і неясності, і звинувачувального тону та моралізаторства. Потрібно говорити про поведінку людини (дитини або батька), але не давати оцінку її особистості.

Друга частина – потрібно назвати ті почуття, які ви відчуваєте з приводу поведінки людини («Я відчуваю роздратування, безпорадність, біль, прикрість тощо»).

Третя частина – слід чітко і ясно показати, яка негативна дія призводить до такої реакції.

Четверта частина – має містити прохання або повідомлення про те, як саме партнер по спілкуванню може змінити свою поведінку.

Варто намагатися, щоб «Я-повідомлення» не переходило у «Ти (Ви)-повідомлення». Це призводить до «зісковзування» на позицію обвинувача. Цієї помилки можна уникнути, якщо використовувати безособові пропозиції.

«Я засмучуюся, що Ви досі не прибрали іграшки!» – неправильний варіант.

«Я засмучуюся, коли діти не прибирають іграшки». – правильний варіант.

Звичайно, щоб користуватися цією технікою, потрібна практика, вправління, має пройти певний час, поки така форма зворотного зв'язку стане для вихователя природною навичкою спілкування. Важливо не відступати, оскільки, освоївши такий спосіб спілкування,

педагоги обов'язково оцінять його ефективність у розв'язанні складних ситуацій.

Допомогти вихователям оволодіти технікою «Я-повідомлення» може вихователь-методист, організувавши відповідну ділову гру. Для цього слід роздрукувати на картках і запропонувати вихователям для обігравання і обговорення типові ситуації з педагогічної практики, де описано не завжди правильні дії педагогів. Після чого визначити правильні рішення, використовуючи наведені коментарі практичного психолога.

Структура «Я-повідомлення» з прикладами

Структура «Я-повідомлення»			
Об'єктивне описування події чи чистіть поведінки	Мої почуття	Причина виникнення почуття	Висловлювання прохання
Коли ви критикуєте мою роботу, не говорячи, у чому я помиляюся	Я відчуваю нерозуміння	Адже я не знаю, що конкретно потрібно виправити	Скажіть мені, що я роблю не так
Коли ви запізнюєтеся на заняття	Я відчуваю, що мені важко, і засмучуюся	Мені доводиться міняти хід заняття, я витрачаю час	Будь ласка, намагайтеся приходити вчасно
Кожного разу, коли ви не приходите на батьківські збори	Я відчуваю прикрість і досаду	Адже через те, що мені доводиться передавати інформацію вам особисто, я витрачаю багато часу	Якщо ви не в змозі прийти, будь ласка, пришліть когось замість себе

Складання синквейнів

Ще однією важливою і необхідною у роботі з батьками якістю педагогів є здатність резюмувати потік інформації, викладати свої ідеї, почуття і уявлення кількома словами. Це важливе уміння, яке потребує вдумливої рефлексії, заснованої на багатому понятійному запасі. Гарним способом формування цього уміння є **складання синквейнів**. Тож педагогів варто цілеспрямовано вчити складати синквейни. Насамперед слід ознайомити вихователів з правилами їх написання.

*Синквейн (з франц. *cinquains* – «п'ять рядків») – вірш, який синтезує інформацію у коротке висловлювання, що описує теми і дає змогу рефлексувати з будь-якого приводу.*

Перший рядок містить слово, що позначає тему синквейна. Зазвичай це іменник.

Другий рядок – два прикметника, що описують тему.

Третій рядок – три дієслова, що позначають дії, пов'язані з темою.

Четвертий рядок – речення (фраза) з чотирьох (або більше) слів, у якому висловлено ставлення до теми або почуття з приводу обговорюваного. Таким реченням може бути крилатий вираз, цитата відомого автора, прислів'я або складена педагогом фраза у контексті теми.

П'ятий рядок – це слово-резюме, яке визначає нову інтерпретацію теми, виражає до неї особистісне ставлення.

Складання синквейнів можна використовувати у роботі над будь-яким напрямом освітнього процесу.

Приклади синквейнів

Діти Рідні, кохані. Грають, бешкетують, пустують. Квіти, що розквітли на щастя. Життя.	Вихователь Дбайливий, мудрий. Допомагає, розвиває, вчить. Для дітей друга мама. Наставник.
--	---

Синквейни – швидкий і потужний інструмент для аналізу, синтезу і узагальнення інформації. Тож вихователю-методисту важливо спонукати педагогів до вправління у складанні синквейнів систематично, цілеспрямовано і з певною педагогічною метою. Крім того, цим прийомом педагоги можуть скористатися і під час проведення заходів для батьків, щоб узагальнити запропоновану їм інформацію. За синквейнами, складеними батьками, вихователь може визначити, чи точно і чи у повному обсязі слухачі усвідомили необхідну інформацію, чи засвоїли вони важливі, ключові поняття.

Грамотне використання вихователями прийомів педагогічного спілкування допоможе уникнути складних ситуацій у роботі з батьками та дасть змогу об'єднати зусилля дошкільного закладу і сім'ї у важливій загальній справі – вихованні та розвитку дітей.

Тема 8. Протидія булінгу в дитячому середовищі

План

1. Поняття булінгу
2. Види і форми булінгу у закладі освіти
3. Суб'єкти реагування у разі настання випадку булінгу (цькування) в закладах освіти
4. Особливості прояву булінгу у закладі дошкільної освіти
5. Діяльність закладу дошкільної освіти щодо запобігання булінгу

Література

Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12.

Допоміжна: 1,2, 3, 4, 5, 7, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23.

1. Поняття булінгу

Ч. 1 ст. 16 "Конвенції про права дитини" передбачає, що жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність.

Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.(ст. 52 Конституції України).

Булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого (п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України "Про освіту").

Кривдник (булер) – учасник освітнього процесу, в тому числі малолітня чи неповнолітня особа, яка вчиняє булінг (цькування) щодо іншого учасника освітнього процесу.

Потерпілий (жертва булінгу) – учасник освітнього процесу, в тому числі малолітня чи неповнолітня особа, щодо якої було вчинено булінг (цькування).

Спостерігачі – свідки та (або) безпосередні очевидці випадку булінгу (цькування).

Сторони булінгу (цькування) – безпосередні учасники випадку: кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності).

Типовими ознаками булінгу (цькування) є:

- систематичність (повторюваність) діяння;
- наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);
- дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого".

Проявами, які можуть бути підставами для підозри в наявності випадку булінгу (цькування) учасника освітнього процесу в закладі освіти, є:

- замкнутість, тривожність, страх або, навпаки, демонстрація повної відсутності страху, ризикована, зухвала поведінка;
- невірноважена поведінка;
- агресивність, напади люті, схильність до руйнації, нищення, насильства;
- різка зміна звичної для дитини поведінки;
- уповільнене мислення, знижена здатність до навчання;
- відлюдкуватість, уникнення спілкування;
- ізоляція, виключення з групи, небажання інших учасників освітнього процесу спілкуватися;
- занижена самооцінка, наявність почуття провини;
- поява швидкої втомлюваності, зниженої спроможності до концентрації уваги;
- демонстрація страху перед появою інших учасників освітнього процесу;
- схильність до пропуску навчальних занять;
- відмова відвідувати заклад освіти з посиланням на погане самопочуття;

- депресивні стани;
- аутоагресія (самоушкодження);
- суїцидальні прояви;
- явні фізичні ушкодження та (або) ознаки поганого самопочуття (нудота, головний біль, кваліть тощо);
- намагання приховати травми та обставини їх отримання;
- скарги дитини на біль та (або) погане самопочуття; пошкодження чи зникнення особистих речей; вимагання особистих речей, їжі, грошей; жести, висловлювання, прізвиська, жарти, погрози, поширення чуток сексуального (інтимного) характеру або інших відомостей, які особа бажає зберегти в таємниці;
- наявність фото-, відео- та аудіоматеріалів фізичних або психологічних знущань, сексуального (інтимного) змісту;
- наявні пошкодження або зникнення майна та (або) особистих речей.

2. Види і форми булінгу у закладі освіти

Найпоширенішими формами булінгу є:

- словесні образи, глузування, обзивання, погрози;
- образливі жести або дії, наприклад, плювки;
- залякування за допомогою слів, загрозливих інтонацій, щоб змусити жертву щось зробити чи не зробити;
- ігнорування, відмова від спілкування, виключення із гри, бойкот;
- вимагання грошей, їжі, речей, умисного пошкодження особистого майна жертви;
- фізичне насилля (удари, щипки, штовхання, підніжки, викручування рук, будь-які інші дії, які заподіюють біль і навіть тілесні ушкодження);
- приниження за допомогою мобільних телефонів та інтернету (СМС-повідомлення, електронні листи, образливі репліки і коментарі у чатах і т.д.), поширення чуток і пліток.

До булінгу (цькування) в закладах освіти належать випадки, які відбуваються безпосередньо в приміщенні закладу освіти та на прилеглих територіях (включно з навчальними приміщеннями, приміщеннями для занять спортом, проведення заходів, коридорами, роздягальнями, вбиральнями, душовими кімнатами, їдальнею тощо)

та (або) за межами закладу освіти під час заходів, передбачених освітньою програмою, планом роботи закладу освіти, та інших освітніх заходів, що організуються за згодою керівника закладу освіти, в тому числі дорогою до (із) закладу освіти.

Ознаками булінгу (цькування) є систематичне вчинення учасниками освітнього процесу діянь стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, в тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, а саме:

- умисне позбавлення їжі, одягу, коштів, документів, іншого майна або можливості користуватися ними, перешкоджання в отриманні освітніх послуг, примушування до праці та інші правопорушення економічного характеру;

- словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи;

- будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної чи фізичної поведінки сексуального характеру, зокрема принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, прізвиська, образи, жарти, погрози, поширення образливих чуток;

- будь-яка форма небажаної фізичної поведінки, зокрема ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, завдання ударів;

- інші правопорушення насильницького характеру.

Види булінгу

Види булінгу можна об'єднати в групи вербального, фізичного та емоційного (соціального) знуцання, які часто поєднуються для більш сильного впливу. 70% знуцання відбувається вербально: принизливі обзивання, дошкуляння, жорстока критика, плямування репутації, висміювання, агресивні зауваження, записки з погрозами застосування насилля, поширення неправдивих обвинувачень, ворожих чуток та пліток.

Особливості різниці конфлікту та булінгу?

- **Фізичне насильство** найбільш помітне, однак складає менше третини випадків булінгу (штовхання, підніжки, зачіпання, бійки, ляпаси, пошкодження та знищення одягу та особистих речей жертви, а також погляди, жести, образливі рухи тіла та міміки обличчя).

- **Економічний булінг** – крадіжки, пошкодження чи знищення одягу та інших особистих речей жертви, вимагання грошей тощо.
- **Психологічний булінг** – принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, міміки обличчя, поширення образливих чуток, ізоляція, ігнорування, погрози, жарти, маніпуляції, шантаж тощо.
- **Сексуальний булінг** – принизливі погляди, жести, прізвиська та образи сексуального характеру, зйомки у переодягальнях, поширення образливих чуток, сексуальні погрози, жарти тощо.
- **Кібербулінг** – приниження за допомогою мобільних телефонів, інтернету, інших електронних пристроїв (пересилка неоднозначних фото, обзивання по телефону, знімання на відео бійок чи інших принижень і викладання відео в мережу інтернет, цькування через соціальні мережі).

3. Суб'єкти реагування у разі настання випадку булінгу (цькування) в закладах освіти

Суб'єктами реагування у разі настання випадку булінгу (цькування) в закладах освіти (далі - суб'єкти реагування) є:

- служба освітнього омбудсмена;
- служби у справах дітей;
- центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- органи місцевого самоврядування;
- керівники та інші працівники закладів освіти;
- засновник (засновники) закладів освіти або уповноважений ним (ними) орган;
- територіальні органи (підрозділи) Національної поліції України.

Суб'єкти реагування на випадки булінгу (цькування) в закладах освіти діють в межах повноважень, передбачених законодавством.

Суб'єкти реагування здійснюють заходи, спрямовані на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти згідно з Планом заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти, затвердженим центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Педагогічні (науково-педагогічні) та інші працівники закладу освіти у разі, якщо вони виявляють булінг (цькування), зобов'язані:

- вжити невідкладних заходів для припинення небезпечного впливу;
- за потреби надати домедичну допомогу та викликати бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги для надання екстреної медичної допомоги;
- звернутись (за потреби) до територіальних органів (підрозділів) Національної поліції України;
- повідомити керівника закладу освіти та принаймні одного з батьків або інших законних представників малолітньої чи неповнолітньої особи, яка стала стороною булінгу (цькування).

4. Особливості прояву булінгу у закладі дошкільної освіти

Проблеми жорстокого поводження в дитячому середовищі приділяється найпильніша увага. Прояви насильства в дитячому саду відрізняється від насильства в школі. У початковій школі це група дітей, в дошкільному закладі окремі діти. Дуже рідко група дітей, ще рідше, коли залучається весь дитячий сад. У дитячому садку при насильстві немає попередньої стадії обмірковування. Дошкільнята не усвідомлюють до кінця своїх дій. Відсутнє розуміння наслідків і почуття провини. Виправданням насильства є незначний проступок. Агресивна поведінка дітей розходиться з їх словами.

Булінг (від англ. to bull – переслідувати) у закладі дошкільної освіти – свідома агресивна поведінка однієї дитини або групи дітей стосовно іншої.

Булінг у ДНЗ (ЗДО) може проявлятися як тиск: психологічний фізичний. Часто діти застосовують і фізичний, і психологічний тиск на жертву. Наприклад, образи, приниження, ігнорування, непоступливість, погрози, побиття під час ігор.

Як відрізнити звичайний конфлікт від булінгу

Варто пам'ятати, що не кожен конфлікт є булінгом. Цькування – це тривалі, повторювані дії, а одинична сутичка між учасниками таким не може вважатися. Наприклад, якщо друзі посварилися та побилися чи діти разом весело штовхалися, але одна із них впала і забилася – це не вважається булінгом. Проте, якщо однолітки на чолі з булером регулярно насміхалися, принижували або ховали та кидали речі дитини, штовхали, не вперше нецензурно обзивали та били – потрібно негайно діяти.

Булінг серед дітей старшого дошкільного віку в ЗДО можуть спровокувати дорослі. Діти старшого дошкільного віку одразу сприймають ставлення авторитетних дорослих до інших і беруть це ставлення за зразок.

Вони починають цькувати дитину чи дітей, якщо: **педагог або помічник вихователя:**

- зневажливо ставиться до дитини, яка часто плаче або невпевнена в собі

- ігнорує скаргу дитини на те, що її образили однолітки

- глузує із зовнішнього вигляду дитини – образливо висловлюється про дитину чи її батьків

- проявляє огиду щодо фізичної або фізіологічної особливостей дитини

батьки або члени сім'ї:

- б'ють та ображають дитину вдома

- принижують дитину у присутності інших дітей

- проявляють сліпу любов та виконують усі забаганки дитини

- ставляться до своєї дитини як до неповноцінної особистості, жаліють (неповна родина, дитина хвора або має відхилення в розвитку).

Дитина-жертва булінгу поводить незвично.

Якщо раніше вона охоче відвідувала дитячий садок, то тепер така дитина: вдома:

- не хоче одягатися вранці

- шукає собі будь-яку справу вдома, аби не йти до дитячого садка

- просить батьків забрати її із дитячого садка раніше

- плаче, вигадує хворобу або в неї дійсно підвищується температура тіла, починають боліти голова, живіт

- не контактує з однолітками у дворі

- грає наодинці в парку в дитячому садку:

- не бере участь у сюжетно-рольових та рухливих іграх, спільній самостійній художній діяльності тощо

- усамітнюється при будь-якій нагоді

- часто губить свої іграшки або речі

- бруднить чи псує одяг

- грає поламаними іграшками

- відмовляється на користь іншої дитини від головної ролі в театралізації чи грі
- не має друзів у групі.

5. Діяльність закладу дошкільної освіти щодо запобігання булінгу

Принципи організації роботи у закладі дошкільної освіти.

Психолого-педагогічна діяльність, спрямована на профілактику і подолання боулінгу організовується з урахуванням інтересів вихованців та залученням усіх учасників освітнього процесу: адміністрації, педагогів, вихованців і батьків.

Перший етап протидії насиллю у навчальному закладі – організація ефективної роботи вихователя, щодо запобігання булінгу.

Другий етап– здійснення заходів, спрямованих безпосередньо проти булінгу. Ці заходи реалізуються лише після успішного налагодження стосунків між вихователями та вихованцями.

Отже, робота з подолання булінгу складається з: профілактичної роботи з вихованцями; роботи з батьками; надання спеціальної допомоги учасникам булінгу. Однією з можливих форм роботи, що спрямована на профілактику насильства у навчальному закладі, може бути арт-терапія, вивчення літературних творів, розгляд ілюстрацій, інсценування, художньо-продуктивна діяльність, моделювання альтернативного варіанту розвитку подій.

Порядок реагування на випадки булінгу (цькування) в закладі освіти

1. При встановленні факту або підозрі на наявність булінгу (цькування) батьки, законні представники дитини, вихователі, сама дитина або інші учасники освітнього процесу повідомляють про це адміністрацію закладу освіти.

2. Керівник закладу освіти отримавши заяву про випадок боулінгу (цькування) невідкладно реагує на представлені факти:

2.1. Приймає рішення про проведення розслідування із визначенням уповноважених осіб.

2.2. Наказом по закладу освіти створює комісію з розгляду випадку булінгу (цькування) для прийняття рішення за результатами проведеного розслідування та вжиття відповідних заходів реагування.

3. Результати службового розслідування викладаються в акті.

4. Після того, як Комісія з розгляду випадків булінгу (цькування) визнала, що це був булінг (цькування), а не одноразовий конфлікт чи сварка, тобто відповідні дії носять систематичний характер, то директор закладу зобов'язаний повідомити уповноважені підрозділи органів Національної поліції України (ювенальна поліція) та Службу у справах дітей.

5. Рішення комісії реєструється в окремому журналі та доводиться до відома постраждалого.

6. Адміністрація закладу забезпечує виконання заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг учасникам освітнього процесу, які вчинили булінг, стали його свідками або постраждали від булінгу (цькування).

7. Особи, визнані причетними до булінгу, несуть відповідальність відповідно до частини другої статті 13 (вчинення правопорушень за статтею 1734) Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Відповідальність за вчинення булінгу

До прийняття змін до законів щодо протидії булінгу (цькуванню) відповідальності за його вчинення в Україні не існувало. З прийняттям нового закону було запроваджено адміністративну відповідальність. Відтепер вчинення булінгу (цькування) стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу карається штрафом від 850 до 1700 грн або громадськими роботами від 20 до 40 годин.

Такі діяння, вчинені повторно протягом року після або групою осіб караються штрафом у розмірі від 1700 до 3400 грн або громадськими роботами на строк від 40 до 60 годин.

У разі вчинення булінгу (цькування) неповнолітніми до 16 років, відповідатимуть його батьки або особи, що їх замінюють. До них застосовуватимуть покарання у вигляді штрафу від 850 до 1700 грн або громадські роботи на строк від 20 до 40 годин.

Окремо передбачена відповідальність за приховування фактів булінгу (цькування). Якщо керівник закладу освіти не повідомить органи Національної поліції України про відомі йому випадки цькування серед дітей, до нього буде застосоване покарання у вигляді штрафу від 850 до 1700 грн або виправних робіт до одного місяця з відрахуванням до 20% заробітку.

8. Директор закладу забезпечує виконання заходів для надання соціальних та психолого-педагогічних послуг здобувачам освіти, які вчинили булінг, стали його свідками або постраждали від булінгу (цькування).

9. У разі, якщо Комісія не кваліфікує випадок як булінг, а постраждалий (чи його/її представник) не згодний з рішенням Комісії, то він може одразу звернутися до органів Національної поліції України із заявою, про що має повідомити директора закладу.

10. Потерпілий чи його/її представник також можуть звертатися відразу до уповноважених підрозділів органів Національної поліції України (ювенальна поліція) та Служби у справах дітей з повідомленням про випадки булінгу (цькування), попередивши про звернення директора ЗДО.

11. Якщо Комісія не кваліфікує випадок як булінг (сварка чи конфлікт був одноразовим випадком), питання з налагодження мікроклімату в дитячому середовищі та розв'язання конфлікту вирішується у межах закладу учасниками освітнього процесу.

Поради батькам

- У першу чергу заспокойтесь, і тільки після цього починайте розмову з дитиною.

- Дайте відчуття, що ви поруч, готові підтримати та допомогти, вислухати та захистити.

- Запевніть дитину, що ви не звинувачуєте її у тому, що відбувається, і вона може говорити відверто.

- Пам'ятайте, що дитині може бути неприємно говорити на цю тему, вона вразлива у цей момент. Будьте терплячими та делікатними.

- Запропонуйте подумати, які дії допоможуть дитині почуватися у більшій безпеці зараз (наприклад, бути певний час ближче до дорослих, не залишатися довго у ЗДО тощо).

- Розкажіть дитині, що немає нічого поганого у тому, щоб повідомити про агресивну поведінку щодо когось вихователю чи помічнику вихователя.

- Поясніть різницю між “пліткуванням” та “підслуванням” про своє життя чи життя друга.

- Пам'ятайте, що ситуації фізичного насилля потребують негайного втручання з боку батьків та візит до адміністрації.

- Важливо усвідомити, чому саме дитина потрапила у ситуацію булінгу.
- Обов'язково рекомендуємо з цим звернутися до дитячого психолога.
- Підтримайте свою дитину у налагодженні дружніх стосунків з однолітками.
- Поясніть дитині, що зміни будуть відбуватися поступово, проте весь цей час вона може розраховувати на вашу підтримку.

Завдання і методичні рекомендації для практичних занять

Тема 1

Сутність і зміст педагогічної етики. Етичні засади педагогічної професії

План

1. Сутність педагогічної етики.
2. Суб'єктивно-об'єктивні відносини, які характеризують педагогічний процес.
3. Категорії педагогічної етики.
4. Основні ціннісні орієнтації педагога.
5. Етика як базова складова педагогічних систем.

Питання для обговорення

1. Описати дві основні тенденції, що виявляються сучасних умовах в розвитку етики.
2. Що є предметом педагогічної етики?
3. Дати означення педагогічної моралі.
4. Дати означення педагогічної етики.
5. Окреслити завдання педагогічної етики.
6. Обґрунтувати, в чому проявляються моральні відносини.
7. Описати сутність моральних відносин «Вихователь – діти дошкільного віку».
8. Описати сутність моральних відносин «Вихователь – батьки дошкільників».

9. Описати сутність моральних відносин «Вихователь – педагогічний колектив».
10. Дати означення моральних цінностей.
11. Виокремити та охарактеризувати категорії педагогічної етики.
12. Охарактеризуйте етику як складову педагогічного ідеалу.
13. Обґрунтуйте принципи гуманної педагогіки.
14. Розкрийте етичні засади педагогічної професії.
15. Охарактеризуйте етику як регулятора взаємин між вихователем і дитиною дошкільного віку.

Рекомендована література:

Основна: 1, 2, 4, 8, 9, 12.

Допоміжна: 8, 11, 17, 24, 26.

Тема 2

Педагогічна мораль і її прояви в освітньому процесі закладу дошкільної освіти

План

1. Сутність та функції педагогічної моралі.
2. Моральні норми педагога.
3. Культура педагогічної взаємодії дошкільного педагога.
4. Етика взаємин вихователя з колегами по роботі, вихованцями та їхніми батьками.
5. Кодекс честі вихователя.

Питання для обговорення

1. Дати означення поняття «моральна регуляція»
2. Охарактеризувати загальні функції педагогічної моралі.
3. Виокремити і обґрунтувати специфічні функції педагогічної моралі.
4. Дати характеристику моральних норм педагога.
5. Дати означення моральної свідомості особистості педагога.
6. Охарактеризувати компоненти моральної свідомості.
7. Обґрунтувати ціннісні орієнтації як складові моральної свідомості вихователя.
8. Охарактеризувати моральні якості дошкільного педагога.

9. Обґрунтувати етику взаємин вихователя з колегами по роботі, вихованцями та їхніми батьками.
10. Охарактеризувати складові кодексу честі вихователя.

Рекомендована література

Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 12.

Допоміжна: 8, 10, 11, 17, 24, 26.

Тема 3

Педагогічний такт як основа професійної діяльності вихователя ЗДО

План

1. Підходи щодо тлумачення педагогічного такту
2. Поняття педагогічного такту у професійній діяльності вихователя
3. Принципи педагогічного такту.
4. Ознаки педагогічної нетактовності
5. Педагогічний такт у взаємодії вихователя з батьками дітей

Питання для обговорення

1. Дати означення поняття «педагогічний такт»
2. Охарактеризувати підходи щодо тлумачення педагогічного такту
3. Обґрунтувати передумови педагогічного такту.
4. Описати прояви педагогічного такту у професійній діяльності вихователя.
5. Виокремити й обґрунтувати принципи педагогічного такту.
6. Обґрунтувати ознаки педагогічної нетактовності.
7. Охарактеризувати правила взаємодії та способами встановлення контактів з родиною.

Рекомендована література

Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 12.

Додаткова: 6, 9, 10, 11, 17, 18, 24, 26.

Тема 4

Педагогічна культура вихователя

План

1. Основи педагогічної культури.
2. Дві форми прояву педагогічної культури: статична й динамічна.
3. Складові педагогічної культури.
4. Культура спілкування і етика педагога.
5. Імідж вихователя закладу дошкільної освіти

Питання для обговорення

1. Дати означення поняття «педагогічна культура»
2. Охарактеризувати людину культури.
3. Обґрунтувати основні положення азбуки духовно-моральної культури дітей (за В. Сухомлинським).
4. Описати форми прояву педагогічної культури.
5. Виокремити й охарактеризувати складові педагогічної культури.
6. Обґрунтувати принципи педагогічного спілкування.
7. Дати характеристику рівням педагогічного спілкування.
8. Виділити й охарактеризувати головні моральні основи етики педагогічного спілкування.
9. Охарактеризувати складові педагогічного іміджу вихователя закладу дошкільної освіти.

Рекомендована література

Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 12.

Допоміжна: 9, 10, 11, 12, 13, 17, 18, 22, 24, 26.

Тема 5

Конфлікт і взаємодія в педагогічній діяльності закладу дошкільної освіти

План

1. Поняття конфлікту. Стилі поведінки в конфліктних ситуаціях
2. Причини виникнення конфліктів у закладі дошкільної освіти
3. Види педагогічних ситуацій і конфліктів та їх особливості.
4. Технології роботи з батьками, спрямовані на конструктивну взаємодію з вихователями ЗДО

Питання для обговорення

1. Дати означення поняття «конфлікт»

2. Охарактеризувати типові стилі поведінки в конфліктних ситуаціях.
3. Вказати причини виникнення конфліктів у закладі дошкільної освіти.
4. Описати види педагогічних ситуацій і конфліктів та їх особливості.
5. Виокремити й охарактеризувати стратегії комунікації в конфліктних ситуаціях.
6. Виокремити й описати чинники, які негативно впливають на організацію ефективної взаємодії із сім'ями
7. Обґрунтувати форми педагогічного спілкування педагога з батьками.
8. Дати характеристику товариськості як основі комунікативної культури.
9. Охарактеризувати сутність психологічної готовності до спілкування.
10. Описати сутність використання техніки «Я-повідомлення»
11. Описати сутність техніки «синквейн».

Рекомендована література

Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12.

Допоміжна: 1, 2, 4, 7, 10, 11, 12, 17, 18, 22, 23, 24.

Тема 6

Протидія булінгу в дитячому середовищі

План

1. Поняття булінгу
2. Види і форми булінгу у закладі освіти
3. Суб'єкти реагування у разі настання випадку булінгу (цькування) в закладах освіти
4. Особливості прояву булінгу у закладі дошкільної освіти
5. Діяльність закладу дошкільної освіти щодо запобігання булінгу

Питання для обговорення

1. Дати означення поняттям «булінг», «булер», «спостерігачі», «жертва булінгу».

2. Вказати *типові ознаками булінгу (цькування)*
3. Описати прояви, які можуть бути підставами для підозри в наявності випадку булінгу (цькування) учасника освітнього процесу в закладі освіти
4. Охарактеризувати форми прояву булінгу
5. Описати ознаки булінгу.
6. Обґрунтувати види булінгу.
7. Дати характеристику суб'єктам реагування у разі настання випадку булінгу (цькування) в закладах освіти
8. Вказати обов'язки педагогічних (науково-педагогічних) та інших працівників закладу освіти у разі, якщо вони виявляють булінг (цькування).
9. Дати означення булінгу в закладі дошкільної освіти
10. Вказати різницю між булінгом та конфліктом.
11. Описати ознаки булінгу дитини з боку дорослих
12. Описати поведінкові ознаки дитини-жертви булінгу.
13. Обґрунтувати порядок реагування на випадки булінгу (цькування) в закладі освіти
14. Розробити поради батькам дітей-жертв булінгу

Рекомендована література

Основна: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12.

Допоміжна: 1,2, 3, 4, 5, 7, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23.

Тестові завдання

Тема «Сутність і зміст педагогічної етики»

1. В структурі педагогічної етики виділяють:

- 1) чотири основні блоки;
- 2) два основні блоки;
- 3) три основні блоки;
- 4) шість основних блоків;
- 5) чотири основні блоки.

2. Предметом дослідження педагогічної етики є:

- 1) педагогічна свідомість вихователя;

- 2) педагогічна культура вихователя;
- 3) педагогічна мораль;
- 4) моральні відносини;
- 5) педагогічний такт вихователя.

3. Професійний педагогічний обов'язок- це:

- 1) сукупність вимог і моральних розпоряджень, що висуває суспільство до особи вихователя, до виконання професійних обов'язків;
- 2) етична якість вихователя й оцінка його впливу на дошкільників, що відповідає їхнім реальним заслугам перед колективом;
- 3) поняття, що виражає не лише усвідомлення вчителем своєї значущості, але й суспільне визнання, суспільну пошану його моральних заслуг і якостей;
- 4) моральний статус вихователя у колективі учнів і колег;
- 5) це система етичних вимог, що висуваються до вихователя в його ставленні до самого себе, до своєї професії, до суспільства, до дітей та інших учасників освітнього процесу.

4. Педагогічна мораль – це:

- 1) сукупність вимог і моральних розпоряджень, що висуває суспільство до особи вихователя, до виконання професійних обов'язків;
- 2) етична якість вихователя й оцінка його впливу на учнях, що відповідає їхнім реальним заслугам перед колективом;
- 3) поняття, що виражає не лише усвідомлення вчителем своєї значущості, але й суспільне визнання, суспільну пошану його моральних заслуг і якостей;
- 4) моральний статус вихователя у колективі учнів і колег;
- 5) це система етичних вимог, що висуваються до вихователя в його ставленні до самого себе, до своєї професії, до суспільства, до дітей та інших учасників освітнього процесу.

5. Педагогічна справедливість – це:

- 1) сукупність вимог і моральних розпоряджень, що висуває суспільство до особи вихователя, до виконання професійних обов'язків;
- 2) етична якість вихователя й оцінка його впливу на дітей, що відповідає їхнім реальним заслугам перед колективом;

- 3) поняття, що виражає не лише усвідомлення вчителем своєї значущості, але й суспільне визнання, суспільну пошану його моральних заслуг і якостей;
- 4) моральний статус вихователя у колективі учнів і колег;
- 5) це система етичних вимог, що висуваються до вихователя в його ставленні до самого себе, до своєї професії, до суспільства, до дітей та інших учасників освітнього процесу.

6. Професійна честь у педагогіці – це:

- 1) сукупність вимог і моральних розпоряджень, що висуває суспільство до особи вихователя, до виконання професійних обов'язків;
- 2) етична якість вихователя й оцінка його впливу на учнях, що відповідає їхнім реальним заслугам перед колективом;
- 3) поняття, що виражає не лише усвідомлення вчителем своєї значущості, але й суспільне визнання, суспільну пошану його моральних заслуг і якостей;
- 4) моральний статус вихователя у колективі учнів і колег;
- 5) це система етичних вимог, що висуваються до вихователя в його ставленні до самого себе, до своєї професії, до суспільства, до дітей та інших учасників освітнього процесу.

7. Педагогічний авторитет вихователя - це:

- 1) сукупність вимог і моральних розпоряджень, що висуває суспільство до особи вихователя, до виконання професійних обов'язків;
- 2) етична якість вихователя й оцінка його впливу на учнях, що відповідає їхнім реальним заслугам перед колективом;
- 3) поняття, що виражає не лише усвідомлення вчителем своєї значущості, але й суспільне визнання, суспільну пошану його моральних заслуг і якостей;
- 4) моральний статус вихователя у колективі дошкільників, їхніх батьків і колег;
- 5) це система етичних вимог, що висуваються до вихователя в його ставленні до самого себе, до своєї професії, до суспільства, до дітей та інших учасників освітнього процесу.

8. Гуманність, доброзичливість, альтруїзм, толерантність, відповідальність, обов'язок, честь – це:

- 1) психоаналітичні якості вихователя;

- 2) психологічні характеристики вихователя;
- 3) морально-гуманістичні якості вихователя;
- 4) психолого-педагогічні якості вихователя;
- 5) педагогічні вміння вихователя.

9. Самоконтроль, самокритика, самооцінка – це:

- 1) психоаналітичні якості вихователя;
- 2) психологічні характеристики вихователя;
- 3) морально-гуманістичні якості вихователя;
- 4) психолого-педагогічні якості вихователя;
- 5) педагогічні вміння вихователя.

10. Високий рівень протікання психічних процесів, стійкий психічний стан, високий рівень емоційних і волевих характеристик – це:

- 1) психоаналітичні якості вихователя;
- 2) психологічні характеристики вихователя;
- 3) морально-гуманістичні якості вихователя;
- 4) психолого-педагогічні якості вихователя;
- 5) педагогічні вміння вихователя.

11. Комунікативність, терпимість, візуальність, красномовність, фактичність – це:

- 1) психоаналітичні якості вихователя;
- 2) психологічні характеристики вихователя;
- 3) морально-гуманістичні якості вихователя;
- 4) психолого-педагогічні якості вихователя;
- 5) педагогічні вміння вихователя.

12. Вставити пропущене слово:

_____ – етична якість вихователя й оцінка його впливу на дошкільників, що відповідає їхнім реальним заслугам перед колективом однолітків.

13. Доповнити речення адекватним змісту поняттям:

_____ в педагогічній моралі специфічна тому, що вона виражає ту міру поваги, якою користується вихователь не тільки в колективі педагогів, а й серед дошкільників, їхніх батьків

14. Доповнити речення адекватним змісту поняттям:

Серед ключових компетентностей, якими повинен оволодіти майбутній педагог (методична, соціально-психологічна,

інформаційна, діагностична та інші), _____ має пріоритетне значення.

15. Доповнити речення адекватним змісту поняттям:

_____ – здатність робити добро іншій людині, незалежно від її походження, віри, соціального статусу, користі, яку вона приносить суспільству

16. Доповнити речення адекватним змісту поняттям:

_____ – здатність швидко встановлювати контакт.

17. Кому з учених належать праці «Книжка читальна для початківців» і «Народна педагогія»?

- 1) Я.Комендському;
- 2) К.Ушинському;
- 3) О.Духновичу;
- 4) А.Макаренку;
- 5) І.Франку

18. Автор праць «Вхідні двері до християнської добродітності», «Дружня розмова про душевний світ», «Вдячний Єродій»:

- 1) Я.Комендський;
- 2) К.Ушинський;
- 3) Н. Літописець;
- 4) Г. Сковорода;
- 5) І.Франко.

19. Автор висловлення: учитель - «вічний студент», він повинен постійно розвиватись, мати яскраву індивідуальність, гармонійну натуру.

- 1) В. Сухомлинський;
- 2) А. Мамонтов;
- 3) І. Зязюн;
- 4) І. Бех;
- 5) А. Макаренко.

20. Педагог, який визначив головні вимоги до справжнього педагога: «знання свого предмета, вміння його викладати, любов до дітей; процес викладання має здійснюватися таким чином, щоб збудити в учнів прагнення до знань; бути ентузіастом своєї справи, захоплюватися нею; мати сильну волю, бути суворим, вимогливим і справедливим; мати педагогічний такт, високі моральні якості та громадянську мужність»:

- 1) В. Сухомлинський;
- 2) А. Мамонтов;
- 3) І. Зязюн;
- 4) І. Бех;
- 5) А. Макаренко;
- 6) А. Дістервег.

Тема «Педагогічна мораль»

1. Ставити пропущене слово:

_____ – сфера (спосіб) нормативної регуляції діяльності людини в суспільстві, особлива форма суспільної свідомості та вид суспільних відносин.

2. Безперервний процес приведення у відповідність до моральних норм реальної поведінки особистостей, груп і колективів, які діють у суспільстві:

1. Моральна норма
2. Моральний обов'язок
3. Моральна регуляція
4. Совість
5. Моральна честь

3. Поєднати функції педагогічної моралі з їх характеристиками

1. Гносеологічна (пізнавальна) функція моралі	А. Моральні настанови, норми, оцінки, стимули та моральні орієнтації спрямовані на виховання моральної особистості дошкільника
2. Ціннісно-орієнтаційна функція моралі	Б. Вона виявляється в тому, що мораль дає людині нові знання про світ і водночас є формою суспільної свідомості
3. Виховна функція моралі	В. Вона полягає у тому, що людина оцінює події, явища та поведінку інших людей із погляду сенсу людського життя з допомогою певної системи ціннісних орієнтацій.

4. Поєднати види моральних норм з їхніми характеристиками

1. Норми-заборони.	А. Вони визначають межі допустимої вільної дії педагога і містять збуджувальну силу активної діяльності.
2. Норми-рамки.	Б. Вони не виконують примусової функції, а їх збуджувальна сила спирається на авторитет суспільної думки і самосвідомість, моральний позитивний вибір суб'єкта моральних відносин.
3. Норми-зразки.	В. Вони обмежують деякі моральні прояви і не дають змоги педагогові принижувати гідність вихованця, ставитися до нього лише як до об'єкта виховання тощо

5. Ідеальне віддзеркалення і регулювання моральних відносин у сфері педагогічної діяльності:

1. Моральна свідомість особистості педагога
2. Моральні почуття відповідальності
3. Почуття морального переживання
4. Ціннісні орієнтації

6. Вставити пропущене слово:

Моральною парадигмою спілкування є _____ – здатність реагувати на зміни у внутрішньому стані особистості.

7. Вставити пропущене слово:

Моральні _____ виражають добровільне і некорисливе прагнення творити добро, стверджувати справедливість, викоринювати зло.

8. Особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу віддзеркалення моральної дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності:

1. Моральні цінності
2. Етичні знання
3. Моральні норми
4. Моральні переконання

9. Внутрішня основа розуму, моральна настанова, яка визначає мету і напрям вчинків людини, тверда впевненість у чомусь, заснована на певній ідеї, на світогляді

1. Моральні цінності
2. Етичні знання
3. Моральні норми
4. Переконання

10. Поєднати моральні принципи з їх характеристикою:

1. Педагогічного гуманізму	А. Ґрунтується на джерелах радості, є невід’ємною і незаперечною цінністю та потребою освітнього процесу
2. Педагогічного оптимізму	Б. Внутрішній світ особистості малюка з одного боку автономний, а з іншого – залежить від соціального середовища, моральних взаємин, духу дитячої групи
3. Колективізму	В. Виражається в почутті власної гідності, внутрішньої свободи, дисциплінованості, у повазі й довірі до інших громадян і до державної влади, здатної виконувати свої обов'язки, у гармонійному поєднанні патріотичних, національних і наднаціональних, загальнолюдських почуттів
4. Громадянськості й патріотизму	Г. В ньому зафіксована загальна основа любові до людини не просто як індивіда, а як соціальної істоти

11. Вимагає особливо чуйного й уважного ставлення до малюків, яким важко засвоїти новий матеріал, правила гри, вимоги до поведінки:

1. Честь
2. Гідність
3. Справедливість
4. Обов'язок

12. Вставити пропущене слово

_____ – головна фігура педагогічного процесу

13. Висока загальна культура, інтелект, який є єдиним практично невичерпним ресурсом, а також бездоганна моральність:

1. Толерантність
2. Честь

3. Справедливість
4. Інтелігентність
5. Чесність

14. Якісне виконання своїх обов'язків заради забезпечення національних інтересів України, що є суттєвою рисою вихователя

1. Толерантність
2. Честь
3. Справедливість
4. Інтелігентність
5. Чесність

15. Уміння спілкуватися з людьми, гнучкість поведінки, емоційність

1. Толерантність
2. Честь
3. Справедливість
4. Інтелігентність
5. Чесність
6. Комунікабельність

16. Є одним з найважливіших факторів виховання дошкільників в умовах розвиненої демократії, яка припускає плюралізм думок, підходів, різних ідей задля вирішення одних і тих самих проблем

1. Толерантність
2. Честь
3. Справедливість
4. Інтелігентність
5. Чесність
6. Комунікабельність

Тема «Педагогічний такт»

1. Вставити пропущене слово:

_____ – необхідна умова успішного спілкування між людьми

2. Сприяють вибору розумного й продуманого рішення навіть у гострих конфліктних ситуаціях:

1. Комунікабельність
2. Витримка й самовладання
3. Стресостійкість
4. Передбачливість

5. Творче мислення

3. Здатність подумки уявити можливі наслідки своїх слів і вчинків – дає змогу значно зменшити моральні втрати під час педагогічної взаємодії

1. Комунікбельність
2. Витримка й самовладання
3. Стресостійкість
4. Передбачливість
5. Творче мислення

4. Потрібне дошкільному педагогові для проєктування особистості вихованця, побудови стратегії й тактики у складних педагогічних ситуаціях.

1. Комунікбельність
2. Витримка й самовладання
3. Стресостійкість
4. Передбачливість
5. Творче мислення

5. Кому з педагогів належить висловлення:

Виховання — це людські стосунки. Хороший педагог – це насамперед людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина може стати доброю людиною, вмє дружити з дітьми, бере близько до серця дитячі радощі і прикрощі, знає душу дитини, ніколи не забуває, що він сам був дитиною:

1. А. Коменському
2. А. Макаренку
3. К Ушинському
4. В. Сухомлинському
5. І. Беху

6. Якому з принципів педагогічного такту відповідає наступна характеристика: «В ній виявляються повага до особистості дитини, колег, батьків і прагнення зберегти їхню гідність, сприяти подальшому розвитку»:

1. Гуманістична спрямованість впливу педагога
2. Підхід до дітей з оптимістичною гіпотезою
3. Опора на позитивне у вихованця
4. Принцип єдності вимоги й поваги до дитини

5. Принцип міри
6. Збереження власної гідності, зміцнення педагогічного авторитету
7. Раціоналізація негативних емоцій
8. Піклування про фізичне й моральне здоров'я дитини

7. Якому з принципів педагогічного такту відповідає наступна характеристика: «Характеризує тактику дій вихователя»:

1. Гуманістична спрямованість впливу педагога
2. Підхід до дітей з оптимістичною гіпотезою
3. Опора на позитивне у вихованця
4. Принцип єдності вимоги й поваги до дитини
5. Принцип міри
6. Збереження власної гідності, зміцнення педагогічного авторитету
7. Раціоналізація негативних емоцій
8. Піклування про фізичне й моральне здоров'я дитини

8. Якому з принципів педагогічного такту відповідає наступна характеристика: «Вияв поваги до особистості – це не лише моральне явище, це також вплив на психічний і фізичний стан дошкільника»:

1. Гуманістична спрямованість впливу педагога
2. Підхід до дітей з оптимістичною гіпотезою
3. Опора на позитивне у вихованця
4. Принцип єдності вимоги й поваги до дитини
5. Принцип міри
6. Збереження власної гідності, зміцнення педагогічного авторитету
7. Раціоналізація негативних емоцій
8. Піклування про фізичне й моральне здоров'я дитини

9. Якому з принципів педагогічного такту відповідає наступна характеристика: «Застосування цього принципу дає педагогу можливість розумно відступати, зберігаючи гідність»:

1. Гуманістична спрямованість впливу педагога
2. Підхід до дітей з оптимістичною гіпотезою
3. Опора на позитивне у вихованця
4. Принцип єдності вимоги й поваги до дитини
5. Принцип міри
6. Збереження власної гідності, зміцнення педагогічного авторитету
7. Раціоналізація негативних емоцій
8. Піклування про фізичне й моральне здоров'я дитини

10. Якому з принципів педагогічного такту відповідає наступна характеристика: «Вміння не переборщити – ознака здібного педагога»:

1. Гуманістична спрямованість впливу педагога
2. Підхід до дітей з оптимістичною гіпотезою
3. Опора на позитивне у вихованця
4. Принцип єдності вимоги й поваги до дитини
5. Принцип міри
6. Збереження власної гідності, зміцнення педагогічного авторитету
7. Раціоналізація негативних емоцій
8. Піклування про фізичне й моральне здоров'я дитини

11. Якому з принципів педагогічного такту відповідає наступна характеристика: «Залишаючись непримиреним до порушень норм моралі з боку вихованців, вихователь обов'язково зберігає повагу й гарні стосунки з дітьми, допомагаючи виходити із складних ситуацій»:

1. Гуманістична спрямованість впливу педагога
2. Підхід до дітей з оптимістичною гіпотезою
3. Опора на позитивне у вихованця
4. Принцип єдності вимоги й поваги до дитини
5. Принцип міри
6. Збереження власної гідності, зміцнення педагогічного авторитету
7. Раціоналізація негативних емоцій
8. Піклування про фізичне й моральне здоров'я дитини

12. Якому з принципів педагогічного такту відповідає наступна характеристика: «Пошук позитивного в особистості, звернення до гідності, щоб разом із дитиною, опираючись на її сильні риси, долати недоліки у поведінці – необхідна умова тактовного підходу до чуйної душі малюка»:

1. Гуманістична спрямованість впливу педагога
2. Підхід до дітей з оптимістичною гіпотезою
3. Опора на позитивне у вихованця
4. Принцип єдності вимоги й поваги до дитини
6. Принцип міри
7. Збереження власної гідності, зміцнення педагогічного авторитету
7. Раціоналізація негативних емоцій
8. Піклування про фізичне й моральне здоров'я дитини

Тема «Педагогічна культура»

1. Вставити пропущене слово

Термін «_____» латинського походження й означає оброблювання, вирощування, це сукупність всіх видів діяльності людини та суспільства, а також результатів цієї діяльності.

2. Цариця моралі, в якій любов до людей передбачає милосердя, чуйність, доброту, симпатію, піклування, розуміння і їх захист:

1. Мораль
2. Етика
3. Моральність
4. Гуманність
5. Доброта

3. Якому з рівнів спілкування належить наступна характеристика: «Вихователь демонструє свою зверхність. Дитина для вихователя виступає засобом досягнення мети»

1. Примітивний
2. Стандартизований
3. Діловий
4. Особистісний

4. Якому з рівнів спілкування належить наступна характеристика: «спілкування базується на глибокій зацікавленості до дитини, визнанні самостійності його особистості»

1. Примітивний
2. Стандартизований
3. Діловий
4. Особистісний

5. Якому з рівнів спілкування належить наступна характеристика: «Вихователь дотримується стандартів етикету, визнає за дитиною право на самостійність»

1. Примітивний
2. Стандартизований
3. Діловий
4. Особистісний

6. Якому з рівнів спілкування належить наступна характеристика: «домінує формальна структура спілкування»

1. Примітивний
2. Стандартизований
3. Діловий
4. Особистісний

7. Форма взаємовідносин між людьми, яка включає в себе такі людські прояви, як уважність, готовність стати в пригоді кожному, хто цього потребує.

1. Чемність
  2. Коректність
  3. Ввічливість
  4. Гречність
  5. Доброзичливість
  6. Люб'язність
  7. Делікатність
  8. Тактовність
8. Офіційна, суха чемність, уміння «тримати себе в руках» у будь-яких ситуаціях, навіть конфліктних.

1. Чемність
2. Коректність
3. Ввічливість
4. Гречність
5. Доброзичливість
6. Люб'язність
7. Делікатність
8. Тактовність

9. Чемність, у якій виразно проявляється прагнення бути приємним і корисним іншому

1. Чемність
2. Коректність
3. Ввічливість
4. Гречність
5. Доброзичливість
6. Люб'язність
7. Делікатність
8. Тактовність

10. Вища міра вияву ввічливості, яка завжди має проявлятися у спілкуванні зі старшими людьми

1. Чемність
2. Коректність
3. Ввічливість
4. Гречність
5. Доброзичливість
6. Люб'язність
7. Делікатність
8. Тактовність

11. Чемність, що виявляється педагогом особливо м'яко, чутливо стосовно неврівноважених, уразливих, егоїстичних, навіть злих дітей.

1. Чемність
2. Коректність
3. Ввічливість
4. Гречність
5. Доброзичливість
6. Люб'язність
7. Делікатність
8. Тактовність

12. Почуття міри, котрої слід дотримуватися у стосунках з іншими людьми.

1. Чемність
2. Коректність
3. Ввічливість
4. Гречність
5. Доброзичливість
6. Люб'язність
7. Делікатність
8. Тактовність

13. Уміння цінувати своє слово, не кидати його на вітер, тобто виконувати те, про що обіцяли

1. Чемність
2. Коректність
3. Ввічливість
4. Гречність

5. Точність
6. Люб'язність
7. Делікатність
8. Тактовність

14. Уміння зіставляти власну самооцінку з думкою інших, не переоцінювати себе, свою значимість

1. Чемність
2. Коректність
3. Ввічливість
4. Гречність
5. Точність
6. Люб'язність
7. Делікатність. 8. Тактовність 9. Скромність

Тема «Конфлікт і взаємодія в педагогічній діяльності закладу дошкільної освіти»

1. Вставити пропущене слово

_____ – зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремо взятого індивіда, в міжособистісних взаємодіях або міжособистісних відносинах індивідів або групи людей, які пов'язані з гострими негативними емоціями, переживаннями.

2. Конфлікти, що перешкоджають ефективній взаємодії і ухваленню рішень, називають:

1. Конструктивними
2. Продуктивними
3. Неefективними
4. Деструктивними
5. Агресивними

3. Конфлікти, які сприяють прийняттю обґрунтованих рішень і розвитку взаємовідносин, називають:

1. Конструктивними
2. Продуктивними
3. Неefективними
4. Деструктивними
5. Агресивними

4. Вставити пропущене слово

_____ – це слова, дії (або бездіяльності), що можуть призвести до конфлікту.

5. Передбачає інцидент, коли будь-яка зі сторін починає діяти, ігноруючи інтереси іншої:

1. Конфлікт
2. Конфліктоген
3. Конфліктна ситуація
4. Провокація
5. Агресія

6. Знайдіть відповідність між типовими стилями поведінки в конфліктних ситуаціях з їхньою характеристикою:

1. Стиль конкуренції	А. Реалізується тоді, коли ви не відстоюєте свої права, не співпрацюєте ні з ким для вироблення рішення проблеми або просто ухиляєтеся від розв'язання конфлікту.
2. Стиль ухилення	Б. Найбільш ефективний стиль, але і найбільш важкий.
3. Стиль пристосування	В. Ви дещо поступаєтеся своїм інтересам, щоб задовольнити їх частково, і інша сторона робить те ж саме.
4. Стиль співробітництва	Г. Ви намагаєтеся в першу чергу задовольнити власні інтереси на шкоду інтересам інших, змушуючи інших людей приймати ваше рішення проблеми
5. Стиль компромісу	Д. Він означає, що ви дієте з іншою людиною, не намагаючись відстоювати власні інтереси.

7. Якому зі стилів поведінки в конфліктних ситуаціях відповідає наступна характеристика: «Як при співпраці, ви не шукаєте приховані потреби і інтереси. Ви розглядаєте лише те, що говорите один одному про свої бажання»

1. Конкуренції
2. Ухилення
3. Пристосування
4. Співробітництва
5. Компромісу

8. Якому зі стилів поведінки в конфліктних ситуаціях відповідає наступна характеристика: «Якщо обидві сторони конфлікту розуміють, в чому полягає причина конфлікту, ви маєте можливість разом шукати нові альтернативи чи обрати прийнятні компроміси»

1. Конкуренції
2. Ухилення
3. Пристосування
4. Співробітництва
5. Компромісу

9. Якому зі стилів поведінки в конфліктних ситуаціях відповідає наступна характеристика: «Ви можете використовувати цей підхід, коли результат справи надзвичайно важливий для іншої людини і не настільки важливий для вас»

1. Конкуренції
2. Ухилення
3. Пристосування
4. Співробітництва
5. Компромісу

10. Якому зі стилів поведінки в конфліктних ситуаціях відповідає наступна характеристика: «Ви можете використовувати цей стиль, коли окреслена проблема не настільки важлива для вас, коли ви не хочете витратити сил на її рішення або коли ви відчуваєте, що знаходитесь в безнадійному становищі»

1. Конкуренції
2. Ухилення
3. Пристосування
4. Співробітництва
5. Компромісу

11. Якому зі стилів поведінки в конфліктних ситуаціях відповідає наступна характеристика: «Це може бути ефективним стилем в тому випадку, якщо ви володієте певною владою, і ви знаєте, що ваше рішення чи підхід у даній ситуації правильні, і ви маєте можливість наполягати на ньому».

1. Конкуренції
2. Ухилення
3. Пристосування

4. Співробітництва

5. Компромісу

12. Передбачає спеціально організовані заходи, спрямовані на розв'язання низки інформаційних, пізнавальних та комунікативних завдань:

1. Групове (фронтальне) спілкування

2. Диференційоване спілкування

3. Індивідуальне спілкування

4. Колективне спілкування

13. Вставити пропущене слово:

_____ – вірш, який синтезує інформацію у коротке висловлювання, що описує теми і дає змогу рефлексувати з будь-якого приводу.

14. Основою комунікативної культури є:

1. Товариськість

2. Гуманність

3. Доброзичливість

4. Поступливість

5. Компроміс

Тема «Протидія булінгу в дитячому середовищі»

1. Вставити пропущене слово:

_____ – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

2. Синонімом до слова «булінг» є:

1. Протидія

2. Агресія

3. Несприйняття

4. Цькування

5. Конфлікт

3. Штовхання, підніжки, зачіпання, бійки, ляпаси, пошкодження та знищення одягу та особистих речей жертви, а також погляди, жести, образливі рухи тіла та міміки обличчя:

1. Фізичний булінг
2. Економічний булінг
3. Психологічний булінг
4. Сексуальний булінг
5. Кібербулінг

4. Крадіжки, пошкодження чи знищення одягу та інших особистих речей жертви, вимагання грошей тощо:

1. Фізичне насильство
2. Економічний булінг
3. Психологічний булінг
4. Сексуальний булінг
5. Кібербулінг

5. Принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, міміки обличчя, поширення образливих чуток, ізоляція, ігнорування, погрози, жарти, маніпуляції, шантаж тощо:

1. Фізичне насильство
2. Економічний булінг
3. Психологічний булінг
4. Сексуальний булінг
5. Кібербулінг

6. Принизливі погляди, жести, прізвиська та образи сексуального характеру, зйомки у переодягальнях, поширення образливих чуток, сексуальні погрози, жарти тощо:

1. Фізичне насильство
2. Економічний булінг
3. Психологічний булінг
4. Сексуальний булінг
5. Кібербулінг

7. Приниження за допомогою мобільних телефонів, інтернету, інших електронних пристроїв (пересилка неоднозначних фото, обзивання по телефону, знімання на відео бійок чи інших принижень і викладання відео в мережу інтернет, цькування через соціальні мережі):

1. Фізичне насильство

2. Економічний булінг
3. Психологічний булінг
4. Сексуальний булінг
5. Кібербулінг

8. Встановити відповідність між суб'єктами булінгу та їх характеристиками:

1. Кривдник (булер).	А. Безпосередні учасники випадку: кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності).
2. Потерпілий (жертва булінгу)	Б. Свідки та (або) безпосередні очевидці випадку булінгу (цькування).
3. Спостерігачі	В. Учасник освітнього процесу, в тому числі малолітня чи неповнолітня особа, щодо якої було вчинено булінг (цькування).
4. Сторони булінгу (цькування)	Г. Учасник освітнього процесу, в тому числі малолітня чи неповнолітня особа, яка вчиняє булінг (цькування) щодо іншого учасника освітнього процесу

9. Синонім до слова «булер»:

1. Агресор
2. Нападаючий
3. Кривдник
4. Жертва
5. Співучасник

10. Обрати декілька правильних відповідей. Типовими ознаками булінгу (цькування) є:

1. Систематичність (повторюваність) діяння.
2. Скарги дитини
3. Наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності);
4. Дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

11. Обрати декілька правильних відповідей: Суб'єктами реагування у разі настання випадку булінгу (цькування) в закладах освіти є:

1. Служба освітнього омбудсмена
2. Вихователі ЗДО
3. Служби у справах дітей
4. Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
5. Органи місцевого самоврядування
6. Керівники та інші працівники закладів освіти
7. Засновник (засновники) закладів освіти або уповноважений ним (ними) орган
8. Батьки дітей
9. Діти, які потерпають від насилля
10. Територіальні органи (підрозділи) Національної поліції України.

12. Обрати декілька правильних відповідей: Цькуванням дитини з боку педагога або помічника вихователя вважаються такі дії, якщо один з них:

1. Зневажливо ставиться до дитини, яка часто плаче або невпевнена в собі.
2. Робить зауваження щодо неохайного вигляду
3. Ігнорує скаргу дитини на те, що її образили однолітки
4. Просить дитину прибрати свої іграшки
5. Глузує із зовнішнього вигляду дитини – образливо висловлюється про дитину чи її батьків
6. Наполягає вибачитись за неправильну поведінку
7. Проявляє огиду щодо фізичної або фізіологічної особливостей дитини

ГЛОСАРІЙ

Булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Виховання – складний динамічний процес, у якому існування конфліктів і протиріч є природним явищем. У вирішенні цих проблем вихователь повинен спиратися на знання норм моралі і знання розвитку дитячої психіки.

Гречність – вища міра вияву ввічливості, яка завжди має проявлятися у спілкуванні зі старшими людьми.

Делікатність – чемність, що виявляється педагогом особливо м'яко, чутливо стосовно невірноважених, уразливих, егоїстичних, навіть злих дітей. Часто це діти з проблемних чи неповних родин, де панують жорсткі взаємини, відсутній емоційно-позитивний мікроклімат.

Економічний булінг – крадіжки, пошкодження чи знищення одягу та інших особистих речей жертви, вимагання грошей тощо.

Етичні знання – особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу віддзеркалення моральної дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності. Вони охоплюють знання моральних вимог, норм, правил поведінки, виконують роль висхідних орієнтирів у світі цінностей, є передумовою відповідального ставлення до власної поведінки і поведінки інших. Етичні наукові знання активно сприяють формуванню в особистості педагога морального ідеалу.

Імідж педагога – це образ одного вчителя, у свідомості якого відбувається вибір певної манери поведінки, вираженої в індивідуальному стилі діяльності, (в одних випадках усвідомлений, а в інших носить випадковий характер); який знаходить конкретний зовнішній прояв через фізичний вигляд педагога, його мову, виразність його рухів, міміки в сукупності з його естетичним оформленням (одягом, зачіскою, макіяжем та іншими атрибутами зовнішності); а також через предметно-просторове середовище, в якій здійснюється професійна діяльність цього вчителя)

Інтелігентність – це висока загальна культура, інтелект, який є єдиним практично невичерпним ресурсом, а також бездоганна моральність.

Кібербулінг – приниження за допомогою мобільних телефонів, інтернету, інших електронних пристроїв (пересилка неоднозначних фото, обзивання по телефону, знімання на відео бійок чи інших

принижень і викладання відео в мережу інтернет, цькування через соціальні мережі).

Кодекс честі вихователя – це сукупність традиційних морально-етичних норм, які базуються на національно-ціннісних ідеалах світогляду українського народу, його історичної та культурної спадщини.

Комунікабельність – уміння спілкуватися з людьми, гнучкість поведінки, емоційність.

Конфлікт (від лат. Conflictus - зіткнення) – це відсутність згоди між двома або більше сторонами, які можуть бути конкретними особами або групами.

Конфліктна ситуація – інцидент, коли будь-яка зі сторін починає діяти, ігноруючи інтереси іншої.

Конфліктогени – це слова, дії (або бездіяльності), що можуть призвести до конфлікту.

Коректність – це здебільшого офіційна, суха чемність, уміння «тримати себе в руках» у будь-яких ситуаціях, навіть конфліктних. Проявляти коректність - означає зберігати свою гідність і свого партнера зі спілкування.

Кривдник (булер) – учасник освітнього процесу, в тому числі малолітня чи неповнолітня особа, яка вчиняє булінг (цькування) щодо іншого учасника освітнього процесу.

Люб'язність – чемність, у якій виразно проявляється прагнення бути приємним і корисним іншому. Люб'язна людина - це людина привітна, увічлива, з якою приємно вступати в контакт, вислуховувати її поради.

Мораль – у філософській і етичній літературі – сфера (спосіб) нормативної регуляції діяльності людини в суспільстві, особлива форма суспільної свідомості та вид суспільних відносин.

Моральна регуляція – це безперервний процес приведення у відповідність до моральних норм реальної поведінки особистостей, груп і колективів, які діють у суспільстві. Вона здійснюється з допомогою загальних для колективу фундаментальних уявлень про добро і зло, гідне і негідне, справедливе і несправедливе, тобто системи моральних цінностей, які формувалися й узагальнювалися протягом століть.

Моральний ідеал – уявлення про найвищу моральну досконалість, яка як взірць, норма, найвища мета визначає певний спосіб і характер дії людини. Це активний творчий процес, спрямований на вдосконалення існуючої моральної дійсності. Його функція – відігравати у системі моральної свідомості роль вищої життєвої мети.

Моральні цінності – це система уявлень про добро і зло, справедливість і честь, які є своєрідною оцінкою характеру життєвих явищ, етичних достоїнств і вчинків людей тощо.

Оптимізм – світовідчуття, просякнуте життєрадісністю, вірою в майбутнє, в успіх, схильність у всьому бачити хороше, світле. Ґрунтується на джерелах радості, є невід’ємною і незаперечною цінністю та потребою навчально-виховного процесу.

Педагогічна етика – це наука про закономірності розвитку моральних вимог, що породжуються особливостями педагогічної діяльності, які проявляються у взаємовідносинах між вихователем і дошкільником, вихователем і батьками дошкільників, між вихователем і адміністрацією, а також взаємовідносинами, що складаються в самому педагогічному колективі, визначальними умовами яких є особистісні і професійні якості вихователя.

Педагогічна мораль – це система етичних вимог, що висуваються до вихователя в його ставленні до самого себе, до своєї професії, до суспільства, до дітей та інших учасників освітнього процесу. Вона є одним з регуляторів поведінки вихователя в педагогічній праці.

Педагогічний такт — це педагогічно грамотне спілкування в складних педагогічних ситуаціях, уміння знайти педагогічно доцільний і ефективний спосіб впливу, відчуття міри, швидкість реакції, здатність швидко оцінювати ситуацію і знаходити оптимальне рішення.

Переконання – внутрішня основа розуму, моральна настанова, яка визначає мету і напрям вчинків людини, тверда впевненість у чомусь, заснована на певній ідеї, на світогляді. У їх формуванні беруть участь усі компоненти людської психіки : розум, знання, почуття. Вони спираються на особистий і колективний досвід, логічні обґрунтування і теоретичні положення.

Потерпілий (жертва булінгу) - учасник освітнього процесу, в тому числі малолітня чи неповнолітня особа, щодо якої було вчинено булінг (цькування).

Професійна честь у педагогіці – це поняття, що виражає не лише усвідомлення вихователем своєї значущості, але й суспільне визнання, суспільну пошану його моральних заслуг і якостей.

Професійний педагогічний обов'язок – одна з найважливіших категорій педагогічної етики. У цьому понятті сконцентровано уявлення про сукупність вимог і моральних розпоряджень, що висуває суспільство до особи вихователя, до виконання професійних обов'язків: здійснювати певні трудові функції, правильно будувати взаємостосунки з дитиною дошкільного віку, їхніми батьками, а також колегами по роботі. Основою професійного педагогічного обов'язку є об'єктивні й актуальні потреби суспільства в навчанні й вихованні підростаючих поколінь.

Психологічний булінг – принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, міміки обличчя, поширення образливих чуток, ізоляція, ігнорування, погрози, жарти, маніпуляції, шантаж тощо.

Сексуальний булінг – принизливі погляди, жести, прізвиська та образи сексуального характеру, зйомки у переодягальнях, поширення образливих чуток, сексуальні погрози, жарти тощо.

Синквейн (з франц. *cinquains* – «п'ять рядків») – вірш, який синтезує інформацію у коротке висловлювання, що описує теми і дає змогу рефлексувати з будь-якого приводу.

Скромність - уміння зіставляти власну самооцінку з думкою інших, не переоцінювати себе, свою значимість.

Спостерігачі - свідки та (або) безпосередні очевидці випадку булінгу (цькування).

Справедливість – це етична якість вихователя й оцінка його впливу на дошкільників, що відповідає їхнім реальним заслугам перед колективом однолітків.

Справедливість – це одна із найхарактерніших властивостей вихователя. Дошкільний педагог повсякденно спілкується з дітьми, які надзвичайно різні і цілком природно, що до одних він може виявляти більшу симпатію, ніж до інших.

Сторони булінгу (цькування) - безпосередні учасники випадку: кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності).

Тактовність – почуття міри, котрої слід дотримуватися у стосунках з іншими людьми. Для її належного прояву педагогові необхідно:

Точність – уміння цінувати своє слово, не кидати його на вітер, тобто виконувати те, про що обіцяли.

Фізичне насильство найбільш помітне, однак складає менше третини випадків булінгу (штовхання, підніжки, зачіпання, бійки, ляпаси, пошкодження та знищення одягу та особистих речей жертви, а також погляди, жести, образливі рухи тіла та міміки обличчя).

Чемність – форма взаємовідносин між людьми, яка включає в себе такі людські прояви, як уважність, готовність стати в пригоді кожному, хто цього потребує. У житті можуть зустрічатися ситуації, коли ми вимушені мати справу з людиною, котра з різних причин не заслуговує на повагу. Але це не дає нам права принижувати її. Треба за всіх обставин залишатися чемним. Чемність має декілька відтінків: коректність, люб'язність, гречність, делікатність.

Чесність – це якісне виконання своїх обов'язків заради забезпечення національних інтересів України, що є суттєвою рисою вихователя.

